

BYDLENÍ

(nejen) pro lidi
se zdravotním postižením

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

OPERAČNÍ PROGRAM
LIDSKÉ ZDROJE
A ZAMĚSTNANOST

CESTA K ŽIVOTU
TRANSFORMACE SOCIÁLNÍCH SLUŽEB

PODPORUJEME
VAŠI BUDOUCNOST
www.esfcr.cz

Bydlení (nejen) pro lidi se zdravotním postižením

Vydalo: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, Na Poříčním právu 1, 128 00 Praha 2
www.mpsv.cz/cs/7058

Publikace byla vytvořena Národním centrem podpory transformace sociálních služeb v rámci projektu Ministerstva práce a sociálních věcí ČR Podpora transformace sociálních služeb. Činnost Národního centra podpory transformace sociálních služeb zajistila firma 3P Consulting s.r.o.

Autorský kolektiv:

Doc. Ing. arch. Irena Šestáková, Ing. arch. Naďa Francová, Ph.D., Mgr. Jiří Sobek, Mgr. Jitka Procházková

Na tvorbě dokumentu se dále podíleli členové a hosté pracovní skupiny Architektura a vybavení sociálních služeb podporujících začlenění uživatele do běžného prostředí:

Mgr. Radomír Bednář, Radek Chvosta, Mgr. Karel Kosina, Mgr. Ivana Příhonská, Ing. arch. Petr Tučný, Ing. arch. Jiří Vorel, Ing. Renata Zdařilová, Ph.D.

Na přípravě se též podílely: Ing. Dagmar Fousková, Ing. Helena Špáňová.

Oponenti odborné části publikace: Ing. arch. Daniela Filipiová, Prof. Ing. arch. Ladislav Lábus, PaedDr. Petr Matuška

Grafické zpracování a tisk: AMOS Typografické studio, spol. s r.o.

Foto obálka: Chad Evans Wyatt, 2011

1. vydání, Praha 2012

ISBN: 978-80-7421-042-6

OBSAH

1 Účel publikace	5	5.7 Novostavba.....	38
2 Vliv architektonického řešení na začlenění osob se zdravotním postižením do běžného prostředí	6	5.8 Speciální technické vybavení stavby.....	39
2.1 Ústav a domov.....	6	5.9 Flexibilita a univerzalita	40
2.2 Trendy v zahraničí	9	5.10 Propojení exteriéru s interiérem.....	41
2.3 Co dělá domov domovem.....	10	5.11 Zahrada	42
3 Klíčové otázky v rozhodovacím procesu architektury sociálních služeb	13	5.12 Legislativní vztahy	43
4 Urbanismus – širší vztahy a vazby	14	5.13 Postup při výstavbě.....	46
4.1 Analýza potřeb uživatelů a možností organizace.....	15	6 Interiér	48
4.2 Výběr odpovídajících pozemků, objektů či bytů ve vybrané lokalitě.....	17	6.1 Přejchod od ústavního prostředí k přirozenému.....	48
4.3 Dostupnost lokality z pohledu uživatele.....	19	6.2 Navrhování obytného prostoru	52
4.4 Architektonicko-technické požadavky.....	20	6.3 Dispoziční uspořádání bytu	54
4.5 Osvěta.....	23	6.4 Výběr a úprava stávajících bytů	67
4.6 Příklady výběru lokality	23	7 Principy navrhování prostředí a objektu	68
5 Architektura	26	7.1 Člověk a prostředí	68
5.1 Formy bydlení osob s postižením.....	27	7.2 Stavba a prostředí	68
5.2 Architektonické hledisko.....	28	7.3 Vnímání materiálů	69
5.3 Plošné nároky	31	7.4 Akustika	72
5.4 Typy objektů	31	Závěr.....	72
5.5 Pořízení vhodného objektu	34	Příloha: Příklady investičních projektů financovaných z IOP.....	73
5.6 Rekonstrukce stávajícího objektu	36	Rejstřík pojmů	78
		Literatura	83
		Seznam ilustrativních fotografií a obrázků.....	86

1| ÚČEL PUBLIKACE

Publikace Bydlení (nejen) pro lidi se zdravotním postižením je pomůckou pro poskytovatele sociálních služeb, jejich zřizovatele, projektanty a další, kteří se podílejí na přípravě zázemí sociálních služeb. Zaměřuje se na pobytové sociální služby, které vedle jiných uspokojují i jednu ze základních potřeb člověka, potřebu bydlení. V publikaci najdete i podněty pro řešení dalších objektů, které jsou určeny pro aktivizaci, podporu a péči o skupinu lidí s postižením. Hlavním cílem publikace je však ukázka současné dobré praxe směřující k vytvoření skutečného domova pro lidi s postižením, integrovaného v běžném prostředí komunity. Základní strategií je zavést a dodržet při návrhu těchto objektů zásady principu normality, tedy běžného života s ohledem na míru a typ postižení každého uživatele.

Z tohoto vyplývá potřeba důkladného plánování sociálních služeb, zejména výběr vhodného typu a druhu služby. Ideálním stavem je poskytování služeb v domácnostech lidí, kteří danou službu potřebují. K využití pobytových služeb by mělo dojít až ve chvíli, kdy není možné jiné řešení. A i v tomto případě by měli mít všichni možnost žít co nejvíce samostatným životem, v individuálních domácnostech, kde budou mít soukromí a prostor pro využití svých dovedností a schopností. Společné domácnosti osob s určitým druhem postižení by měly být až poslední variantou zajištění péče o ně a jejich potřeby, které nejsou schopni si sami uspokojit.

V úvodních kapitolách jsou čtenářům přiblížena východiska, se kterými kolektiv autorů pracoval po celou

dobu přípravy publikace. Hlavním východiskem je uvědomění si rozdílu mezi domovem a tradičním zařízením sociálních služeb, pro které je zde využito označení ústav. Dále je nutné jasně definovat vlastní zadání, co a pro koho stavíme. Publikace již neřeší další podmínky pro plánování a realizaci sociálních služeb, jejichž definice by měla předcházet rozhodnutí o potřebnosti výstavby. Proto se v ní nezabýváme výběrem cílové skupiny, druhu sociální služby, organizací či potřebností pobytové sociální služby.

Publikace dále provází čtenáře spíše procesem než všemi detaily stavby a jejími specifiky ve vazbě na potřeby osob s různým typem postižení. Specifické potřeby a návrhy jejich řešení jsou zde uváděny pouze jako ilustrativní příklady. Publikace nenahrazuje poznatky relevantní pro tvorbu specifického prostředí a vybavení, a proto využívá odkazů na dostupné a kvalitní zdroje informací buď v jednotlivých kapitolách, nebo v závěrečném přehledu literatury.

Autoři si jsou vědomi toho, že nebylo možné zahrnout do publikace všechny koncepty bydlení, stejně jako si jsou vědomi toho, že se tyto koncepty, stejně jako sociální služby, stále rozvíjejí, a vědí, že publikace bude v mnoha ohledech již za několik let překonána. Záměrem bylo, s ohledem na současné znalosti v oblasti sociálních služeb, architektury a stavebnictví a legislativních a finančních podmínek, poskytnout základní přehled o možných formách bydlení s podporou sociálních služeb, o základních principech, procesech ale i otázkách, se kterými se

zadavatelé a projektanti těchto objektů setkají od počátku plánování staveb pro sociální služby. Některá doporučení mohou zlepšit vzájemnou komunikaci a spolupráci s úřady a dalšími subjekty a posléze i podmínky pro poskytování sociálních služeb.

Publikace byla vytvořena Národním centrem podpory transformace sociálních služeb v rámci individuálního projektu Ministerstva práce a sociálních věcí „Podpora transformace sociálních služeb“, který je financován z prostředků Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu ČR prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost. Potřeba identifikovat postupy, ukázat dobrou praxi, případně vymezit základní pravidla, byla předpokládána již při tvorbě tohoto projektu. Při realizaci projektu a přípravě zázemí sociálních služeb se ukazuje, že chybí základní informace, představa a přehled o všech podmínkách a procesech, které s tím souvisejí. Publikaci doplňuje i základní slovníček pojmů ze sociální oblasti i z oblasti architektonické a stavební, aby textu porozuměli její uživatelé správně. Publikace v tomto smyslu přesahuje potřeby projektu a je využitelná i pro ostatní aktéry v sociálních službách. Na její přípravě se podílel tým architektů, odborníků ze sociální oblasti a řada expertů z mnoha souvisejících oborů. Věříme, že jejich znalosti a zkušenosti usnadní čtenářům přípravu a realizaci staveb určených pro uživatele sociální služby.

Mgr. Ivana Příhonská
Vedoucí oddělení realizace programů – sociální integrace
a služby, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR

2| VLIV ARCHITEKTONICKÉHO ŘEŠENÍ NA ZAČLENĚNÍ OSOB SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM DO BĚŽNÉHO PROSTŘEDÍ

„Hranice je pouze v našich hlavách. Ta není nikde jinde. Jestli máme dostatek fantazie pro to, abychom i ty, co jsou až na konci, zařadili do normálního světa, tak tam jsou. Jestliže nemáme, tak tam není nikdo.“

(Cháb, [b.r.], s. 5)

Může architektura ovlivnit kvalitu života a pocit spokojenosti člověka? Může architektura ovlivnit procesy stárnutí, rychlost uzdravování po závažné nemoci, míru projevů agresivity? Může ovlivnit naše vztahy s ostatními lidmi?

Vliv prostředí na člověka ve všech zmíněných oblastech je významný. Prostředí, ve kterém se odehrává náš život, má na nás větší vliv, než je na první pohled zřejmé. Síla tohoto vlivu spočívá především v jeho trvání v čase. Prostor, ve kterém žijeme, na nás nenápadně působí každý den, minutu za minutou, hodinu za hodinou. Pokud máme to štěstí a obýváme prostor, který je skutečně vhodný pro bydlení a pro život, pak je toto působení blahodárné a přispívá k tomu, že se cítíme dobře. Mnoho lidí ale obývá prostory, které nejsou příliš ideální. Pokud takový prostor obývají dlouhodobě, jedná se o významnou zátěž, která může negativně ovlivnit různé aspekty jejich života.

Vytváření vhodného životního prostoru bychom měli věnovat zvlášť velkou pozornost u lidí, kteří mají určité postižení nebo jsou nějakým způsobem oslabeni. Mohou to být lidé s mentálním či jiným postižením, senioři, lidé dlouhodobě nemocní. U těchto lidí se vhodně navržený prostor může stát významným terapeutickým faktorem. Řada uživatelů sociálních služeb však žije v současnosti v podmínkách, které nesplňují ani základní nároky na kvalitní bydlení. „Je dokázáno, že lidé s postižením nepotřebují žít v ústavech, ať už je jejich postižení jakkoli závažné. A život v otevřené společnosti rovněž vede k větší míře nezávislosti a k osobnímu rozvoji jednotlivce.“ (Grunewald, 2003).

Život v běžném prostředí je právo zaručené mezinárodní Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením (viz kapitola 2.1 Ústav a domov).

V České republice probíhá proces transformace sociálních služeb. Postupně je opouštěn ústavní model sociálních služeb a jsou vytvářeny služby vycházející z konceptu sociálního začlenění. Proces transformace má mnoho různých rovin a jednou z nich je i opouštění velkých a nevyhovujících budov a areálů a hledání či vytváření nových míst, kde budou lidé se zdravotním postižením žít a kde jim budou poskytovány nezbytné služby. Zařízení, které prochází transformací, má možnost hledat pro své uživatele byty nebo domky k pronájmu nebo tyto byty či domky koupit či nově vybudovat. Rekonstrukce starších bytů a domů, ale zvláště výstavba nových, je náročná cesta, na které čekají mnohá úskalí.

2.1 Ústav a domov

Proces transformace či deinstitucionalizace sociálních služeb můžeme vnímat jako přechod od ústavního modelu služeb směrem ke komunitním službám, založeným na konceptu sociálního začleňování. Tento trend se začal ve vyspělých zemích výrazněji projevovat od 60. let 20. století, u nás pak s různou intenzitou od 80. let 20. století.

Vznik ústavní institucionalizované péče v 19. století byl veden myšlenkou, že problémy lidí s určitým postižením nejlépe vyřešíme vybudováním zvláštních míst, institucí, přizpůsobených potřebám těchto lidí. Zde budou soustředěni odborníci, kteří s těmito lidmi umí nejlépe pracovat. Ústavy ve své době jistě splnily požadovanou funkci, ovšem časem se začaly ukazovat i zřetelné nevýhody, které tento způsob péče přináší.

Jaké byly a jsou typické znaky ústavně pojatých služeb? Služby jsou poskytovány ve velkých budovách a areálech, které obvykle dříve sloužily jinému účelu (zámky, kláštery, kasárna apod.). Je smutnou pravdou, že i v současnosti jsou budovány nové areály, které mají typické ústavní znaky. Již na první pohled se tyto budovy a areály odlišují od běžné obytné zástavby v dané obci nebo městě. Jsou zde koncentrovány desítky i stovky lidí s podobným zdravotním postižením. Tyto areály jsou často na odlehlých místech, na kraji menších i větších obcí, zpravidla bez přímého kontaktu s okolním světem. Všechny potřeby uživatelů jsou uspokojovány v rámci ústavního mikrosvěta, ve kterém se odehrává prakticky veškerý život uživatele. Pozornost je věnována především základním potřebám: jídlo, hygiena, bezpečí, zdraví. Řada dalších důležitých potřeb uživatelů bývá opomíjena. Charakter služeb i prostředí má často medicínský ráz. V ústavu se obvykle člověk necítí jako doma, spíše jako v nemocnici nebo na internátu. Typický je nedostatek soukromí, mnohálůžkové ložnice, společné koupelny, velké jídelny apod. Mnoho prostoru zabírají různé centralizované provozy: ústavní prádelna, kuchyň, údržba, kanceláře apod. Projevuje se paternalistický přístup ze strany personálu, uživatel bývá v roli „velkého dítěte“, rozhoduje o něm někdo jiný. Uživatel sám má pouze malý prostor pro vlastní rozhodování, téměř ve všech oblastech svého života se musí přizpůsobit režimu instituce.

„Psychologickými dopady života uvnitř ústavu se zabývala dlouhá řada výzkumů. Obecně platí, že negativní dopady jsou méně závažné, pokud je ústav moderní a spíše menší. Ale i když je ústav malý, je zde jasně patrný rozdíl, srovnáme-li jej s životem v běžné společnosti. Trauma situace, kdy je člověk nedobrovolně oddělen od svých rodičů, přátel a známého prostředí domova, vede k hlubokému přesvědčení o vlastní nechtěnosti a bezmocnosti, o tom, že člověk je spíše věcí než

jedinečnou lidskou bytostí. Samotné prostředí ústavu vytváří další handicap, které člověka poznamenají na celý život. Jedná se zejména o narušení citového a sociálního vývoje jednotlivce.“

(Grunewald, 2003, s. 3-4)

Ústavní péče v České republice prošla za dobu své existence mnoha proměnami. V 50. letech 20. století byly zřizovány ústavy především ve vyvlastněných zámcích, klášterech a podobných objektech. Úpravy pro nový účel užívání byly pouze minimální a objekty nebyly pro poskytování sociálních služeb dobře uzpůsobené. Později začaly být budovány i nové ústavní areály. Tyto nově budované objekty však nesly typické rysy ústavnosti: nedostatek soukromí, izolace od okolního světa, koncentrace velkého počtu lidí s postižením na jednom místě apod. V průběhu 90. let minulého století se začaly objevovat nové, moderní typy sociálních služeb. Řada nestátních neziskových organizací začala nabízet služby například chráněného bydlení. Ústavní zařízení na tento trend reagovala nejčastěji zřizováním bytů nebo výstavbou menších domků v areálu ústavu či v jeho blízkém sousedství. Někteří uživatelé tak získali více soukromí, nežádoucí kumulace lidí s postižením na jednom místě však zůstala zachována.

Popsané nevýhody vedly k hledání jiných podob sociálních služeb. Změny, které již několik desetiletí probíhají ve vyspělých státech, byly na svém počátku inspirovány tzv. principy normality (překládáno též jako principy normalizace).

„Tyto v Evropě všeobecně uznávané principy mající své kořeny ve Skandinávii – poukazují na to, že při celkovém utváření životního prostoru lidí s mentálním postižením, při péči o tyto spoluobčany je nutná orientace na normy společnosti a rutinní průběh všedního dne.“

Základní myšlenka těchto principů spočívá v tom, že i člověk s postižením se má nezávisle pohybovat mezi třemi oddělenými sférami tak, jak je tomu u většiny obyvatelstva, a těmi jsou:

- **sféra bydlení a spánku,**
- **sféra vzdělání, zaměstnání,** případně terapeuticko-lékařského zabezpečení a péče,
- **sféra volného času.**

Princip normality v sobě zahrnuje tři klíčové momenty:

- **normální rytmus života** – ten zahrnuje normální rytmus dne (ráno škola nebo práce, odpoledne aktivity, večer odpočinek), normální rytmus týdne (pracovní dny a víkendy, svátky), normální rytmus roku (dovolená, prázdniny, roční období), běžný život ve světě mužů a žen, běžná domácnost v běžném sousedství ostatních lidí;
- **normální prostředí** – změna místa je normální, žádoucí, jde o to neprožít celý den v jednom prostředí; normálně člověk jinde bydlí, jinde se vzdělává anebo pracuje, jinde realizuje své koníčky;
- **společensky ceněné způsoby naplnění potřeb** – je třeba naplnit potřeby lidí s mentálním postižením způsobem, který je běžný pro ostatní, nabízet společensky hodnotné aktivity (používat předměty adekvátní věku, vytvářet prostředí adekvátní věku, nabízet smysluplné aktivity).“

(Veřejný ochránce práv, 2009, s. 47)

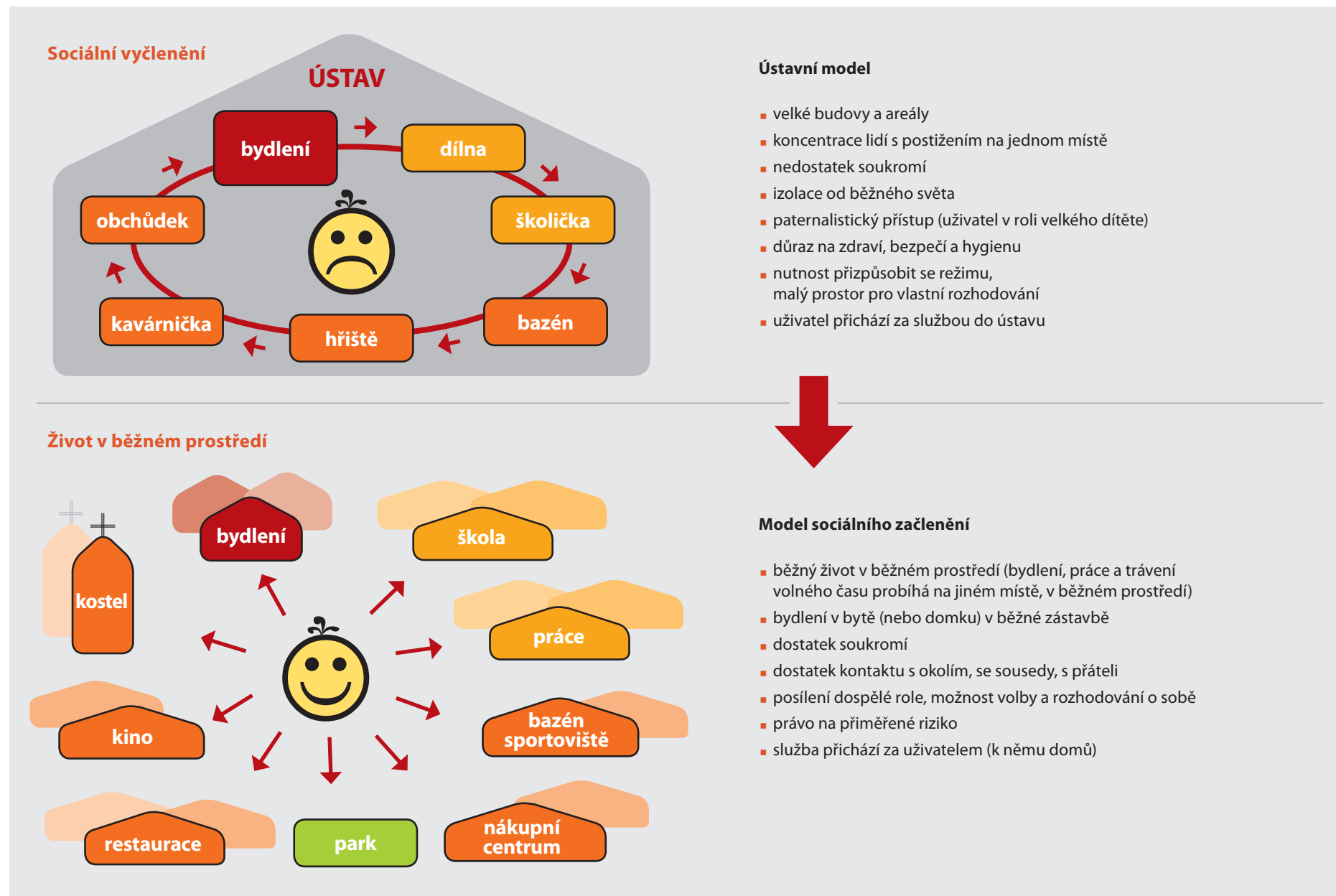
Na principy normality navazuje ve své práci John O'Brian (1989), který formuloval pět principů vedoucích k sociálnímu začlenění:

- **být začleněn v komunitě,** vyskytovat se na běžných místech, kde se vyskytují i ostatní lidé,
- **mít možnost volby a kontroly** nad vlastním životem,
- **zastávat hodnotné a důstojné sociální role,**
- **mít možnost navazovat a rozvíjet smysluplné vztahy,**
- **učit se a růst, získávat více vlastních kompetencí.**

Pro oblast bydlení zdůrazňuje (Grunewald, 2003, s. 5-6) **princip malé skupiny.** „Skupina lidí s postižením žijících pohromadě by měla být pouze tak velká, aby se mezi nimi navzájem a personálem mohly rozvinout osobní a trvalé vztahy. Jelikož komunikační schopnosti a schopnost předvídat různé reakce jsou u lidí s postižením omezené, je třeba, aby tato skupina byla malá. Výzkum a zkušenosti ukazují, že ideální je skupina asi o čtyřech členech. Místo bydlení malé skupiny přirozeně zapadne do jejího okolí a taková skupina nebude potřebovat početný personál. V malé skupině nebude tak mnoho konfliktů a rutinních činností a zvýší se její účast na životě okolní společnosti. Každý jednatel dostane takovou podporu, jakou potřebuje.“

Právo na život v běžném prostředí garantuje též mezinárodní **Úmluva o právech osob se zdravotním postižením.** Tato úmluva byla přijata Valným shromážděním OSN v roce 2006. V České republice byla Úmluva ratifikována v roce 2009 a v únoru 2010 vyšla ve Sbírce mezinárodních smluv (č. 10/2010), a je tudíž součástí právního řádu České republiky. V článku 19 Úmluva zaručuje **právo na nezávislý způsob života a zapojení do společnosti.** Dle Úmluvy je především nutné zajistit, aby osoby se zdravotním postižením měly možnost si zvolit (na rovnoprávném základě s ostatními) místo pobytu, kde a s kým budou žít, a aby nebyly nuceny žít ve specifickém (tj. ústavním) prostředí. Dále aby osoby se zdravotním postižením měly přístup ke službám poskytovaným v domácím prostředí, k rezidenčním službám a dalším podpůrným komunitním službám, včetně osobní asistence, která je nezbytná pro nezávislý způsob života a začlenění do společnosti a zabraňuje izolaci nebo segregaci. Komunitní služby a zařízení určená široké veřejnosti mají být přístupná (na základě rovnoprávnosti s ostatními) i osobám se zdravotním postižením a mají brát v úvahu jejich potřeby.

Obrázek 2.1 – Srovnání ústavního modelu s modelem sociálního začlenění

2.2 Trendy v zahraničí

Jako příklad země, ve které proběhla úspěšná transformace sociálních služeb, nám může posloužit Švédsko. Cennou inspiraci můžeme ovšem najít i v řadě dalších zemí, jako je například Velká Británie, Nizozemí, Rakousko nebo Německo. Ve Švédsku v 70. letech 20. století existovalo 125 ústavů (tzv. rezidenčních domovů), viz. obrázek číslo 2.2. Tyto rezidenční domovy byly postupně uzavírány. V současnosti žije 60 % všech dospělých lidí s mentálním postižením v tzv. skupinových domovech (společná domácnost pro několik osob), 20 % jich žije samostatně a zbylých 20 % u rodičů (Grunewald, 2003).

Skupinové domovy jsou umístěny v bytových objektech, řadových a rodinných domech. Další alternativní způsob bydlení spočívá v tom, že v jednom obytném domě existuje vedle sebe několik sousedících bytů, přičemž jeden z nich je vyčleněn pro personál a jako místo, kde se obyvatelé mohou setkávat. Pokud je byt vhodně adaptován, může v něm žít i osoba s vysokými nároky na péči.

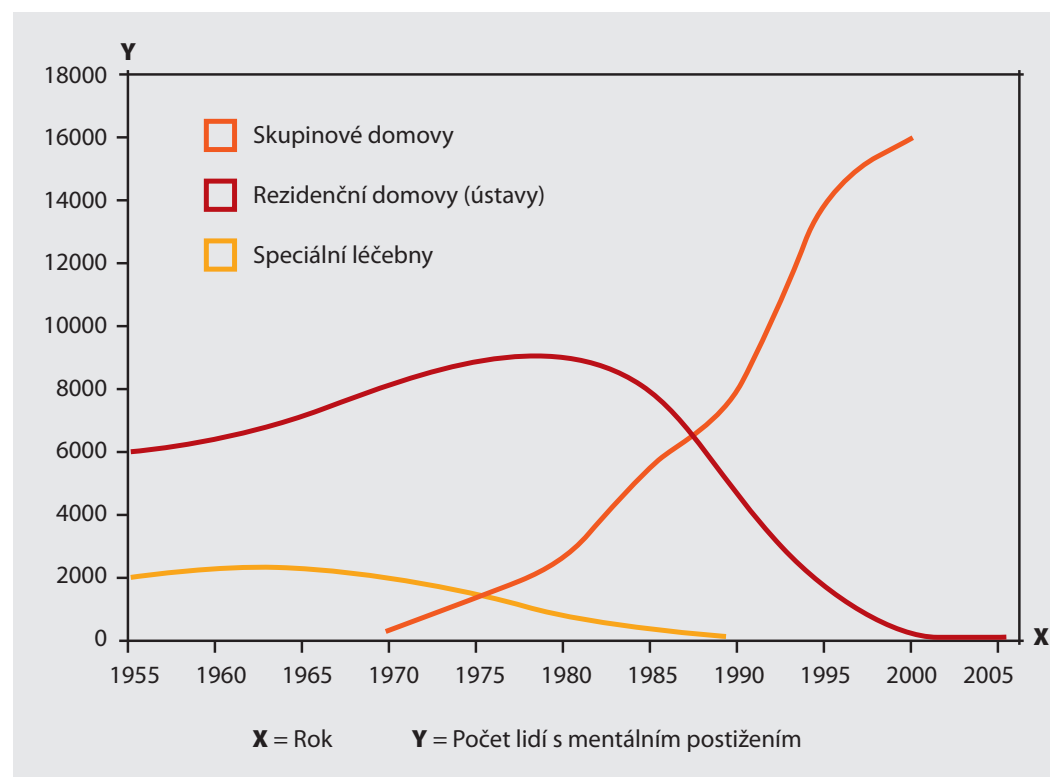
Každý rok se značný počet lidí s mentálním postižením přestěhuje ze skupinového domova do individuálního bytu v sousedství, a to díky pokrokům, jakých tito lidé dosáhli v sociálních dovednostech. Tím, že se jednotlivci přestěhuje do bytu v sousedství, také neztrácí kontakt s přáteli a personálem. (Jednou z velkých výhod skupinového domova oproti ústavu je fakt, že může být snadno použit i pro jiné účely, nebo i prodán, když už není potřebný).

Denní aktivity v rámci komunity jsou nezbytnou součástí života všech lidí. Pro lidi s postižením bývaly dříve tyto aktivity omezeny do speciálních center, ale postupně došlo k jejich rozšíření tím, že se více zaměřily na pracovní příležitosti (Grunewald, 2003).

Z výše uvedených zkušeností plyne, že cesta člověka z ústavu může vést různými směry. Pro někoho může transformace znamenat návrat domů ke své rodině nebo návrat do místa, odkud daný člověk pochází, má zde své příbuzné a cítí zde zázemí. Pro jiného člověka

je nejlepší variantou vlastní individuální byt v běžné zástavbě. Další možností je skupinová domácnost ve větším bytě nebo v domě rodinného typu. Dobrý transformační plán¹ by měl zahrnovat všechny tyto možnosti a varianty.

Obrázek 2.2 – Vývoj sociálních služeb ve Švédsku (Grunewald, 2003)

¹ Vzor dokumentu Transformační plán na <http://www.mpsv.cz/cs/11027>, vzorový dokument je jednou z možností, jak lze transformační plány vytvářet.

2.3 Co dělá domov domovem

„Bydlení, domov, pocit vlastního soukromí a prostoru je pro každého člověka velice významnou potřebou, a je tedy pochopitelné, že transformace ústavních zařízení začíná právě řešením této oblasti – přestěhováním uživatelů do chráněných nebo jiných forem bydlení. Konečným cílem transformace ústavních služeb je však život lidí s postižením srovnatelný se životem vrstevníků bez postižení ve všech ostatních oblastech života.“

(Kocman, Paleček, 2011, s. 12)

Transformace sociálních služeb přináší změnu uvažování o způsobu bydlení lidí s postižením. Jak se tato změna projevuje v oblasti architektury?

V první řadě je pro nás důležitá perspektiva budoucího uživatele, člověka, který v daném prostoru bude žít, bydlet. Klademe si především otázku: „Co potřebuje budoucí obyvatel bytu nebo domku ke spokojenému bydlení, ke spokojenému životu? Co bude tento člověk potřebovat za několik let?“ Navrhovaný prostor by měl být dostatečně flexibilní, aby bylo možné reagovat na různé potřeby, které se v průběhu života vyvíjejí a mění. Nad budoucností je potřeba dobře a dlouho přemýšlet. U mladého člověka například můžeme předpokládat, že naváže partnerský vztah a možná bude chtít žít s partnerem. U staršího člověka lze předvídat úbytek tělesných sil a vyšší nároky na bezbariérovost prostoru.

Neprojektujeme tedy objekt pro poskytování sociální služby, ve kterém bude probíhat určitý „provoz“. Projektujeme byt nebo dům rodinného typu, domov člověka, a klademe si otázku, jak se mu v tomto prostoru bude žít. Současně bereme v potaz také to, že tomuto člověku bude v jeho bytě nebo v domku, kde bydlí, poskytována v určitém rozsahu sociální služba. Vytváříme ale především místo pro život, nikoliv prostor pro poskytování sociální služby.

Potřeba domova je jednou ze základních lidských potřeb. Když člověk přijde o svůj domov, přichází zároveň o část sebe samého, o část své identity, sociálního statusu. Jak docílit toho, abychom při vši snaze nevytvořili malý ústav, ale skutečný prostor domova? Ne každé místo se může stát domovem. Například hotelový pokoj nikdy nezačneme vnímat jako domov, i kdybychom ho obývali řadu měsíců, nebo dokonce let. Aby se prostor mohl stát domovem, musí vykazovat určité kvality vnější i vnitřní. Domov má svoji atmosféru, cítíme se zde uvolněně. Musíme mít možnost se v něm zabydlet, vtisknout mu svoji osobitost, zaplnit ho svými předměty, svým nábytkem, svým nepořádkem. Ve svém bytě musíme mít po ruce vše, co potřebujeme ke každodennímu životu. Citlivě vnímáme soukromí svého domova. Domov je prostor, kde děláme věci podle svého, kde rozhodujeme my. Někdy za sebou chceme zamknout dveře, zatáhnout závesy a nezvané hosty nepustit dovnitř. Ne nadarmo nám nedotknutelnost příbytku zaručuje Listina základních

práv a svobod. Domov zároveň úzce souvisí s našimi vztahy. Svůj domov sdílíme s rodinou nebo s partnerem. Doma se setkáváme s blízkými přáteli. Domov je rovněž bezpečným zázemím, odkud vycházíme do vnějšího světa. Rovněž okolí našeho bydliště má pro nás velký význam: okolní ulice, místa, která často navštěvujeme, lidé, které pravidelně potkáváme, to vše dotváří náš pocit domova. „Domov je místem, kde člověk může nalézt jistotu, svobodu a důstojnost.“

(Malkovská, 2007, s. 18)

Při projektování staveb, kde žijí lidé s postižením, lze použít následující doporučení. Je ale potřeba zdůraznit, že právě vybudování objektu (domu), ve kterém žijí pouze lidé s postižením, již samo o sobě může navodit dojem instituce, malého ústavu. Bylo by chybou vnímat proces transformace jako nahrazení velkých ústavních budov budovami menšími a přívětivějšími. Proto bychom vždy měli zvážit, zda je budování nových objektů tou nejlepší cestou. V mnoha případech může být lepším, snadnějším a levnějším řešením například zakoupení nebo pronájem vhodných bytů ve zcela běžných bytových domech.

Tabulka 2.1 – Srovnání dojmu z instituce s domovem (část 1)

Co navozuje dojem instituce, ústavu	Co podporuje dojem domova, domácnosti
objekt (dům), ve kterém žijí pouze lidé s postižením	byt v běžném bytovém nebo rodinném domě
orientace na provoz a provozní potřeby, na vytváření podmínek pro zajištění služby	orientace na bydlení a běžný život, orientace na člověka a jeho potřeby
specifické názvosloví: denní místnost, herna, sesterna, lůžková část, čajová kuchyňka apod.	běžné názvosloví: obývací pokoj, ložnice, kuchyň, jídelna, předsíň
již zvenku je budova nápadná, odlišuje se od běžných staveb pro bydlení	stavba se zvenku neliší od okolních staveb pro bydlení
pro uživatele je těžké budovu samostatně opustit (bariéry na cestě, zamknuté dveře, chybí dobré chodníky, hustý provoz aut apod.)	pro uživatele je poměrně jednoduché opustit budovu a jít do obce nebo do města
pro člověka „zvenku“ je obtížné do budovy vstoupit (fyzické i psychické bariéry)	člověk „zvenku“ se necítí jako nezvaný host
obyvatel nemá žádný prostor (pokoj), který by byl jen jeho	obyvatel má svůj prostor (pokoj nebo byt), který má zařízen podle svého, kde může být sám a dělat si věci podle svého, tento prostor je ostatními respektován
příliš mnoho speciálního vybavení, orientačních systémů, nástěnek apod., neobvyklé materiály, barvy, zařizovací předměty, bílý oděv personálu	interiér působí v zásadě domácím dojmem, speciální vybavení není na první pohled zvlášť nápadné, oděv personálu je civilní

Tabulka 2.1 – Srovnání dojmu z instituce s domovem (část 2)

Co navozuje dojem instituce, ústavu	Co podporuje dojem domova, domácnosti
dlouhé chodby, velké haly a prostory, nejasně oddělená oblast bydlení (byt) od prostorů pro personál, terapie atd., kumulace mnoha funkcí v jednom velkém objektu	důsledné členění na bytové jednotky, jasně definované pokoje jednotlivých obyvatel (polohou, mírou soukromí), společný prostor (obývací pokoj) pro omezený počet osob – obyvatel bytu
členění na lůžkovou část (zde všichni spí) a na denní část (zde všichni jí, tráví volný čas atd.)	důsledné členění na oddělené menší bytové jednotky, v případě větší, skupinové domácnosti jasné zónování na část společnou pro všechny a části soukromé pro jednotlivé členy domácnosti
členění budovy na „provozy“: ústavní kuchyně, ústavní prádelna, údržba apod.	kuchyně, komora, pračka apod. jsou součástí každého bytu
vybavení obytných prostor stejným nábytkem, stejnými závěsy apod. – prostory působí unifikovaně	vybavení nábytkem a doplňky dle vkusu uživatele, prostory působí domácky a odrážejí individualitu obyvatele
na podlahách je převážně linoleum a dlažba	materiál podlahových krytin v obytných místnostech je obdobný jako v běžné domácnosti (parkety, dřevo, koberce apod.)
uživatel se při jídle, sledování televize apod. setkává v zásadě se všemi ostatními uživateli objektu	uživatel se při jídle, sledování televize apod. setkává jen s obyvateli svého bytu (pokud nebydlí sám), jestliže chce vidět ostatní lidi, může je jít navštívit do jejich bytu nebo se s nimi sejít v nějakém běžném prostředí (restaurace)
uživatel se na chodbách, ve společných prostorách a často i ve svém bytě setkává postupně se všemi členy personálu (řádově desítky lidí)	uživatel se ve svém bytě setkává jenom se členy užšího týmu pracovníků, kteří v daném bytě poskytují asistenci (řádově okruh několika lidí)
personál vnímá celou budovu včetně pokojů uživatelů jako své pracoviště	personál rozlišuje (a je to dáno i architektonicky) své pracoviště (kancelář apod.) a osobní prostor uživatelů (jejich pokoj a byt), uživatel je ve svém bytě doma, pracovník si je vědom, že vstupuje do privátního prostoru domova uživatele

3| KLÍČOVÉ OTÁZKY V ROZHODOVACÍM PROCESU ARCHITEKTURY SOCIÁLNÍCH SLUŽEB

Skutečně klíčová otázka zní: „Je zapotřebí stavět?“ Transformace sociálních služeb nemusí být nutně spojena s výstavbou nových objektů. Existují i jiná řešení, jak zajistit potřeby lidí s postižením. I v České republice

existuje řada příkladů, kdy se například zakoupení nebo pronájem vhodných bytů ve zcela běžných bytových domech ukázal jako velmi dobré, a navíc i poměrně levné řešení.

Proto si ještě jednou položíme otázky: „Skutečně je nezbytně nutné stavět? Prozkoumali jsme i jiné způsoby řešení?“

Pokud se i po důkladných analýzách jeví stavba nebo rozsáhlá rekonstrukce jako nejlepší řešení, je dobré položit si následující otázky². Jejich vyjasnění je nutné se věnovat na samém počátku projektu i v průběhu spolupráce s architekty a projektanty.

- Je jasné, komu je dům/byt určen? Jsou zmapovány všechny potřeby a priority budoucích uživatelů domu/bytu?
- V jakém časovém horizontu chceme bydlení zajistit? Je náš časový plán reálný?
- Je potřeba objekt přizpůsobit uživatelům se sníženou pohyblivostí?
- Počítáme s tím, že potřeby lidí se v čase budou měnit? Jak bude dům, respektive jeho obyvatelé, vypadat za 10 let? Jaké budou mít potřeby? Počítáme i se zhoršením stavu, které může přinést vyšší věk uživatelů? Počítáme s tím, že uživatel bude mít v budoucnosti partnera, popřípadě dítě?
- Jak zapojíme uživatele a personál do plánování stavby či rekonstrukce? Vnímá architekt budoucí uživatele jako své klienty?
- V jaké lokalitě by chtěli uživatelé žít (město, velká obec, menší obec apod.)?
- Co by daná lokalita měla nabízet (např. možnost pracovního uplatnění, obchody a služby, návazné sociální služby, hromadnou dopravu, kulturu, zdravotní péči, možnost dostatečného kontaktu s lidmi apod.)?
- Jak stavba zapadne do dané lokality? Bude se podobat běžné stavbě pro bydlení? Jak by měl objekt vypadat z venku s ohledem na urbanistické řešení území a architektonický výraz staveb v okolí? Jak podpořit přijetí místními lidmi?
- Jak bude řešeno vnitřní uspořádání stavby? Bude se co nejvíce podobat běžným bytům? Bude mít každý uživatel dostatečný prostor a soukromí (nejlépe ve vlastním pokoji)?
- Jak bude řešeno vybavení? Bude mít uživatel možnost zařídit si nebo dovybavit svůj prostor podle svého? Jak docílíme, aby plánovaná stavba nabízela skutečně domácí prostředí a atmosféru?
- Jak bude zajištěna bezpečnost uživatelů v budově i mimo ni? Co je potřeba promyslet ještě před zahájením stavby?
- Jak bude fungovat provoz? Jaký je rozpočet a kdo bude jednotlivé položky hradit? Jaké budou náklady na provoz objektu, kde lze získat úspory, které nebudou na úkor kvality služby, a je potřeba je zohlednit již nyní ve fázi návrhu objektu?
- Jaké budou potřeby zaměstnanců? Budou potřebovat vlastní prostor (šatnu, WC apod.), nebo budou do domácnosti uživatele pouze docházet?
- Umím si představit, že bych v budově, kterou plánuji, sám bydlel a žil? Bude to skutečně dobré místo k životu?

² Seznam otázek byl vypracován na základě výsledků dotazníkového šetření mezi organizacemi poskytujícími pobytové sociální služby, zpracoval J. Sobek (2011).

4| URBANISMUS – ŠIRŠÍ VZTAHY A VAZBY

Ilustrativní fotografie č. 4.1 – Letecký pohled na obec

Volba vhodné lokality a pozemku je zásadní pro úspěšnou integraci osob se zdravotním postižením do běžného života. Správně zvolené prostředí pomáhá uživatelům rozvinout jejich dovednosti, podporuje jejich schopnosti a přináší větší míru nezávislosti. Začlenění uživatelů sociálních služeb do přirozeného prostředí poskytuje stálou pobídku k interakci s okolím. Tato interakce může mít oboustranně pozitivní vliv.

Z hlediska volby vhodné lokality je nejdůležitější zamyslet se nad principy „být začleněn v komunitě“ a „žít v běžném prostředí“, které byly zmíněny ve druhé kapitole. Komunitou se v této souvislosti myslí obec, městská část, sousedská komunita. Jak ale vypadá toto běžné prostředí? Většina z nás někde bydlí. Známe své sousedy, známe lidi z našeho domu, z naší ulice nebo z obce. Sociální začlenění mimo jiné znamená, že člověk s postižením nežije obklopen jinými lidmi s postižením. Žije mezi lidmi, jeho sousedy jsou lidé bez postižení. Většina z nás někde pracuje, obvykle na jiném místě, než bydlíme. To samé by mělo platit pro lidi s postižením. Pracovat nebo se věnovat denním aktivitám jinde, než bydlíme. Mít možnost setkávat se s jinými lidmi než doma. Po práci má pak většina z nás volný čas, který opět trávíme v jiném prostoru, než bydlíme a pracujeme. Chodíme nakupovat, sportovat, za kulturou, do restaurací apod. Volný čas trávíme také s jinými lidmi, než se kterými žijeme a pracujeme. Máme své přátele a známé, lidi, se kterými sdílíme stejné záliby a koníčky. Pro život v běžném prostředí je tedy typické, že někde bydlíme, někde jinde pracujeme a někde jinde trávíme alespoň část svého volného času. Na každém z těchto míst se setkáváme s jinými lidmi, působí na nás jiné podněty. Pokud zvolíme vhodnou lokalitu, můžeme tyto principy do určité míry naplňovat i s lidmi s těžším postižením. Problém nastává, pokud pro člověka s postižením vytvoříme prostor, kde bydlení, práce a volný čas

probíhá tak říkajíc pod jednou střechou, v rámci jedné budovy nebo areálu. Smyslem sociálního začlenění a cílem transformace sociálních služeb je dosažení stavu, kdy člověk s postižením bydlí, pracuje a tráví svůj volný čas tam, kde ho obvykle tráví lidé bez postižení.

Z výše zmíněného plyne, že bydlení pro osoby s postižením musí být umístěno v běžné zástavbě, tam, kde žijí lidé bez postižení. To znamená jeden domek, kde bydlí lidé s postižením, mezi ostatními domky v obci, kde bydlí lidé bez postižení. Jeden byt v domě mezi byty s běžnými nájemníky. Nevhodné je například vybudování kolonie domků pro osoby s postižením nebo budování nových domů nebo bytů v blízkosti stávajícího velkokapacitního zařízení.

Důležitá je rovněž spokojenost s výběrem lokality a její přijetí samotnými uživateli. Hodnocení kvality života záleží také na míře splnění představ o dobrém místě k bydlení. Z praxe víme, že je možné zjistit názor uživatelů např. prohlídkou vhodných lokalit k výstavbě či prohlídkou domů nebo bytů, které uživatelé mohou porovnat vzhledem ke svým představám a přáním.

Při hledání vhodné lokality se můžeme setkat ještě s mnoha dalšími vlivy, které je potřeba pečlivě analyzovat. Ne zřídka se bude postup pro výběr lokality a pozemku lišit. Mimo ideální situaci, za kterou můžeme považovat území rovnoměrně pokryté sídelními útvary se srovnatelnou vzájemnou dostupností, se mohou vyskytnout i určité lokální anomálie, kdy na rozhodování budou mít vliv ještě další skutečnosti, jako např. asymetrická spádovost vlivem správního členění území v pohraničních regionech, horší dostupnost a nižší vybavenost v řídké zabydlených oblastech nebo zhoršená sezonní dostupnost lokalit v horských či odlehlých oblastech.

4.1 Analýza potřeb uživatelů a možností organizace

V rámci procesu transformace stávajících ústavních zařízení je nezbytné při hledání vhodných lokalit postupovat systematicky. Nejprve musí být zmapována přání a potřeby uživatelů a provedeny další analýzy, na základě kterých je možno zvolit takovou lokalitu, vesnici, město či čtvrť, která bude pro život konkrétního člověka nejvhodnější a kde bude moci nalézt svůj vlastní domov. Tyto analýzy jsou podkladem pro transformační plán organizace. Z provedených analýz by také mimo jiné mělo vyplynout, zda je nutná výstavba nových objektů či náročná rekonstrukce stávajících, nebo zda je možné zakoupit nebo pronajmout již existující byty. Všechny možnosti by měly být zváženy i s přihlédnutím k tomu, že využití bytů nebo domů v běžné zástavbě obvykle napomáhá integraci lidí s postižením do běžného života více než budování nových objektů.

Analýzu je nutné provést u všech uživatelů sociálních služeb bez ohledu na to, zda jim bude i nadále poskytována sociální služba pobytová či terénní. Může nastat i situace, kdy po posouzení potřeb uživatelů³ bude nezbytná pouze minimální podpora v počátku samostatného bydlení a později již nebude specializovaná služba zapotřebí. Z toho plyne i větší škála možností zajištění bydlení pro uživatele od samostatného pronájmu po bydlení v novém či upraveném bytě nebo domě organizace. Musíme také počítat s variantou, že někteří uživatelé se mohou chtít vrátit domů, ať už přímo ke své rodině, anebo do místa, odkud pocházejí, a že v budoucnu budou využívat služby jiného poskytovatele.

Při výběru lokality se v praxi osvědčily následující kroky. Postup není striktně chronologický. Pořadí kroků se v závislosti na konkrétní situaci mění, některé kroky probíhají současně, k jiným se musíme opakovaně vracet.

Analýza potřeb a přání uživatelů/čekatelů

U každého uživatele, pro kterého budeme hledat nové místo k bydlení, je s ohledem na jeho potřeby a komunikační schopnosti potřeba zjistit:

- Místo původu a vazbu na něj: Zjišťujeme, odkud uživatel pochází a jaké má se svým původním bydlištěm vazby. Existují nějaké vazby na rodinné příslušníky nebo přátele, kteří v tomto místě žijí? Jak tyto vazby fungují, jak jsou silné? Chtěl by uživatel žít v místě, odkud pochází, nebo už k tomuto místu nemá žádný vztah?
- Osobní preference z hlediska charakteru místa: Chce uživatel bydlet ve městě, na vesnici nebo zatím neví? Preferuje raději menší, nebo větší obec, menší, nebo větší město? Co od daného místa očekává (např. možnost najít si přátele, možnost chodit hrát fotbal, chodit do hospody, vidat se více s rodinou apod.)? Jakou má představu o způsobu trávení volného času?
- Požadavky uživatele na bydlení: Jakou formu bydlení uživatel preferuje? Chce bydlet sám v bytě (individuální bydlení) nebo sdílet domácnost s několika spolubydly (skupinová domácnost)? Pokud preferuje bydlení s více lidmi, chce bydlet raději v bytě, nebo v rodinném domě?
- Vazbu na komunitu: Přeje si uživatel zachovat určité vazby na současné spolubydly či jiné blízké osoby? V situacích, kdy se jedná o uživatele, který již nemá na přirozenou komunitu vazbu či preferuje vztah k osobám, které zná z předchozího zařízení či komunity, je možné tyto vazby respektovat a zachovat i v novém bydlení?
- Schopnost pohybu a míru schopnosti orientace: Jak daleko je uživatel ochoten a schopen cestovat, jakým způsobem může cestovat, jaké má fyzické schopnosti a dovednosti?
- Míru a druh potřebné podpory s ohledem na postižení člověka.

Výše zmíněné mapování musíme provést i u lidí s těžším postižením, kteří nekomunikují slovy. Proto bychom si měli položit otázku, jak můžeme uživateli ve vyjasnění jeho preferencí pomoci. Zde je nutné zapojení týmu pracovníků a dalších lidí, kteří tohoto člověka dobře znají, např. rodiny. Pro zjišťování preferencí pak vycházíme především z různých pozorování, která bychom si však měli v praxi ověřit. Pokud se například na základě pozorování domníváme, že uživatel, který nekomunikuje, by rád žil v menším bytě, je vhodné s ním takový byt navštívit, naplánovat zkušební pobyt a sledovat jeho reakce a spokojenost s daným prostředím.

Na určité překážky pravděpodobně narazíme i při rozhovoru s lidmi, kteří komunikují dobře. Musíme počítat například s tím, že řada uživatelů nemusí mít ve výše uvedených oblastech jasné preference. Člověk, který celý svůj dospělý život prožil v ústavním zařízení s minimem soukromí, si nemusí umět představit, co znamená žít sám v bytě. Člověk, který desítky let prožil v zařízení na okraji malé obce, nebude mít jasnou představu o životě ve městě. Z toho vyplývá, že určité formy bydlení mohou být dočasné v závislosti na tom, jaké zkušenosti a dovednosti uživatelé v průběhu bydlení získají. Důležitá je i osoba tazatele, který mapování provádí. Může být zavádějící, když tazatel uživatele směřuje k řešení, které sám preferuje dle svého osobního přesvědčení a zkušeností.

³ Doporučený postup č. 1/2010 – posuzování míry nezbytné podpory uživatelů, www.mpsv.cz/cs/8496, uvedený způsob posuzování je pouze jedním z možných postupů.

Analýza občanské vybavenosti a její dostupnosti v uvažované nové lokalitě:

- Jaká je v místě dopravní obslužnost (bariérová či bezbariérová, autobus, vlak, individuální doprava, MHD...)?
- V případě potřeby je lokalita bezbariérová? Jsou jednotlivé trasy bezbariérové? (úprava venkovních prostor a vstupu do míst občanské vybavenosti)⁴.
- Bude lokalita dobře dostupná (dopravně, vzdáleností, případně bezbariérovostí) pro příbuzné a přátele uživatele?
- Jaké jsou v daném místě pro lidi s postižením pracovní příležitosti a možnost vzdělávání se? Zvláště možnosti pracovního uplatnění uživatelů, kteří mohou a chtějí pracovat, je nutné řešit v předstihu. Vhodná lokalita by dle potřeby měla umožnit lidem s postižením získat vhodné pracovní místo na běžném trhu práce nebo udržet si pracovní místo, které právě mají, případně nabídnout odpovídající pracovní aktivity např. v chráněných dílnách.
- Jaké jsou běžné služby v lokalitě: obchod, restaurace apod., je v lokalitě to, co je pro uživatele důležité?
- Jaké nabízí lokalita možnosti pro trávení volného času?
- Je zdravotní péče dobře fyzicky dostupná? Nachází se v blízkosti, nebo je nutné k lékaři cestovat? Jak daleko může uživatel cestovat a jak často bude pravděpodobně lékaře potřebovat?
- Nacházejí se v místě terénní či ambulantní sociální služby nebo jsou bez problémů dostupné, aby mohly být využívány?

Analýza současných možností a zdrojů organizace:

- Personální obsazení: Je v organizaci dostatečný počet odborně vyškolených pracovníků? Mají pracovníci potřebné kompetence? Odkud a z jakých vzdáleností může personál dojíždět za prací do nových lokalit? Nachází se v místě výstavby či vytípaného stávajícího objektu/bytu dostatek potenciálních pracovníků s odpovídajícím vzděláním pro provozování příslušné sociální služby? Jaké jsou možnosti rekvalifikace a doplnění potřebného vzdělání?
- Zázemí pro management: Bude zachováno stávající zázemí pro management? Nebo bude nutné ho s ohledem na nově plánované lokality pro poskytování služby přesunout?
- Sociální služby a jejich dostupnost, druh požadovaných dalších služeb: Jaké sociální služby organizace poskytuje nebo naopak využívá? Za jakých podmínek jsou tyto služby poskytovány (finanční zdroje, kapacita, prostory...)? Jaký je jejich potenciál využití při změně způsobu poskytování služeb?
- Technické zajištění služby: Jaké služby, nezbytné pro provoz organizace, bude poskytovatel zajišťovat vlastními silami? Kde bude využívat externí dodavatele (např. vaření obědů, praní apod.)? Jsou tyto externí dodavatelé dostupní?

Vyhodnocení předchozích bodů, výběr vhodných lokalit:

- Na základě hledání průniku požadavků uživatele a možností poskytovatele budou vytipovány lokality, které budou vyhovovat požadavkům uživatele a kde bude možné službu včetně dalších návazností zajistit (např. vazba na další požadované služby).
- Dle zjištěných skutečností a potřeb budou definována též místa, která jsou nejvýhodnější pro umístění koordináčního centra služeb.

⁴ Podpora realizace komplexních bezbariérových tras ve městech a obcích je cílem Národního rozvojového programu mobility pro všechny. Jedná se o program Vládního výboru pro zdravotně postižené občany (www.vlada.cz).

4.2 Výběr odpovídajících pozemků, objektů či bytů ve vybrané lokalitě

Pro výběr odpovídajících pozemků, objektů či bytů v určité lokalitě jsou klíčové následující kroky:

- navázání kontaktu s místními samosprávami ve vybraných lokalitách
- zahájení hledání vhodných pozemků či stávajících objektů/bytů
- kontakt s vlastníky pozemků či nemovitostí
- návštěva vybrané lokality s budoucími uživateli

Nároky na lokalitu

Výběr vhodné lokality je zpravidla odvislý od průniku individuálních přání a objektivních možností. Se vzrůstající mírou soběstačnosti uživatelů bude pravděpodobně stoupat i množství potencionálně vhodných objektů či bytů včetně jejich lepší dostupnosti ve vytipovaných lokalitách. Podle nároků na bydlení (viz Analýza potřeb uživatelů) již většinou získáme základní představu o vlastnostech požadované lokality. Při výběru místa pro bydlení, jak již bylo uvedeno, hraje důležitou roli celková kvalita a charakter prostředí ve vztahu k potřebám a představám uživatele, tj. dopravní dostupnost, vybavení službami, dostupnost k zaměstnání (respektive do školy či jiného zařízení), dostupnost k rodině a blízkým osobám atd.

Při výběru vhodné lokality musíme brát v úvahu i počet lidí s postižením, které je daná lokalita (obec, městská část) schopna skutečně přijmout a integrovat do každodenního běžného života. Pro ústavní služby byla typická kumulace mnoha lidí s postižením na jednom místě, často v malých obcích. To prakticky znemožňovalo navázání běžných sousedských vztahů a lidé s postižením tvořili v obci izolovanou cizorodou skupinu. I při plánování

nových projektů v rámci transformace existuje tendence k vytváření příliš velkých skupin uživatelů. Počet lidí, které nově vybraná lokalita a lidé v ní žijící mohou opravdu přijmout jako své nové spoluobčany a sousedy, musíme proto zvažovat velice citlivě. Následující doporučení vycházejí z příkladů dobré praxe u nás a v zahraničí.⁵

Bydlení ve městech, příměstských oblastech i na venkově má vždy své výhody i nevýhody. Bez ohledu na povahu osídlení je však potřeba, aby bydlení v každé z těchto lokalit bylo založeno na základě principu normality a umožnilo začlenění do místní komunity.

Blízkost zastávky veřejné hromadné dopravy (autobus, vlak, tramvaj, metro) významně zvětšuje možný akční radius a pozitivně pro uživatele se zdravotním handicapem zhodnocuje danou lokalitu. Možnost využít hromadnou dopravu posiluje nezávislost lidí se zdravotním postižením, ale má i významný vliv na kvalitu společenských vztahů (příležitost a četnost návštěv rodinných příslušníků, přátel a naopak – být sám dostupný vzhledem k jejich stavu a možnostem).

Za přijatelnou docházkovou či dojezdovou vzdálenost je možné považovat místa dosažitelná do 15 minut chůze a do 30 minut⁵ běžnými dopravními prostředky v závislosti na vzdálenosti k zastávce hromadné dopravy. Přesto je nutné tento údaj považovat za informativní a vždy ověřovat skutečné smyslové, orientační i pohybové schopnosti každého uživatele zvlášť. Například člověk s lehkým mentálním postižením bez tělesného handicapu může běžně pěšky či za pomoci hromadné dopravy překonávat i několikanásobně delší vzdálenosti. Pro člověka s horším zdravotním stavem či těžším postižením může být naopak i 15 minut chůze mnoho.

Ilustrativní fotografie č. 4.2 – Bydlení v běžných rodinných domech

Ilustrativní fotografie č. 4.3 – Byty v běžných bytových domech

⁵ Data vycházejí ze zkušeností organizací Portus Praha, o.s., Diecézní charita Brno, Společnost Duha, Pohoda, o.s., Proutek, o.s., Dolmen, o.s. a dalších, zpracoval J. Sobek, 2011.

Velmi malé obce (řádově s desítkami obyvatel) nejsou obvykle vhodnou lokalitou pro nově vznikající sociální služby. V malých sídlech většinou chybí základní občanská vybavenost (např. obchody či ambulantní služby) a ne vždy je v takové lokalitě možné sociální službu zajistit. Rovněž okruh lidí, se kterými může uživatel v budoucnu navázat sousedské a přátelské vztahy, je velmi omezený. Účinným východiskem při posuzování vhodnosti malé obce je opět analýza, zda si uživatel přeje bydlet v této lokalitě. V úvahu musíme také vzít odezvu místních obyvatel. Zkoumáme rovněž, jaká je místní či dostupná vybavenost (např. obchod s potravinami, restaurace, lékárna) a dopravní spojení (autobus, vlak) ve srovnání s nároky uživatele, jeho fyzickým stavem a předpokládanými schopnostmi. Je jasné, že pokud je malá obec v těsné blízkosti velké, dobře vybavené obce nebo města, je situace o mnoho příznivější.

V obcích cca do 1000 obyvatel se může bez větších problémů začlenit do života obce menší počet lidí s postižením. Jako rozumný počet se ukazuje 15–20 osob se zdravotním postižením v obci, což jsou cca 2 % z celkového počtu obyvatel.⁶ Vyšší počet osob se zdravotním postižením nemá příliš velkou šanci se do života obce skutečně začlenit a je zde velké riziko, že tito lidé budou vnímáni jako cizorodý rušivý element v životě obce. Tímto orientačním poměrem se můžeme řídit také ve větších obcích, městech či městských částech.

Pokud v jedné lokalitě (v obci či městské části) bydlí například dvacet osob se zdravotním postižením, není vhodné, aby domy či byty byly umístěny vedle sebe v těsné blízkosti. Z hlediska možného udržování přátelských vztahů mezi jednotlivými uživateli různých bytů či domů a z pohledu zajištění logistiky se jeví příznivěji varianta rovnoměrného rozmístění několika bytů či domů pro obyvatele se zdravotním postižením v určité oblasti (obci nebo městské části) se vzájemnou dostupností 10–15 minut chůze bez výrazných bariér. Umístění několika domů či bytů ve vzájemně dostupné

vzdálenosti však není nutnou podmínkou, spíše jednou z variant. Existují poskytovatelé sociálních služeb, kteří poskytují služby v jednotlivých bytech v různých městských částech.

Městské oblasti zpravidla nabízejí rozmanité spektrum veřejných služeb i více možností trávení volného času. V centrálních částech měst je obzvláště důležité, aby vybraná lokalita byla pro uživatele přístupná a bezpečná. Je pravděpodobné, že v centru města je nutno počítat s vyššími náklady, spojenými s bydlením, pořizováním potravin či s užíváním veřejných služeb (např. restaurace či kadeřnictví), než na předměstí či venkově.

Příměstské oblasti mohou být rovněž vhodné díky dobré dostupnosti k hromadné dopravě a veřejným službám (občanské vybavenosti). V příměstských oblastech může být i více dostupných pracovních příležitostí pro lidi s mentálním postižením než v centrech měst či na venkově. Příměstské lokality často nabízejí klidnější prostředí a bohatší vazbu na přírodní zázemí (parky či solitérní zeleň), než je tomu v centrálních částech měst.

Venkovské oblasti nabízejí pro lidi s postižením větší možnosti v rámci zajištění si vlastní soběstačnosti, umožňují lepší seberealizaci v oblasti péče o hospodářství, péče o zahradu i o dům. Neméně důležitá je snazší možnost začlenění lidí s postižením do místní komunity a menší potřeba zajištění denních programů a specializovaných sociálních služeb.

Je pravděpodobné, že se kritéria pro výběr pozemku budou lišit, a může se dokonce stát, že se někdy budou nacházet v přímém protikladu (např. místo v blízkosti zastávky hromadné dopravy bude nepříjemně zatíženo hlukem z dopravy). Je rovněž nutné mít na paměti, že uvedená kritéria jsou spíše obecným vodítkem a vždy bude nezbytné postupovat s ohledem na konkrétní situaci a všechny podmínky pečlivě zvážit a s budoucími uživateli prodiskutovat.

Další doporučení:

- preferovat umístění do obytných zón (normální rytmus dne, běžné situace a události)
- neumisťovat bydlení poblíž potencionálně rizikových míst (veřejná místa s vysokou mírou anonymity a nízkou sociální kontrolou – jedná se např. o oblasti, kde se trvale zdržují lidé s rizikovým chováním – ve městech často vázáno na frekventované přepravní uzly ve spojení s přilehlými městskými parky, sociálně uzavřená ghetta – možnost napadení vzhledem k evidentnímu pohybovému či jinak vizuálně zřejmému handicapu)
- nesituovat do vzdálených satelitních obytných zón (monofunkční, spíše izolované, často s věkově a sociálně homogenní strukturou obyvatel)
- nesituovat do oblasti s převažujícím rekreačním bydlením (podporovat spíše okolí s trvale obydlenými objekty – vznik normálních sousedských vztahů, běžný režim roku, dne)

Pokud jde o uživatele s těžkým a kombinovaným postižením, pak je vhodné pro výběr lokality pro bydlení zvážit ještě další kritéria:

- zda lokalita není trvale zatížena hlukem (např. blízkost rušných komunikací či trvalých činností vyvolávajících hluk)
- zda lokalita umožňuje pobyt v exteriéru (terasa, zahrada, dosažitelný park) s podmínkou klidu a soukromí

⁶ Data vycházejí ze zkušeností organizací poskytujících pobytové sociální služby začleňující uživatele do komunity (viz poznámka č. 5), zpracoval J. Sobek, 2011.

4.3 Dostupnost lokality z pohledu uživatele

Výběr lokality pro bydlení je třeba posoudit i z hlediska bezkolizního pohybu a snadné orientace uživatele. Cesta z domu a zpět musí být pro uživatele nenáročná i bezpečná. Proto je třeba analyzovat, zda se na důležitých spojnicích nevyskytují prvky, které svým charakterem omezují nebo znesnadňují pohyb či orientaci. Bariéru může představovat například i rušná komunikace či úsek s velkým stoupáním terénu, které znesnadní každodenní pohyb.

Stanovení vzdáleností k jednotlivým cílům v lokalitě:

Pro stanovení docházkové a dojezdové vzdálenosti jsou rozhodující jak pohybové schopnosti a možnosti, tak míra schopnosti orientace, eventuálně komunikační dovednosti uživatele.

Dle důležitosti a četnosti aktivit jednotlivých uživatelů stanovujeme při mapování území:

- běžný akční prostor – sledujeme, zda v tomto prostoru může uživatel realizovat všechny pro něj nezbytné potřeby, které zpravidla vykonává denně
- možný akční prostor – z analýzy území vyhodnotíme, jaké další potřeby může uživatel v tomto prostoru realizovat (nepravidelně či jednorázově)

Pro stanovení maximálních docházkových vzdáleností v případě jednotlivých cílů rozhoduje i četnost cestování:

- pravidelně (denně – např. za prací, vzděláním, do obchodu)
- občasné (vykonávané s různou četností, ale opakovaně – např. návštěva kina, bazénu či ambulantních služeb)
- jednorázově, výjimečně (např. některé specializované obchody, specializované ambulance)

Dalším ovlivňujícím faktorem je způsob vykonávání cesty (stanovuje se se zřetelem na únosné docházkové nebo dojezdové vzdálenosti pro každou osobu se zdravotním postižením individuálně na základě jejich schopností a zdravotního stavu, důležité je také posouzení možných bariér ve vazbě na pohybové a orientační schopnosti uživatele):

- samostatně – pěšky, hromadnou či individuální dopravou
- s asistencí – pěšky či hromadnou dopravou, využitím služby (rozvoz)
- způsob dopravy – analýza možností, které se v místě nabízejí (existence dopravního spoje, schopnost danou formu dopravy používat; eventuálně jiné způsoby dopravy, např. poskytování externí svozové služby)

Co může představovat fyzické bariéry pro samostatný a bezpečný pohyb v lokalitě:

- schody, stupně, prahy
- svažité terén (i relativně mírný svah) či krátký úsek s výrazným převýšením (výrazné zhoršení se může projevit během zimních měsíců)
- dlouhý úsek bez možnosti posezení
- prostředí bez přirozených či umělých vodících linií
- velmi rušná silnice, kterou je nutno překonat jinak než po vyznačeném přechodu se semaforem či bezbariérově řešeným podchodem
- chybějící chodník u silnice, po které je nutné jít
- železniční trať, řeka (ve vazbě na možnost překonání – přechod, most atd.)
- nepříznivé může působit i rušná městská zóna

Ilustrativní fotografie č. 4.4 – Svažitý terén

Poznámka: Svažitý terén či krátký úsek s výrazným převýšením (komplikace se zdoláváním terénu se mohou projevit zejména během zimních měsíců).

Ilustrativní fotografie č. 4.5 – Vytipování parcel v obci

Poznámka: Obecně jsou vhodné pozemky, kde výstavbou nezpůsobíme kumulaci lidí s postižením, napojené na veřejnou komunikaci, snadno přístupné, zásítované atd. V konkrétní situaci je však nutné posuzovat výběr dle mnoha dalších hledisek.

4.4 Architektonicko-technické požadavky

Výběr pozemku:

- Obytné domy se zásadně projektují a realizují na území sídelního útvaru, které je vymezeno schváleným územním plánem. Projektování a realizaci obytných domů ovlivňuje rozmístění na území, vlastnosti stavebního pozemku a kvalita prostředí stavebního místa. Vlastnostmi stavebního místa jsou míněny jeho velikost, terénní utváření, geologické a hydrogeologické poměry půdy. Vliv vlastností stavebního pozemku se projevuje v technickém řešení návrhu i v investičních nákladech na realizaci obytného domu.
- Z hlediska tvaru terénu jsou pro zástavbu nejvýhodnější území rovinná nebo svažitá, do sklonu 2%. Na území o sklonu od 2% do 5% lze bez následných terénních úprav projektovat k vrstevnicím jen krátké objekty nebo objekty po výšce odstupňované. Při terénech o sklonu 6% až 8% lze projektovat obytné objekty se zřetelem na investiční náklady souběžně s vrstevnicemi, přičemž objekt musí splňovat celkovou orientaci ke světovým stranám. Pro oslunění je výhodnější na severním svahu o sklonu 6% až 8% projektovat domy, jejichž hlavní průčelí jsou orientována k východu a k západu. Svahy se sklonem 9% se obvykle zastavují bodovými domy, terasovými domy nebo v různých urbanistických formách nízkopodlažní zástavbou, například rodinnými domy řadovými, atriiovými apod.
- Třetím faktorem, uplatňujícím se při projektování obytných domů, jsou geologické a hydrogeologické podmínky stavebního území. Únosnost půdy v předpokládané základové spáře by neměla se zřetelem na ekonomii výstavby klesnout pod hodnotu 0,15 MPa⁷. Bytovou výstavbu nelze projektovat na území s vysokou hladinou podzemní vody, zejména jde-li o vodu agresivní. Pro výšku hladiny podzemní vody nebo rozpojitelnost hornin v půdě stavebního území se upouští od podsklepení.

- V oblasti kvality prostředí jsou to klimatické podmínky, znečištění ovzduší a akustické zatížení stavebního území, které ovlivňují projektování bytové výstavby. Klimatické podmínky jsou zejména teplota vzduchu, pohyb vzduchu, dešťové a sněhové srážky. Klimatické podmínky jsou rozdílné pro různá území a místa. Území a místa se shodnými klimatickými podmínkami shrnují příslušné normy do tzv. oblastí (někdy označovaných jako pásma) a vyjadřují pro ně klimatické podmínky technickými nebo fyzikálně-technickými údaji. Z hlediska tepelné techniky stanoví normy výpočet tepelných ztrát⁸ v konkrétním stavebním území. Konstruktivní řešení objektu ovlivňuje tlak větru a sněhové zatížení, které pro oblast stavebního místa stanoví příslušné normy⁹.
- Limitní hodnoty pro obsah škodlivin v ovzduší jsou stanoveny v hygienických předpisech¹⁰, kde jsou uvedeny nejvyšší přípustné koncentrace nejzávažnějších škodlivin.
- Pro akustické zatížení stavebního území jsou v bytové výstavbě rozhodující zvuky vyvolané uměle, průmyslovou výrobou a dopravou. Nejvyšší přípustné hodnoty hluku vnějšího prostoru jsou stanoveny opět příslušnými normami a předpisy¹¹. Nejvyšší přípustná hladina hluku se stanoví ze základní hladiny přičtením korekcí podle místních podmínek, povahy a trvání hluku ve dne i v noci.
- Pozemek musí být rovněž napojen na veřejně přístupnou komunikaci.

⁷ Pascal (značka Pa) je jednotka tlaku. Udává, jak velká síla (v newtonech) působí na jednotkovou plochu (1 m²), tzn. je ekvivalentní N/m².

⁸ ČSN EN 12831 Tepelné soustavy v budovách, ČSN 06 0210 Výpočet tepelných ztrát budov při ústředním vytápění.

⁹ ČSN EN 1991-1-3 Zatížení sněhem, ČSN EN 1991-1-4 Zatížení větrem.

¹⁰ Směrnice o zásadních hygienických požadavcích č. 58 sv. 51/1981 Sb., o nejvyšších přípustných koncentracích nejzávažnějších škodlivin v ovzduší a o hodnocení stupně jeho znečištění.

¹¹ Nařízení vlády č. 272/2011 Sb., o ochraně zdraví před nepříznivými účinky hluku a vibrací.

Orientace ke světovým stranám:

- Orientace obytných domů ke světovým stranám se navrhuje podle požadavku na proslunění bytu¹². Doporučuje se orientovat na slunnou stranu především ty místnosti, u nichž se předpokládá největší využití během dne. Slunnou stranou se rozumí jihovýchod, jih a jihozápad v rozmezí $\pm 45^\circ$ od jihu.

Odstupy staveb (legislativa):

- Posouzení vzájemných odstupů¹³ staveb je důležité z hlediska oslunění, požárně nebezpečného prostoru stavby, pohody bydlení, zajištění přístupu a dalších faktorů, jež se mohou promítnout do spokojeného bydlení.¹⁴
- Umístění stavby musí splňovat požadavky na dopravní obslužnost, parkování a přístup požární techniky.
- Při stanovení odstupů staveb pro bydlení z hlediska protipožární ochrany je nutné brát v úvahu požárně nebezpečný prostor stavby, který je posuzován dle charakteru stavby, použitých materiálů a dalších činitelů.¹⁵ Pokyny pro stanovení odstupů obytných domů z hlediska protipožární ochrany jsou uvedeny v příslušných normách.¹⁵

- Vzájemné odstupy obytných domů jsou ovlivněny také požadavky na proslunění každého bytu v tom smyslu, aby nedocházelo zejména u bytů v prvním nadzemním podlaží k jejich zastínění. Při návrhu polohy obytného domu je nutno posoudit dobu oslunění bytů¹⁶ i ve stávajících obytných domech a novou výstavbu navrhovat tak, aby nedošlo k jejich zastínění.
- Pro obytné objekty jsou vzájemné odstupy či odstupy vzhledem k budovám občanského vybavení řešeny v rámci celého obytného souboru, a to jak u navrhovaných, tak u stávajících staveb. Vzájemné odstupy staveb pro bydlení od objektů občanského vybavení plynou z podmínek pro umístování a projektování těchto objektů¹⁴. Pokud jsou v blízkosti stavby, které nepříznivě ovlivňují životní prostředí, např. objekty průmyslové výroby, objekty dopravní apod., mohou být odstupy pro novou zástavbu vymezeny ochranným pásmem.
- Je účelné posoudit navrhované odstupy obytných domů z hlediska realizace výstavby vzhledem k dopravě a skládce konstrukčních prvků a pohybu montážních zařízení.

Ilustrativní fotografie č. 4.6 – Umístění sociální služby provozované v běžné bytové zástavbě

¹² ČSN 73 4301 Obytné budovy.

¹³ Vzájemné odstupy staveb se měří na nejkratší spojnici mezi vnějšími povrchy obvodových stěn, balkonů a lodžií, teras, dále od hranic pozemků a okraje vozovky pozemní komunikace. Více viz vyhláška č. 501/2006 Sb., o obecných požadavcích na využívání území, ust. § 25 odst. 8.

¹⁴ Vyhláška 501/2006 Sb., o obecných požadavcích na využívání území.

¹⁵ ČSN 73 0802 Požární bezpečnost staveb.

¹⁶ ČSN 73 4301 Obytné budovy, ČSN 73 0580 Denní osvětlení budov.

Tabulka 4.1 – Další limity a faktory prostředí ve vztahu k postižení uživatele

Typ postižení	Nad obecným doporučením je vždy nutné rozhodování podle potřeb konkrétních uživatelů
osoby s intelektovým postižením	kromě ostatních požadavků na bydlení a lokalitu je nezbytné, aby prostředí bylo bezpečné – předcházet možnostem sociální zranitelnosti
osoby s poruchou autistického spektra	volba prostředí bez stresových faktorů a výrazných změn (klidné a stabilní prostředí, např. bydlení v samostatných objektech se zahradou v klidnějších obytných zónách běžné zástavby)
osoby s duševní poruchou	prostředí bez stresových faktorů (stres může vyvolat např. hluk, vysoká koncentrace lidí, nedostatečné průchozí a manipulační prostory – zvyšuje riziko narušení hranic osobního prostoru; odpovědi může být agrese či nepřiměřené chování)
osoby s tělesným postižením	přístupnost lokality – obydlí se nenachází v těžko přístupném terénu (náročné a dlouhé stoupání, neudržované veřejné přístupové komunikace ¹⁷) přístupný dům i byt (bezprahové prostředí, dostatečné manipulační prostory, dostatečné průjezdy, správná výška aj.) možnost cestovat z místa bydliště i hromadnou dopravou (bezbariérový přístup i dopravní prostředky)
osoby se zrakovým postižením	volba lokality bez nebezpečných míst (nebezpečí pádu či dopravní nehody) okolí bydliště i užívané trasy (s přirozenými vodíci liniemi) z domova k veřejným službám a do zaměstnání/školy musí být, pokud je třeba, doplněny umělými vodíci liniemi a vhodnými orientačními body (taktilní i akustické); pokud se na trase vyskytují jakékoliv překážky, musí být vnímatelně (zpravidla taktilně) označeny
osoby se sluchovým postižením	používané trasy bez vizuálně nepřehledných přechodů/dopravních úseků možnost sociálních kontaktů v dostupné lokalitě: fyzická dostupnost přátel a známých, se kterými je možné komunikovat shodným způsobem
osoby s kombinovaným postižením	kombinace dle specifického postižení – jednotlivé viz výše

Vhodný pozemek – shrnutí:

- uvnitř zastavěného území obce
- dle platného územního plánu veden jako zastavitelná plocha, nebo dle regulačního plánu veden jako stavební pozemek
- dostatečná velikost pozemku (počet uživatelů, typ zdravotního postižení uživatelů a velikosti okolních parcel)

- zasítování
- dopravně přístupný
- rovinný či mírně svažitý
- s únosnou a těžitelnou zeminou
- pozor na zvýšenou hladinu podzemních vod (ev. agresivních vod)
- mimo záplavové území
- nezastíněný, dostatečně prosluněný

- bez hygienické zátěže (hluk, nadlimitní emise aj.)
- bez věcných břemen, která by znemožňovala výstavbu či znesnadňovala pozdější využití
- pozor na stávající ochranná pásma, zasahující na pozemek
- pozor na výšku a umístění přímo sousedících staveb (limitující jsou vzájemné odstupy, reálná zastavitelnost pozemku!)

¹⁷ Zejména v horských oblastech je důležité prověřit režim údržby komunikací v zimních měsících.

4.5 Osvěta

Velmi důležitou součástí samotného plánování bydlení s poskytováním sociálních služeb tvoří osvěta. Při výběru pozemků či objektů je velmi důležité komunikovat s obcí, informovat její zastupitele a zapojit se do komunitních plánů sociálních služeb v daném regionu. Šíření informovanosti, včasná komunikace a příprava nejbližšího okolí na přijetí nových sousedů předejde mnoha problémům a bude základem pro integraci v běžném prostředí a pozdější úspěšné přijetí místní komunitou.

Vhodný postup v případě osvěty:¹⁸

- získat pro projekt místní formální i neformální názorové vůdce (starosta apod.)
- popsat přesně záměr, soustředit se na rozptýlování obav
- pojmenovat obecně prospěšný přínos pro obec/městskou část (např. vytvoření pracovních míst)
- vytvořit písemný letáček (bulletin) pro obyvatele obce a roznést jej do schránek
- individuálně obejít sousedy, místní zastupitele a další důležité osoby v obci
- pozvat obyvatele obce na zahájení stavby a zde je informovat o způsobu života lidí s postižením
- pozvat obyvatele na slavnostní otevření objektu
- spolupracovat s místním tiskem
- děkovat, oceňovat vstřícnost místních obyvatel

4.6 Příklady výběru lokality

Příklad výběru lokality je demonstrován na postupu při probíhající transformaci Domova pro osoby se zdravotním postižením Stod (viz obrázek č. 4.1¹⁹) s grafickým znázorněním vyznačených typů bydlení ve vybraných lokalitách a na zjednodušeném schématu obslužných tras. Lokace nových služeb byly určeny na základě souhrnné analýzy potřeb uživatelů, personálních možností a zdrojů poskytovatele. Průměrná vzdálenost jednotlivých lokalit je v tomto případě kolem 18 km.

Obrázek 4.1 – Mapa geografického rozložení služeb v DOZP Stod

Legenda

- Individuální domácnost
- Skupinová domácnost
- DOZP – Stod – část stávajícího zařízení – humanizace – sociálně-terapeutické centrum

¹⁸ Více na www.trass.cz, sekce Dokumenty, Metodiky a analýzy, Doporučené postupy, Průvodce komunikací s veřejností.

¹⁹ Mgr. Radomír Bednář, Domov pro osoby se zdravotním postižením Stod.

Tabulka 4.2 – Fáze transformace a jejich popis v DOZP Stod (část 1)

Fáze transformace	Lokalita	Dům/byt	Novostavba/rekonstrukce	Počet domácností	Domácnost skupinová/individuální	Počet uživatelů
IOP – I. etapa transformace DOZP Stod	Stod	domy	novostavba	3	skupinová	18
	Holýšov	domy	novostavba	3	skupinová	18
	Holýšov	byty	rekonstrukce	2	skupinová	6
	Holýšov	byt	rekonstrukce	1	individuální	2
	Dnešice	dům	rekonstrukce	2	skupinová	12
	Nýřany	domy	novostavba	2	skupinová	12
IOP – II. etapa transformace DOZP Stod	Staňkov	dům	rekonstrukce	1 1	skupinová individuální	4 2
	Staňkov	dům	rekonstrukce	1	skupinová	4
	Chotěšov	dům	rekonstrukce	3	skupinová	12
	Vejprnice	dům	rekonstrukce	1	skupinová	5
	Tlučná	dům	rekonstrukce	1 1	skupinová individuální	3 2
	Přeštice	dům	rekonstrukce	2 1	skupinová individuální	8 2
	Nýřany	byt	rekonstrukce	1	skupinová	4

Tabulka 4.2 – Fáze transformace a jejich popis v DOZP Stod (část 2)

Fáze transformace	Počet uživatelů
IOP – I. etapa transformace DOZP Stod	68
IOP – II. etapa transformace DOZP Stod	46
Celkem	114

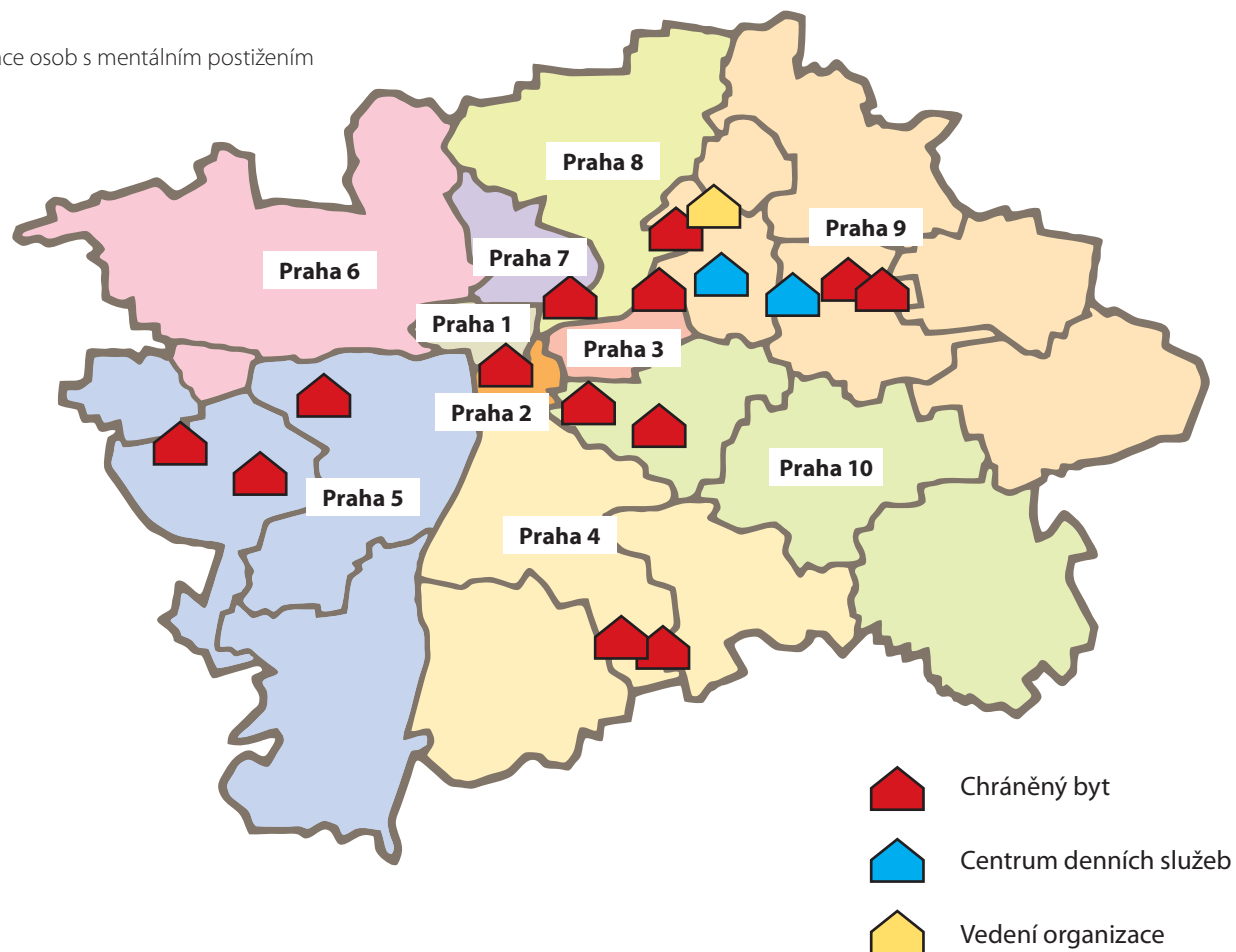
Více informací o transformaci DOZP Stod naleznete na následujících stránkách:
<http://transformace.dozpstod.eu/>.

Informace o Integrovaném operačním programu (IOP) – viz příloha, poznámka č. 69.

Následující obrázek č. 4.2 ukazuje rozmístění bytů a center denních služeb Společnosti Duha. Byty jsou zde

rozmístěny téměř na celém území hlavního města Prahy. Služba je koordinována z jednoho centra.²⁰

Společnost Duha – integrace osob s mentálním postižením

Obrázek 4.2 – Geografické rozložení služby chráněné bydlení společnosti Duha v Praze

²⁰ Podklad poskytl Společnost Duha, zpracoval J. Sobek, 2011.

5 | ARCHITEKTURA

V úvodu této kapitoly chceme znovu zdůraznit, že transformace sociálních služeb znamená ve vztahu k lidem s postižením orientaci na běžné formy bydlení. Nejde tedy o nahrazování velkých ústavních budov budovami menšími a přívětivějšími, ale o sociální službu poskytovanou v prostředí, kde člověk běžně žije, tj. v jeho domácnosti, v bytě. Je třeba si uvědomit, že hledáme, rekonstruuje či stavíme běžné byty či rodinné domky – nebudujeme speciální objekty. Pro většinu osob s lehkým i středním mentálním postižením (kterých jsou v současných velkokapacitních zařízeních tisíce) je pro bydlení ideální zcela běžný byt nebo rodinný domek, který nepotřebuje žádné, nebo jen zcela minimální úpravy oproti běžnému bydlení. Bylo by velkou chybou vytvářet pro tento typ uživatelů jakési speciální byty či objekty, které se již od pohledu v mnoha ohledech odlišují od běžného bydlení, a tím automaticky působí dojmem instituce. Musíme se důsledně držet principu normality (viz kapitola 2 Vliv architektonického řešení na začlenění osob se zdravotním postižením do běžného prostředí) i z hlediska architektury a pro bydlení osob s lehkým i středním mentálním postižením hledat či vytvářet prostory zcela normální a v podstatě v ničem se nelišící od běžného bydlení. Na tomto místě musíme rovněž zdůraznit, že u lidí s mentálním postižením nelze automaticky předpokládat, že nejvhodnější formou je pro ně bydlení ve skupinové domácnosti. Velká část těchto lidí naopak preferuje bydlení v samostatném bytě, což i nejlépe odpovídá principům normality.

Poněkud jiná je situace u osob s těžkým, často kombinovaným postižením, které například většinu dne tráví na lůžku. Zde musíme jednotlivé prostory náležitě při-

způsobit a počítat i s využitím všech dostupných pomůcek, které těmto lidem i pečujícím osobám mohou usnadnit život a zajistit jejich bezpečnost. Řada doporučení a tipů, které přináší následující text, je určena i pro tuto cílovou skupinu.

Zkušenosti v oblasti sociálních služeb ukazují, že čím „normálnější“ je prostor, ve kterém je sociální služba poskytována, tím „normálnější“ bývá i život lidí, kteří tento prostor obývají. Jinými slovy: v běžném bytě či domku lze vcelku dobře docílit toho, že člověk s postižením žije jako každý jiný člověk bez postižení. Čím více se prostory pro život odlišují od běžných forem bydlení, tím více se odlišuje i život osob s postižením, které tyto prostory obývají, od života ostatních lidí. Tuto souvislost můžeme osvětlit na jednoduchém příkladu. Pokud člověk s postižením obývá běžný byt, kde má kuchyň, ledničku, pračku apod., vede to zpravidla k tomu, že chodí sám nebo s asistencí na nákupy, sám nebo s asistencí si vaří, pere apod. Z čehož plyne, že běžný den takového člověka má smysluplnou náplň a v mnoha ohledech se podobá běžnému dni kohokoliv z nás. Naopak pokud tento člověk bydlí v budově, kde je společná kuchyně a prádelna a centrální zásobování, nebude ani nakupovat, ani vařit, ani si práť. Zákonitě je pro něj nutné vymyslet jakési náhradní činnosti, programy a terapie. Běžný den takového člověka se pak velice liší od běžného dne ostatních lidí. Zkušenosti ale ukazují, že právě zapojení člověka s postižením do běžného života a do běžných činností je tou nejlepší „terapií“. To se týká i osob s těžším postižením, které se sice do různých činností mohou zapojit většinou jen částečně, ale i tak to pro ně může mít velký smysl.

Poskytovatel sociální služby vždy vybírá objekt či byt dle toho, jaké jsou potřeby a přání uživatelů, bere v úvahu závislost na asistenční pomoci a posuzuje vhodnost umístění do individuální či skupinové domácnosti; a v neposlední řadě respektuje přání uživatele na samostatné bydlení (v bytě nebo v jednolůžkovém pokoji) či bydlení s partnerem nebo kamarádem (v bytě nebo ve dvoulůžkovém pokoji), ve městě nebo na vesnici, v rodinném či bytovém domě aj. Poskytovatel pak na základě výše uvedených kritérií vybírá vhodný pozemek (viz kapitola 4 Urbanismus) pro výstavbu nového objektu nebo vhodný stávající objekt či byt (viz kapitola 5.5 Pořízení vhodného objektu). V závislosti na konkrétních podmínkách se pak volí nejvhodnější architektonická koncepce (viz kapitola 5.4 Typy objektů).

Kazuistika:

Jan Novák²¹ prožil téměř dvě desítky let v ústavech. Jeho životním prostorem byla hromadná ložnice pro 14 mužů. Postižení pana Nováka je celkem závažné, téměř nemluví. Snad proto trávil většinu svých dní v křesle uprostřed ložnice.

Během dvou let života v chráněné domácnosti mnohokrát dokázal své okolí překvapit. V křesle sedává už jenom tehdy, když je unaven po práci. A co pan Novák dělá? Nejraději má chlapské práce: nakládá těžká polena na kolečko a vozí je do kotelny. Oblíbil si také společné nákupy v obchodě s potravinami – vždycky pomůže s nakládáním a vykládáním nákupu.²²

²¹ Jméno pozměněno.

²² Zdrojem kazuistiky jsou informace od organizace Portus Praha, zpracoval J. Sobek, 2011.

Posun k životu v komunitě se stále vyvíjí. Bydlení pro osoby s mentálním postižením může mít mnoho forem a i ty mohou nést mnohé vzájemné odlišnosti. Klíčovou otázkou však pro uživatele zpravidla představuje, zda preferuje individuální či skupinové bydlení.

5.1 Formy bydlení osob s postižením

Formy bydlení jsou totožné, nebo velice podobné běžným modelům bydlení. Respektují principy normality a individuální potřeby uživatelů a mohou mít následující podobu:

- **Individuální domácnost:** V bytě bydlí uživatel zpravidla sám nebo se svým partnerem či kamarádem. Jedná se o standardní byt (většinou garsonka nebo 1+1). Byt může být umístěn buď samostatně v běžné bytové zástavbě, nebo např. v domě, ve kterém žije ještě několik dalších osob s postižením v individuální nebo skupinové domácnosti. Tuto formu lze přirovnat k běžnému modelu bydlení, kdy domácnost obývá jeden člověk, partnerská dvojice či celá rodina.
- **Skupinová domácnost:** V domácnosti žije společně 3 až 5 osob. Domácnost se může nacházet ve větším bytě bytového domu nebo v rodinném domě. Všichni členové domácnosti sdílí společné prostory (obývací pokoj, kuchyni s jídelnou, místnost pro domácí práce). Každý obyvatel domácnosti má svůj pokoj (sdílení pokoje dvěma osobami by mělo být spíše z hlediska uživatelů opodstatněnou výjimkou, např. při partnerském soužití). Pokoj může být vybaven kuchyňskou linkou a vlastní koupelnou nebo WC a koupelna mohou být společné pro několik osob.

Výše zmíněné formy bydlení lze přirovnat ke komunitnímu modelu bydlení, kdy více nepříbuzných osob záměrně sdílí určité společné prostory v rámci objektu v případě individuálních domácností, dále pak ještě přímo v bytě v případě skupinových domácností. Podmínkou této koexistence je naplnění požadované míry soukromí a akceptovatelná mez toho, co jsou tyto společně žijící uživatelé ochotni sdílet. Analogické příklady této formy v běžném životě můžeme vidět například ve studentském bydlení, ve vědomě budovaném sousedském spolubydlení, v tzv. cohousingu²³, nebo jiných svépomocných komunitních modelech²⁴.

Je žádoucí, aby objekt, ve kterém se nalézá skupinová domácnost nebo individuální byt, sloužil výhradně k bydlení a z hlediska sociálních služeb v sobě nekumuloval další prostory a funkce (např. rehabilitaci, dílnu apod.). Opět zde odkazujeme na princip normality (viz kapitola 2 Vliv architektonického řešení na začlenění osob se zdravotním postižením do běžného prostředí). Je důležité, aby se člověk v průběhu dne pohyboval v různých prostředích (bydlení – práce – volný čas). I uživatel sociální služby by měl své denní a volnočasové aktivity realizovat na jiných místech, než kde bydlí.

Ilustrační profily uživatelů ve vztahu ke specifickým potřebám a relevantní doporučení pro navrhování:

Lidé s postižením autistického spektra

- bezpečné prostředí, odolné materiály
- funkční dimenzování – optimální prostor pro uživatele včetně možného asistování další osoby; respektování interpersonálních odstupů; někdy vhodné i prostorové oddělování jednotlivých aktivit; důležité je též vytváření dalších navazujících prostorů pro možnost ústupu a zklidnění
- minimalizovat smyslové přetížení – jednoduchý půdorys, vizuálně jednoduchý a srozumitelný prostor, pouze tolik detailů, kolik je nezbytné
- maximalizovat známost, stabilitu – změny a přechody mohou být problematické (důležité bývá spojení s minulostí); strategie navrhování zahrnuje logické prostorové uspořádání a využití známých materiálů
- umožnit příležitost pro vlastní řízení sociálních interakcí i soukromí
- stimulující prostředí pro různé společenské příležitosti, odehrávající se v rámci jedinečných prostorů
- vhodnými výrazovými prostředky mohou být barvy, piktogramy, práce se symetrií, hmatovými a akustickými prvky

Lidé s psychickým postižením

- bezpečné prostředí, odolné a robustní materiály a vybavení
- snižování psychické zátěže tvorbou vhodného prostředí – k redukci stresu přispívá obeznamenost s prostředím, jeho stálost a předvídatelnost; návrh objektu by měl rovněž minimalizovat nežádoucí zdroje rušení, jako jsou např. ozvěny či světelné odrazy; vhodné může být i poskytnutí dalších prostorů, kde může být stres uvolněn (cvičení, relaxace, oddech)
- velmi důležitá je možnost personalizace a individuální volby, dostatek soukromí i možnost socializace a vhodné podmínky pro začlenění do komunity
- pozitivní a terapeutický účinek má rovněž přirozené osvětlení; vhodné je také poskytnout průhledy do exteriéru

²³ Jedná se o vědomě budované sousedské společenství, které klade důraz na hlouběji prožívané mezilidské vztahy a současně zachovává a podporuje osobní nezávislost. Každá domácnost vlastní plně zařízenou bytovou jednotku a zároveň spoluvlastní společné prostory a vybavení.

Více zde: <http://www.cohousing.cz/co-je-cohousing/>.

²⁴ Bydlení malé skupiny uživatelů s vhodně vymezenými soukromými prostory a např. se společnou obytnou halou (v zahraničí tuto formu mnohdy využívají zejména senioři).

Poznámka: Ne všichni lidé s mentálním postižením jsou imobilní osoby. Pohybové schopnosti jsou, stejně jako u běžné populace, různorodé. Skladba uživatelů v jednotlivých domácnostech proto může být v tomto ohledu velmi heterogenní.

Ilustrační profily uživatelů ve vztahu k pohybovým schopnostem a relevantní doporučení pro navrhování:

Lidé bez potíží s mobilitou

- odlišnosti od běžného bydlení minimalizovat, vycházet z běžných požadavků na bydlení, pokud nejsou kladeny jiné speciální požadavky
- navrhovat zcela běžný interiér, pokud nejsou kladeny jiné speciální požadavky
- vhodné je navrhovat prostory flexibilní a univerzální (např. možnost rozšíření koupelny z důvodu nižší mobility snadným propojením s komorou vedle koupelny (viz kapitola 6 Interiér), WC raději prostornější, dostatečná velikost pokojů)

Lidé s částečně omezenou mobilitou

- problémy mohou představovat stupně, výškové rozdíly, výstup či sestup po schodišti, překračování vyvýšených prvků či zvedání se ze sedu (často u hluboké vany aj.)
- dostatečný prostor na manipulaci je výhodou
- počítat i s možným zhoršováním mobility uživatelů
- vhodná je tvorba bezbariérového²⁵, flexibilního a univerzálního prostředí (zejména v prostorech kuchyně, koupelen, WC (již s přibývajícím věkem je vhodný určitý komfort a bezpečné prostředí, možnost adaptace i v nepříznivé životní situaci – zranění apod.)
- u bydlení v patře je vhodné mít možnost doplnit schodišťový výtah nebo jiný vertikálně přepravní prostředek

5.2 Architektonické hledisko

Cílem architekta či projektanta je navrhnout prostředí či vybavení stavby, které se bude krýt s konkrétními potřebami cílových skupin uživatelů či jednotlivého uživatele. U objektů, kde jsou nabízeny sociální služby, je to obzvláště zodpovědný úkol. Podstata vhodného návrhu spočívá nejen v tom, jak objekt svým vzhledem působí, ale i v řešení celkové koncepce bydlení a poskytování péče v celoživotním horizontu jednotlivých uživatelů. Pokud bude dům navržen tak, aby obstál v různých situacích v průběhu celého života jedné i následujících generací uživatelů, pak bude naplněn i jeden ze základních cílů Evropské sociální charty²⁶, která je součástí našeho právního řádu.

Tato publikace nemůže poskytnout detailní stavebně technické know-how, které by platilo pro všechny. Vzhledem k různorodosti uživatelů a možnému vývoji jejich potřeb v čase je zřejmé, že dokonalý model neexistuje. Naopak, forma bydlení pro osoby se zdravotním postižením se neustále vyvíjí, a podoba bydlení tak může být velmi rozličná. Proto je cílem tohoto textu nabídnout poskytovatelům služeb i architektům širší platformu pro výběr různých možností a přístupů k řešení problematice.

Jak bylo zmíněno v předchozích kapitolách, poskytovatel může ve vazbě na potřeby budoucího uživatele volit mezi využitím stávajícího objektu nebo bytu a stavbou nového objektu.

V případě rekonstrukce spočívající v provedení stavebních úprav či údržbě architekt „pouze“ přizpůsobuje objekt nebo byt dispozičně potřebám budoucího obyvatele. U novostaveb je situace jiná. Zde může architekt zpravidla plně rozvinout konkrétní zadání ve vztahu k vybranému pozemku a lokalitě. Pokud jsou požadavky na bydlení specifické, pak je vhodným řešením novostavba. Nový objekt navíc může architekt navrhnout tak, aby byl bezbariérový²⁵ a umožnil určitou adaptabilitu vůči měnícím se potřebám. Je pravděpodobné, že nově zbudovaný objekt bude sloužit ne jedné, ale hned několika generacím.

²⁵ Miněno v širším kontextu, lze vhodně ilustrovat například pomocí německých slov: „behinderungsfreies“ či „hindernisfreies“ bauen (Behinderung, Hindernis – překážka, frei – volný) – budovat bez bariér/překážek.

²⁶ Evropská sociální charta (revidovaná) Článek 23 – Právo starých osob na sociální ochranu. S cílem zajistit účinné uplatnění práva starých osob na sociální ochranu se smluvní strany zavazují přijmout nebo podporovat přímo nebo ve spolupráci s veřejnými nebo soukromými organizacemi vhodná opatření, zaměřená zejména k tomu:

1. umožnit starým osobám, aby zůstaly co možná nejdéle platnými členy společnosti prostřednictvím:
 - a) dostatečných prostředků, které jim umožní vést slušný život a hrát aktivní úlohu ve veřejném, společenském a kulturním životě;
 - b) poskytování informací o službách a zařízeních, které jsou starým osobám k dispozici, a o jejich možnostech využívat tyto služby a zařízení.
2. umožnit starým osobám, aby si svobodně zvolily životní styl a vedly jak dlouho chtějí a mohou nezávislý život v jim známém prostředí poskytnutím:
 - a) bydlení přiměřeného jejich potřebám a jejich zdravotnímu stavu nebo poskytnutím dostatečné podpory na přizpůsobení jejich bydlení;
 - b) zdravotní péče a služeb nezbytných s ohledem na jejich stav.
3. zaručit starým lidem žijícím v ústavech vhodnou podporu, respektující přitom jejich soukromí, a účast v rozhodování o podmínkách života v ústavu.

Doporučení:

- primární funkcí objektu je bydlení
- laickým měřítkem pro posuzování kvality projektu jistě bude, když si představíme, jak by se v navrženém bytě či objektu bydlelo nám samotným
- respektujeme kontext a charakter lokality a okolní zástavby
- vhodná může být inspirace zahraničními příklady (nejlépe nejen z literatury, ale i z exkurzí)
- můžeme se inspirovat i analogickými příklady bytových staveb
- navrhujeme bydlení pro osoby se zdravotním postižením ve vazbě na jejich konkrétní potřeby
- v návrhu bydlení dle konkrétní koncepce zohledňujeme možnost přizpůsobení stavby či jejího vybavení různým životním situacím (univerzalita a flexibilita)
- při určování koncepce a charakteru stavby (stárnutí či změna zdravotního stavu) zohledňujeme pravděpodobnou periodu pobytu uživatelů s ohledem na jejich konkrétní potřeby a možnosti zajistit požadované služby či péči v místě bydliště

- je vhodné klást důraz na koncepci a konstrukci stavby ve smyslu udržení nízkých provozních nákladů
- finální materiály a vybavení objektu jsou voleny s ohledem na jednoduchou a minimální údržbu
- velmi vhodný způsob, jak dosáhnout optimálního výsledku a nejlépe koncipovaného projektu pro dané zadání, může být výběr architekta vyhlášením architektonické soutěže²⁷
- při rekonstrukci stávajících objektů, zejména těch s odlišnou původní funkcí, je vhodné v rámci finančních možností upravit i architektonickou formu (pojednání fasády, řešení vstupu aj.) tak, aby stavba nediskriminovala uživatele svou nevzhledností a neurčitostí (mělo by být jasné, že se jedná o bydlení a ne např. o objekt bývalé prádelny)

Lidé s těžkým pohybovým postižením

- potřebují bezbariérové prostředí (přístup bez výškových rozdílů, dostatečné průjezdy, dostatečné hygienické zázemí a manipulační plochy apod.²⁸), doporučují se přízemní objekty či byty do prvního patra
- dle potřeb cílové skupiny se projektuje i koupelna pro asistovanou koupel (viz kapitola 6 Interiér) velmi vhodná je vazba na zahradu
- možnost výjezdu na upravený terén (např. do předzahrádky), výhodou je byt s balkónem, lodžii či terasou odpovídajících rozměrů

Nároky na bydlení ve vztahu k míře podpory uživatele: Lidé s částečnou podporou (nízká/střední míra podpory)

- někteří lidé, kteří nechtějí nebo nemohou bydlet samostatně s přijímáním terénní podpory, si mohou zvolit i jiné alternativní formy bydlení, jako jsou například skupinové domácnosti nebo podobná skupinově koncipovaná společenství
- na základě občasné či částečné podpory ze strany poskytovatele sociálních či jiných služeb je možné dopřát člověku s postižením takovou míru autonomie, jak je to jen možné
- plošné požadavky vycházejí zpravidla z běžných potřeb v oblasti bydlení, popřípadě sledují individuální či specifické požadavky konkrétního uživatele; ve skupinové domácnosti se dle charakteru a určení řeší i přístupnost společně využívaných prostor a zařízení (častokrát dochází i k přestavbám a adaptacím v průběhu užívání jako odpověď na měnící se potřeby obyvatel)
- je doporučeno vyvarovat se vytváření prostorů, které se v běžném bytě nevyskytují (např. kancelář, úklidová komora s výlevkou, prostor pro rehabilitaci apod.); u lidí s ambulantní (terénní) podporou personál do bytu dochází pouze dle potřeb

²⁷ Pro architektonické soutěže platí pravidla stanovená Českou komorou architektů, která poskytuje vyhlášovatelům bezplatnou odbornou spolupráci při přípravě architektonických, urbanistických i jiných soutěží. Výběr projektu a architekta by měl být tímto legálním procesem objektivní. Finanční ocenění architekta závisí na množství projekčních prací provedených v požadovaných výkonových fázích a jeho výše se orientačně odvíjí z „Výkonového a honorářového řádu“ ČKA, ČKAIT, sazebníku UNIKA aj. nástrojů pro oceňování prací. Rozsah legislativně závazných stupňů projektové dokumentace je stanoven ve vyhlášce č. 503/2006 Sb., o podrobnější úpravě územního řízení a veřejnoprávní projekční smlouvy a vyhlášce č. 499/2006 Sb., o dokumentaci staveb. Jedná se o prováděcí předpisy zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon).

²⁸ Vyhláška č. 398/2009 Sb., o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb.

Lidé s vysokou mírou podpory

- U osob s pohybovým postižením či jinými specifickými potřebami, ovlivňujícími schopnost vykonávat některé sebeobslužné úkony, je nutné počítat s asistencí, a tím i s plánováním nezbytného manipulačního prostoru (např. v koupelně, na toaletě, v kuchyni či u jídelního stolu), prostorové nároky se tak například mohou až zdvojnásobit, vzhledem k počtu pracovníků v přímé péči.
- Vhodná může být koupelna pro asistovanou koupel (s vanou) – umožní to uživatelům aktivizaci i relaxaci.
- V domácnostech, kde žijí lidé vyžadující plnou (celodenní) podporu, musíme počítat s tím, že personál se bude v prostorách bytu či domácnosti pohybovat mnoho hodin denně nebo nepřetržitě. Proto je nutné i pro personál vybudovat potřebné zázemí. Je důležité jasně odlišit soukromý prostor uživatelů (domácnost, byt) a prostor pro personál.
- Je-li noční pohotovostní služba k dispozici, je doporučeno, aby měla samostatný pokoj s postelí. Doporučuje se oddělený prostor pro ukládání oděvů.

Časté chyby a omyly:

- novostavba nevypadá jako objekt pro běžné bydlení (přebírání nepřirozených forem, objevují se rysy ústavnosti, nerespektování soukromí)
- tvorba typových projektů a vzorových modelů (často pak neadekvátní řešení pro konkrétní situaci, stavba „nezapadne“ do svého okolí)
- dispoziční uspořádání místností bytu neodpovídá bytové funkci (např. umístění obývacího pokoje s kuchyňským koutem v nejvzdálenějším bodu od hlavního vstupu): má vliv na využití prostoru i kvalitu bydlení
- minimalizace soukromého prostoru na úkor větších společenských prostor (zásah do soukromí je vždy vnímán velmi citlivě)
- průchozí pokoje (pokoj uživatele nesmí být průchozí)

Další požadavky na bydlení:

- objekt je začleněn do okolní zástavby s obytnou nebo smíšenou funkcí
- objekt ani byt se nenacházejí ve stávajícím velkokapacitním zařízení, v jeho areálu či blízkosti
- měřítko a proporce objektu – vycházejí z místních podmínek a konkrétního zadání, vzhled objektu vypovídá o jeho funkci (bydlení), není však vhodné vnášet jakoukoliv unifikaci a typizaci, aby nedocházelo ke stigmatizaci uživatelů (nejen pro jejich postižení, ale i kvůli odlišnému bydlení)
- celková architektura objektu je srozumitelná a pro uživatele snadno čitelná (lze poznat, že se jedná o stavbu pro bydlení; lze poznat, kde se do objektu vstupuje atd.)
- celá stavba, její vybavení i jednotlivé architektonické prvky jsou účelné a bezpečné (např. matoucí mohou být kruhová okna, evokující pohled z lodní kajuty; pozor na velká prosklená okna v patře, která z hlediska čištění vyžadují určitou zručnost či objednání externí úklidové služby); výhodu představuje objekt i domácnost s jednoduchou údržbou

- optimální funkční využití – respektování minimálních, či lépe optimálních parametrů pro funkční využití jednotlivých prostor a přístupnost prostředí
- charakter domácího prostředí – atmosféra domácího prostředí bývá asociována s lepší psychickou pohodou
- možnost personalizace a individuální volby – podpora smyslu kontroly a možnost účasti na tvorbě vlastního prostředí může mít pro osoby s mentálním postižením pozitivní účinek; důležité je rovněž respektování preferencí budoucích obyvatel ve smyslu zajištění bezpečí a soukromí
- soukromí a možnosti socializace – stavba by měla být navržena tak, aby vyvážila potřebu soukromí uživatelů s jejich potřebou podpory; důležité je poskytnout uživateli volbu podoby sociálních interakcí ve smyslu „kdy“ a „jak“

Osoby s mentálním postižením tvoří velmi různorodou skupinu, mimo obecná doporučení je nutno vždy posuzovat také individuální potřeby konkrétního uživatele. Obecně převažují tendence soustředit ve skupinovém bydlení osoby s obdobnou mírou podpory. Ze zahraniční praxe je rovněž patrný vznik iniciativ, které přinášejí i další alternativy bydlení pro osoby s více specifickými potřebami²⁹.

²⁹ Např. vznik bydlení a dalších zařízení se specializací pro osoby s postižením autistického spektra.

5.3 Plošné nároky

Plošné nároky musí vycházet z funkce stavby, popřípadě ze specifických požadavků konkrétní osoby či cílové skupiny. Navržené prostředí by mělo zdravotní nesnáze kompenzovat, nikoliv prohlubovat. Trvalou výzvu jistě představuje taková tvorba prostředí, která eliminuje bariéry pro co nejširší okruh uživatelů, nehledě na jejich zdravotní stav, kondici či dovednosti v průběhu života. Strategie v plánování bude jistě rozdílná pro odlišné druhy staveb a prostorů, tj. pro veřejné stavby, specifické druhy bydlení, komunitní či individuální bydlení (soukromý bytový sektor). Špatně pochopeným východiskem tak v některých sférách může být i plošná aplikace specifické ergonomie pro imobilní osoby³⁰ bez ohledu na běžné či specifické potřeby konkrétních uživatelů a formu bydlení. Z hlediska stárnutí uživatelů je rovněž na poskytovateli sociální služby, aby nastavil rozumnou a vzhledem k obvyklému životu vhodnou strategii poskytované péče a zvažil případné stěhování uživatelů do vhodnějších bytů s ohledem na jejich věk a zdravotní stav. Ačkoliv je v běžném životě zcela normální, že se lidé několikrát za život stěhují, je nutné posoudit i to, že s vyšším věkem, a obzvláště v kombinaci s těžkým zdravotním postižením, může být změna lokality, bytu či pokoje vnímána velmi citlivě.

Plošné nároky budou odlišné rovněž u individuálního a skupinového bydlení, a to už jen z toho důvodu, že bydlení pro více osob musí být mnohem univerzálnější a flexibilnější z pohledu různých potřeb současných i potencionálních budoucích obyvatel. Ve skupinových domácnostech není vždy možné počítat se specifickými úpravami společných prostor – často se tedy musí hledat kompromis.

Individuální bydlení

- individuální, upravitelné dle specifických či aktuálních potřeb v průběhu užívání
- adaptabilní (přizpůsobitelné) prostředí je výhodou

Skupinové formy bydlení

- velmi různorodé varianty podle potřeb cílových skupin i strategie poskytovatele sociálních služeb (a bydlení)³¹
- běžné formy analogické k rodinnému bydlení, bydlení v bytovém domě či kombinace
- strategie pro běžné či dlouhodobé³² bydlení

5.4 Typy objektů

Pro zadavatele bydlení by mohla být následující kapitola 5.4 Typy objektů představením různých možností ve výstavbě obytných domů a rovněž vodítkem, jak lépe porozumět architektovi/projektantovi. Níže jsou uvedeny jednotlivé typy rodinných a bytových domů a stručně popsány jejich základní charakteristiky. Tyto informace lze využít zejména při záměru vybudovat objekt nový. S doporučením nejvhodnějšího typu domu by měl přijít architekt v rámci práce na projektu, a to na základě informací o poskytovatelem požadované formě bydlení a o vlastnostech konkrétního pozemku.

Obytný dům je budova určená pro trvalé bydlení, ve které alespoň dvě třetiny podlahové plochy připadají na byty, včetně plochy domovního vybavení. Obytné domy jsou členěny na rodinné domy a domy bytové. Nepředpokládá se, že všechny byty obytného domu budou využívány pro účely související s poskytováním sociální služby.

Ilustrativní fotografie č. 5.1 – Rodinný dům izolovaný

³⁰ Jedná se např. o „byt zvláštního určení“ dle vyhlášky č. 398/2009 Sb., o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb.

³¹ V této publikaci je poskytovatelem sociálních služeb a bydlení míněn vždy jeden totožný subjekt.

³² Prostředí je koncipováno jako více univerzální a flexibilní, uživatel zpravidla může setrvat tak dlouho, jak jen to bude možné.

Ilustrativní fotografie č. 5.2 – Rodinný dvojdom

Ilustrativní fotografie č. 5.3 – Rodinný dům řadový

Poznámka: Dva objekty z této řadové zástavby jsou využívány organizací Marianum p.o. pro poskytování služby DOZP v obci Kylešovice.

Rodinný dům je obytná budova s maximálně třemi byty, sloužící zpravidla k bydlení členům jedné rodiny; v rodinném domě může být i více domácností. Rodinné domy jsou nízkopodlažní, s nejvýše dvěma nadzemními podlažími, jedním podzemním podlažím a podkrovím.³³

Rodinné domy poskytují obyvatelům ze všech obytných domů největší soukromí a umožňují členění prostorů pro bydlení podle individuálních potřeb. Zahrada rodinného domu navíc nabízí možnost rekreace a realizace osobních zálib.

Rodinný dům má značné nároky na stavební pozemek (zejména ve své izolované formě) a vyšší náklady na zařizování pozemků (komunikace, voda, kanalizace, plyn, elektro aj.). Určité úspory lze dosáhnout při výstavbě různých skupinových forem (viz níže).

Bytové domy³⁴ jsou obytné domy o čtyřech a více bytech, přístupných ze společného komunikačního prostoru se společným hlavním vstupem z veřejné komunikace; kromě bytů obsahují společné domovní prostory a vybavenost, technické a provozní místnosti, vnitřní komunikace a vnější přístupové prostory. Byty jsou přístupny ze společné komunikace.

Podle uspořádání jednotlivých bytů a jejich vztahu k hlavním společným vertikálním a horizontálním komunikacím rozlišujeme bytové domy schodišťové, chodbové, pavlačové a smíšené; podle dalších kritérií ještě například bodové, věžové, deskové či mezonetové atd.

Využití více bytů v jednom bytovém domě pro účely poskytování sociální služby, resp. bydlení osob se zdravotním postižením, je limitováno. Při soustředění většího podílu osob se zdravotním postižením na jednom místě dojde ke změně charakteru bydlení. Proto se v bytových domech předpokládá úměrné využití jen tolika bytů, aby k této změně nedošlo.

Rodinný dům – izolovaný

- po celém obvodu volný – umožňuje využít všech průčelí domu pro denní osvětlení jednotlivých místností
- prostory lze obvykle situovat nejvhodněji ke světovým stranám
- ve využití a uspořádání domovního pozemku lze uplatnit ve velké míře individuální požadavky
- zpravidla je umožněn příjezd na pozemek
- lze využít i pozemků se značně nerovnými terény
- proti ostatním druhům rodinných domů je nákladnější v investicích i v provozu

Rodinný dům – dvojdom

- téměř stejné charakteristiky jako dům izolovaný
- uspořádání prostor bydlení je ovlivněno společnou styčnou částí obvodu

Rodinný dům – řadový

- neužívanější forma skupinové výstavby (hospodárná forma bydlení)
- pouze bilaterální osvětlení při využití plné šíře pozemku (sociální a technické zázemí je uvnitř dispozice)
- je nutné vyřešit přístup na pozemek (navržení společné hospodářské komunikace)

³³ Definice vychází z vyhlášky č. 501/2006 Sb., o obecných požadavcích na využívání území, a z ČSN 73 4301 Obytné budovy (2004). V současné době pojmosloví platné ve vyhlášce a trendy ukazují, že forma rodinného bydlení, zejména v kompaktní městské zástavbě, může mít mnoho různých podob. V případech, kdy stavbu není možné jednoznačně legislativně zařadit, je vhodné včasné projednání na příslušném stavebním úřadě, popřípadě u jednotlivých dotčených orgánů (dohodnout se zejména na výkladu formy obytného domu a z toho plynoucích závazných požadavků).

³⁴ Bytový dům podle vyhlášky č. 501/2006 Sb., o obecných požadavcích na využívání území, je definován jako stavba pro bydlení, ve které více než polovina podlahové plochy odpovídá požadavkům na trvalé bydlení a je k tomuto účelu určena. ČSN 73 4301 definuje bytový dům jako stavbu pro bydlení, ve které převažuje funkce bydlení, s čtyřmi a více byty, které jsou přístupné z domovní komunikace se společným hlavním vstupem, případně hlavními vstupy z veřejné komunikace.

Rodinný dům – atriový

- má místnosti pro bydlení řešeny po dvou nebo třech stranách vnitřního nezastřešeného prostoru (atria), upraveného jako nezakrytý obytný prostor (zahrada), ze kterého jsou osvětleny, případně s ním spojeny dveřmi
- vhodným řešením atriového domu se dosahuje vysoké výtvarné úrovně bytu, neobvyklého spojení interiéru bytu s vnějším prostředím a funkčního obohacení provozu o pobyt venku jako vyhovující náhrady za možnosti rodinného domu
- atriové rodinné domy se projektují obvykle přízemní
- řazením atriových rodinných domů do skupin se dosahuje ekonomického využití území výstavby

Bytový dům – obecně

- prostorově i provozně ekonomická zástavba
- různé formy staveb s funkcí hromadného bydlení
- vysoká míra integrace, společné domovní vybavení, více sociálních kontaktů aj.
- vhodný výběr konkrétního domu i bytu pro individuální bydlení
- alternativa i pro skupinové bydlení (bez ohledu na výši podpory)

Ilustrativní fotografie č. 5.4 – Rodinný dům atriový

Ilustrativní fotografie č. 5.5 – Bytový dům schodišťový

5.5 Pořízení vhodného objektu

Po výběru lokality je nutné učinit další rozhodnutí, které se týká samotné formy bydlení. Toto rozhodnutí ovlivňuje rovněž počet uživatelů domácnosti, jejich nároky a představy o bydlení. Je nutné respektovat plošné nároky, vyplývající z dané formy bydlení, a případné další specifické požadavky (například potřebné manévrovací plochy a průjezdy, prostory s doplňkovými funkcemi aj.). Z hlediska volby, zda využít byty ve stávajícím objektu či postavit objekt nový, bývá často rozhodující míra podpory, kterou uživatel ke svému každodennímu životu potřebuje, typ postižení, popřípadě jiné vyhraněné požadavky na prostředí. Pro skupinu, ve které například převažují imobilní uživatelé závislí na celodenní podpoře, je výhodnější volba novostavby, jelikož u stávajících objektů mohou neúměrně vzrůst celkové náklady na rekonstrukci.

Pro některé uživatele s nízkou mírou podpory může být často vhodným řešením samostatný byt ve stávajícím bytovém domě (zpravidla to znamená i rychlý proces pořízení – hledání na volném trhu, flexibilitu – byt je možné znovu odprodat, bezprostřední integraci do přirozeného prostředí aj.). Naopak pro skupinové domácnosti s převážně imobilními uživateli bude spíše příhodnější vybudování nového objektu³⁵ nebo bytu v přízemí novostavby bytového domu.

Při výběru bydlení pro individuální domácnosti se řídíme:

- individuálními přáními a požadavky na bydlení
- specifickými potřebami a nároky na bydlení
- mírou potřebné podpory
- finanční dostupností (např. výše nájemného)

Výběr vhodného bytu

Pro nalezení vhodného bytu je nutné zvážit mnoho skutečností. Zde jsou uvedeny některé faktory, které by mohly pomoci při rozhodování:

- Jaký typ domu? (viz podkapitola 5.4 Typy objektů)
- Jaká lokalita? (viz kapitola 4 Urbanismus)
- Jak má být byt veliký?
- Jaký je druh vlastnictví? Jaké jsou stanovy daného společenství? Jaké jsou podmínky platby, ev. splácení bytu? Jaké jsou poplatky za spotřebu energií a zdrojů? Jaké jsou poplatky do bytového fondu?
- Kdo je majitelem bytu a jaké jsou jeho budoucí záměry? Jaká je doba pronájmu a pravděpodobnost prodloužení nájemní smlouvy? Jaké jsou poplatky za spotřebu energií a zdrojů? Jsou možné adaptace či úpravy bytu (vedoucí ke zlepšení technického stavu a komfortu, či specifické úpravy) a jak bude řešena případná finanční kompenzace?

- Jaká je cena bytu (koupě)?
- Jaké je nájemné (pronájem)?
- Jaká je kvalita bytu?
- Kolik potřebuji obytných pokojů a kolik koupelen? Je koupelna dostatečně velká? Lze koupelnu vhodně adaptovat? Potřebuji vanu nebo sprchu?
- Dá se byt adaptovat pro různé situace a potřeby?
- Jaká je přístupnost bytu?
- Je bydlení bezpečné a zabezpečené (ev. lze jej zabezpečit)?
- Jedná se o sociálně bezpečnou lokalitu (nejbližší sousedi a společní obyvatelé daného objektu, nejbližší okolí)?

³⁵ Viz příklad novostavby v příloze: projekty financované z IOP, str. 76-77.

Pro skupinové domácnosti existují některé vhodné typy objektů, např.:

- dvou a vícegenerační rodinné domy,³⁶ stavěné převážně v příměstských oblastech a na vesnicích kolem 60.–80. let 20. století, řešené jako dvě stavebně oddělené domácnosti (někdy i separátní vstupy)
- vila domy (samostatně stojící rodinné domy – v tomto smyslu rovněž chápány jako prostorově velkorysé objekty)
- další obdobné typy větších domů rodinného typu (či menších bytových domů)³⁷

Při posuzování vhodného objektu se vyplatí sledovat zejména tyto skutečnosti:

- Jak je řešen přístup do objektu a na zahradu (lze jej v případě výškových rozdílů vhodně a nenáročně upravit)?
- Jaké parametry má schodiště (šířka ramen, výška a šířka stupňů/sklon ramene, konstrukce, ev. přítomnost mezipodestý)?
- Jsou v rámci podlaží rozdíly ve výškových úrovních (prahy, schody, stupně – lze je upravit)?
- Jsou obytné pokoje (mimo obývacího pokoje) neprůchozí (nebo je lze takto vhodně a nenáročně upravit)?
- Je hygienické zázemí dostatečné a dobře přístupné (nebo ho lze alespoň dodatečně doplnit či upravit)?
- Jsou případné podkrovní prostory dostatečně vysoké?

- Je objekt v dobrém technickém stavu (neobjevuje se v přízemí vlhkost, není nosná konstrukce krovu napadena dřevokazným hmyzem či houbou, nejsou na nosných zdech viditelné trhliny atd.)?
- Nevyskytuje se v objektu zdravotně závadný materiál (např. azbest)?
- Má objekt přístupnou zahradu nebo terasu?
- Jací jsou přímí sousedé?
- Jaké jsou územní návaznosti (viz kapitola 4 Urbanismus)
- Jaká je přístupnost okolí objektu?

Obecná kritéria pro hodnocení kvality bydlení (pokud jsou splněna, představují výhodu zejména pro více nezávislé a soukromé bydlení):

- přístupnost v relacích: z a do objektu, z a do bytu
- dostatečná únosnost konstrukčních částí, které jsou vázány na předvídatelné úpravy (například pozdější instalace madel)
- vhodné technické řešení s ohledem na místa, kde se dají předvídat dodatečné úpravy (například umístění patice do vertikálního odpadního potrubí – možnost výměny vany za sprchu)
- vhodné technické vybavení stavby, umožňující přizpůsobení aktuálním potřebám bez náročnějších zásahů (předpřipravenost a univerzálnost – např. promyšlené řešení elektroinstalačních rozvodů)

- vhodně dimenzované hygienické zázemí bytu s ohledem na předpokládanou velikost domácnosti
- adaptabilní hygienické zázemí, umožňující případnou změnu sanitárního vybavení, popř. celkovou úpravu prostoru
- dispozice bytu i celý objekt je řešen tak, aby bylo využito maximum užitné plochy bytu ve prospěch obytných místností, nikoliv komunikací
- dostatečné manipulační prostory uvnitř bytu i objektu
- dostatečné průchody nebo řešení umožňující dodatečné úpravy
- dostatečné a přístupné úložné prostory s ohledem na velikost bytu
- dostatečný a vhodný prostor pro domácí práce s ohledem na velikost bytu (umístění pračky, žehlicího prkna, úklidových potřeb apod.)
- venkovní užitné plochy (balkóny, terasy, lodžie) v závislosti na požadovaném standardu a charakteru bydlení

³⁶ Viz příklad rekonstrukce v příloze: projekty financované z IOP, str. 74–75.

³⁷ Viz pojmosloví v kapitole 5.4 Typy objektů.

Ilustrativní fotografie č. 5.6 – Příklad vesnického rodinného domu před rekonstrukcí

5.6 Rekonstrukce stávajícího objektu

Z ekonomického hlediska bude nejvýhodnější zakoupení takového objektu pro bydlení, který bude potřebovat pro nové využití pouze minimum stavebních úprav.³⁸ Pokud budou provedeny jen drobné stavební úpravy, odpadnou i starosti spojené se stavebním řízením. Největší kompatibilitu budou vykazovat větší rodinné domy s koncepcí vícegeneračního bydlení. Tyto domy jsou zpravidla dvoupodlažní, podsklepené a s podkrovím. Kladem těchto objektů zpravidla bývá poměrně velkoryse dimenzované schodiště (nižší stupně a širší ramena), obytné pokoje umístěné i v přízemí, po patrech zmnžené hygienické zázemí, pracovna či hostinský pokoj.

Pokud by měl stávající objekt projít zásadnější stavební rekonstrukcí, je vhodné zvážit výše uvedené skutečnosti přiměřeně a přihlídnout ještě k mnoha dalším. V principu lze rekonstruovat téměř cokoli, vždy je však vhodné přihlídnout k výši investice a kvalitě očekávaného výsledku.

Výhody rekonstrukce:

- objekt bývá často umístěn v centrálních polohách s dobrou dostupností k hromadné dopravě, k službám aj.
- objekt je obvykle již napojen na existující infrastrukturu obce (technickou, dopravní aj.)
- objekt může mít určitou historickou hodnotu

Nevýhody rekonstrukce:

- náročnější předrealizační příprava (průzkumy a zaměření stávajícího objektu, sondy aj.)
- možná omezení z hlediska stupně případné památkové ochrany objektu (z nemožnosti dostatečného prosvětlení střešních prostor plyne omezení využitelnosti podkroví, limitované stavební zásahy uvnitř dispozice i vně objektu aj.)
- zpravidla nutnost zlepšit tepelně-technické vlastnosti obvodových konstrukcí (náklady na zateplení objektu), ne vždy je to však možné (důvodem může být historicky cenná fasáda – památková ochrana objektu)

Limity a podmínky proveditelnosti realizace rekonstrukce:

- územní regulativy – nutnost včasného prověření (územní plán, technická a dopravní infrastruktura, požadavky z hlediska památkové péče aj.)
- určující hlediska (zejména u budov s původně nebytovým účelem) – poloha, napojení na infrastrukturu (technickou, dopravní), velikost objektu, konstrukční systém a z něj vycházející modul (rozpon nosných prvků), historická hodnota objektu, stavebně-technický stav konstrukce, stav rozvodů a instalací
- charakter objektu musí být takový, aby adaptace na bytovou funkci byla vhodná a z hlediska uživatele důstojná
- objekt musí odpovídat požadavkům na bydlení (běžné vs. specifické)
- rekonstrukce by měla být ekonomicky únosná, výška investičních nákladů bývá zpravidla ve vazbě na objem nutných zásahů do stávajícího objektu, často může být i o mnoho vyšší než provedení srovnatelné novostavby – takovou volbu investice je pak vhodné objektivně uvážit
- u rekonstrukcí se často stává, že teprve s postupem prací na stavbě se odhaluje skutečný stav a rozsah příslušných prací; z tohoto důvodu také projektant či dodavatel zpravidla počítá s určitou finanční³⁹ a časovou rezervou; zda bude původní rozpočet dodržen je při velkých stavebních zásazích často velkou neznámou
- v případě rekonstrukce je potřeba zvážit vhodnost i nezbytnost zásahů z pohledu využití jednotlivých pater objektu a existující dispozice (je dobré vědět, že pořizovací cena za výtah většinou významně navyšuje celkový rozpočet)
- rovněž forma vlastnictví (poskytovatel objekt vlastní nebo má objekt pronajatý) ovlivňuje možnost i výhodnost stavebních zásahů

³⁸ Příkladem je rekonstruovaný rodinný dům uvedený v příloze: projekty financované z IOP, str. 74-75.

³⁹ Při rekonstrukcích, rozšíření, přestavbě, vytváření nového prostoru v objektu a při modernizaci se dle Výkonového a honorářového řádu zvyšuje základní honorář o 20 až 33 %, stavba samotná se pak může rovněž prodrazit v závislosti na množství a závažnosti odchylek vůči projektem předpokládanému stavu.

Rekonstrukce celého stávajícího objektu pro bydlení

- vztahuje se na rodinný dům nebo menší bytový dům, který bude po rekonstrukci celý sloužit pro bydlení osob se zdravotním postižením
- jedno až dvoupodlažní objekty mohou být vhodnější
- v případě řešení přístupu k objektu, vstupu a využití patra nebo podkroví je třeba zmapovat schopnosti a potřeby budoucích uživatelů (dodatečné bezbariérové řešení, zejména řešení přístupu do patra či podkroví, jsou zpravidla značně finančně náročné a představují nezanedbatelné procento z celkové investice na rekonstrukci objektu)
- pokud z hlediska potřeb budoucích uživatelů není bezbariérové zpřístupnění patra nebo podkroví v dané situaci nutností, je třeba posoudit parametry stávající vertikální komunikace (např. schodiště, rampa) z hlediska bezpečnosti a možných budoucích změn v mobilitě uživatelů (např. sklon schodiště, výška stupňů, přítomnost mezipodesty, šířka a tvar schodiště atd.)
- obvyklý počet osob v běžném rodinném domě je 4–8, (vhodné zejména pro skupinové domácnosti)
- starší objekty bývají často podsklepené, je proto třeba zvážit možnost využití sklepních prostor vzhledem k přístupnosti (skladovací prostory či jiné využití)
- vhodným řešením může být i přístavba (např. rozšíření stávající stavby o novou část v přízemí), ev. nástavba – pak lze využít i malého objektu ve výhodné lokalitě a s vhodným pozemkem (výše předpokládaných investičních nákladů by měla být prověřena)

Rekonstrukce celého objektu, sloužícího původně jinému účelu

- může se jednat např. o obecní objekty nebo darované stavby, např. obecné školy, ubytovny, provozovny, výroby, administrativní objekty, požární zbrojnice atd.
- tato kategorie objektů je zpravidla typologicky nejméně výhodná (má ve vazbě na budoucí bytové využití odlišný způsob řazení a propojení jednotlivých prostor, vyšší konstrukční výšku, nevhodnou polohu a počet instalačních jader atd.), záleží však na požadavcích,

finančních možnostech zadavatele, znalostech a schopnostech architekta/projektanta, který by měl dokázat posoudit potenciál objektu a v případě kladného posouzení vhodnosti adaptace navrhnout optimální řešení

- i při nízkých pořizovacích nákladech objektu je někdy vhodné porovnat odhadovaný výsledný stav s variantou pořízení novostavby či adaptací vhodnější stávající stavby pro bydlení
- nejen u darovaných nebo výhodně získaných objektů hraje často významnou roli i stavebně-technický stav budovy, např. závažné poruchy ve statice, způsobené dlouhodobým zatékáním srážkové vody, zásah do nosných konstrukcí a instalací, napojení na technickou infrastrukturu obce mohou značně navýšit náklady na rekonstrukci objektu
- u darované stavby bude rovněž vhodné jako hodnotící kritérium vhodnosti adaptace posoudit i vhodnost lokality (ne např. izolované polohy, skladové či průmyslové zóny aj.)
- definitivní rozhodnutí o koupi (převzetí) objektu umístěného ve vhodné lokalitě (obvykle ve stávající zástavbě se sítí občanské vybavenosti a s dostupnou hromadnou dopravou) je třeba nechat na dobu, kdy je objekt odborně posouzen a jeví se jako vhodný pro adaptaci na určitý typ bydlení a náklady na jeho konverzi budou úměrné k finančním možnostem zadavatele

Využití části stávajícího objektu či jednoho samostatného bytu

- ve stávajícím objektu bude sloužit jeden či více bytů pro bydlení osob se zdravotním postižením (u bytového domu je optimální kombinace s ostatními běžnými domácnostmi)
- ve stávajícím objektu bude vybrán jeden vhodný byt nebo dojde ke stavebnímu propojení menších sousedících bytů
- vybraný byt (byty) může být umístěn v objektu určeném pouze pro bydlení (v běžném městském činžovním domě nebo v menším bytovém objektu) nebo

v objektu polyfunkčním, ve kterém je kromě bydlení umístěna i jiná funkce (např. služby; vstup do části pro bydlení v polyfunkčním objektu by měl být samostatný – ne společný se vstupem do prostor s ostatními funkcemi)

- pokud se byt nachází ve starším objektu a nebyl dosud stavebně upravován, je pravděpodobné, že bude zapotřebí rekonstrukce
- při nároku na větší proměnu dispozice bytu hraje roli hlavně konstrukční systém stavby a umístění svodů technických instalací
- pro individuální bydlení imobilních osob jsou alternativou též byty koncipované již původně jako upravitelné a byty zvláštního určení⁴⁰, dále byty v tomto smyslu stavebně upravitelné, přístupné z přízemí či přímo z terénu
- využití stávajících bytů je vhodné zejména pro individuální či skupinové domácnosti – optimálně 1–4 osoby (velikost vyhledávaných bytů se bude pohybovat pravděpodobně od garsonek do velikosti 4+1)
- u vyššího počtu uživatelů je nutné nejprve zjistit, zda by si někdo případně přál bydlet na dvoulůžkovém pokoji, následně je třeba posoudit velikost obytných místností a zázemí, vhodnost dispozičního uspořádání i polohu bytu ve stávajícím objektu, žádný z obytných pokojů nesmí být průchozí, společná je pobytová kuchyně s jídelnou nebo obývací pokoj s kuchyňským koutem a jídelnou

⁴⁰ Byty zvláštního určení jsou byty zvláště stavebně upravené (vyhláška č. 398/2009 Sb., o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb) pro bydlení osob zdravotně postižených. Uzavírání nájemních smluv podléhá zvláštnímu režimu (ust. § 10 odst. 1 zákona č. 102/1992 Sb.).

5.7 Novostavba objektu

Výhody novostavby:

- zpravidla skýtá možnost navrhnout ideální řešení ve vztahu k nárokům cílové skupiny uživatelů
- bydlení je možné navrhnout jako adaptabilní i bezbariérové
- bydlení může být již v začátku uzpůsobeno těm nejnáročnějším požadavkům (kompozičním, prostorovým, technickým aj.)
- zadání je možné rozvinout dle skutečné potřeby, není omezeno existující konstrukcí stávajícího objektu
- možnost lépe odhadnout investiční náklady (u rekonstrukce se mohou náklady navýšit během realizace)
- možnost koncepčně i stavebně předejít úrovnovým změnám (osazení objektu vůči terénu, nástup do objektu, řešení vnitřního prostoru)

Nevýhody novostavby:

- bydlení není k dispozici ihned
- možné komplikace ve vztahu k zamýšlenému záměru při vyřizování projektové dokumentace

Možné limity, podmínky proveditelnosti realizace novostavby:

- územní regulativy – nutnost včasného prověření (územní plán, technická a dopravní infrastruktura, požadavky z hlediska památkové péče aj.)
- účast sousedů při územním řízení (vhodná je včasná informovanost – viz osvěta v kapitole 4 Urbanismus)
- limity a omezení plynoucí z vlastností pozemku (ne vždy patrné)

Novostavba rodinného či jiného domu

- alternativa k bydlení v bytech bytových domů
- může se jednat o dům běžného rodinného jednogeneračního či dvougeneračního typu, bytový dům s charakterem bydlení, které je blízké rodinnému soužití či naopak⁴¹

- společenství obytných jednotek s vlastním zázemím i sdílenými společnými a servisními prostory, blízké bytovému domu se zázemím pro provoz služby (viz uvedený příklad v příloze na straně 76-77)

Novostavba bytového domu⁴²

- pro ekonomické, ale i ideové hledisko bude tento typ výstavby uskutečňovaný organizací poskytující sociální služby za účelem vytvoření bydlení osob se zdravotními postiženími spíše vzácný (jak bylo řečeno výše, není vhodné budování celých bytových domů určených pouze pro lidi s postižením)
- výstavbu provádí jiný subjekt než poskytovatel sociální služby: určitou možností je zakoupení bytů v předstihu a ovlivňování jejich koncepce např. pomocí klientských změn u developera

Novostavba pro uživatele s pohybovým nebo kombinovaným postižením

- může se stát, že rekonstrukce a využití stávajícího objektu by byla příliš nákladná a komplikovaná z důvodů specifických požadavků cílové skupiny uživatelů (vyšší prostorové, technické, technologické nároky na objekt i jeho vybavení); pak je více ekonomické volit právě novostavbu (obě výše uvedené alternativy)
- v závislosti na vlastnostech pozemku je tu možnost optimálního dimenzování a dispozičního řešení
- při volbě samostatného přízemního objektu se náklady snižují o investici do výtahu, zvyšuje se však nárok na velikost pozemku
- u novostaveb tohoto charakteru existuje riziko, že nebudou okolím vnímány jako objekty pro bydlení, o to větší důraz musí být kladen na integraci a architektonické vyznění objektu

Novostavba ve stávající rozptýlené zástavbě

- novostavba na volné parcele v rozptýlené solitérní zástavbě
- často projekčně jednodušší řešení

- v návrhu objektu je možné uplatnit nejvhodnější řešení, vycházející z konkrétního zadání a vlastností pozemku
- často nutnost realizovat připojení na sídelní infrastrukturu (dopravní, technickou)
- možnost vytvoření optimálního nástupu k objektu (parkování, předzahrádka, dimenze vstupního prostranství)
- výhodou tohoto řešení může být snadnější začlenění a přijetí nových obyvatel v rámci menší obce či nové příměstské čtvrti (více nových domků a obyvatel v rozvojové části)
- nevýhodou může být horší dostupnost k městské hromadné dopravě a nižší lokální občanská vybavenost
- možnost zakoupení většího pozemku – větší zahrada může být výhodou

Novostavba ve stávající souvislé blokové či řadové zástavbě

- jedná-li se o dostavbu rodinných či bytových domů městského, či vzácněji venkovského charakteru, nazývá se tato situace dostavbou v tzv. „proluce“
- ne zřídka jsou zde podmínky omezující využití konkrétního místa – územní regulativy včetně požadavků plynoucích z případné památkové ochrany objektů; zmíněné regulativy mohou předepisovat např. výšku a tvar objektu, pozici hlavní fasády – tzv. „uliční čáru“ – nebo tvar střechy; včasná konzultace a ověření všech podmínek nové výstavby často předejde mnoha pozdějším zklamáním a nepříjemným komplikacím
- určitý problém může představovat zřízení bezbariérového přístupu do objektu⁴³ a zajištění parkování⁴⁴
- dalším důležitým bodem při rozhodování projektanta je optimálně zvolený konstrukční systém, vyhovující jednak složitějším stavebně technickým podmínkám území, jednak dané funkci bydlení
- parcely umístěné ve dvorní zástavbě jsou často dostatečně hluboké a je možné je využít jako chráněnou odpočinkovou zahradu; navíc se většinou nacházejí v centrálních polohách sídel, kde jsou pracovní příležitosti, občanská vybavenost a dobrá dopravní obslužnost

⁴¹ Viz poznámka nesouladu v definování pojmu, co je „rodinný dům“ v kapitole 5.4 Typy objektů

⁴² Dle vyhlášky č. 501/2006 Sb. a ČSN 73 4301 Obytné budovy. Další komentář k definici viz podkapitola 5.4 Typy objektů.

⁴³ Vyhláška č. 398/2009 Sb., o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb.

⁴⁴ Požadavek na umístění parkovacích a odstavných ploch stanoví vyhláška č. 501/2006 Sb., o obecných požadavcích na využívání území. Celkový počet parkovacích míst se řeší v rozsahu požadavků ČSN 73 610 Projektování místních komunikací (2006). Parkovací stání a garáže se navrhují podle ČSN 73 6056 Odstavné a parkovací plochy silničních vozidel (2011) a ČSN 73 6058 Jednotlivé, řadové a hromadné garáže (2011). Na každé dílčí parkovací ploše musí být umístěna vyhrazená stání pro vozidla přepravující osoby těžce pohybově postižené. Minimální počet těchto stání a požadavky na jejich technické řešení stanovuje vyhláška č. 398/2009 Sb., o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb.

5.8 Speciální technické vybavení stavby

Velké obohacení a přínos mohou znamenat rovněž vyspělé technologie, které se postupně jistě stanou standardem a součástí běžného života. Například mobilní nebo domácí služba tísňové péče je diskrétní způsob poskytování pomoci a podpory, který uživateli (i jejich blízkým) může nabídnout okamžitou odbornou pomoc, větší pocit jistoty a umožnit nezávislejší život. V zahraničí je používán též dálkový zdravotní monitoring.

Technologii lze přitom vtělit i do samotné stavby. Můžeme mít inteligentní dům s automatizovaným řídicím centrem (optimalizace a automatizace režimu vytápění, osvětlení, zabezpečení aj.). Inteligentní systémy mohou usnadnit i život s postižením.

Obrázek 5.1 – Princip domácí tísňové péče (www.zivot90.cz)

S ohledem na konkrétní cílovou skupinu uživatelů může být optimální a šetrné provést konkrétní stavební úpravy, které zabezpečí vestavbu závěsných instalací. Různá pojízdná závěsná zařízení mohou pomoci nejen personálu při manipulaci s uživatelem, ale uživatelům mohou poskytnout i vhodnou aktivizaci (nácvik samostatné chůze). Použití závěsného systému může být vhodné, pokud bychom chtěli ušetřit podlahovou plochu na parkování či manipulační prostor mobilního zařízení. Na straně druhé se toto zařízení stává součástí stavby a je potřeba na toto myslet již v samotném návrhu stavby či posoudit únosnost konstrukce u stávajících objektů. Jedná se zejména o vybavení koupelen s předpokládanou asistencí.

Ilustrativní fotografie č. 5.7 – Závěsný systém

5.9 Flexibilita a univerzalita

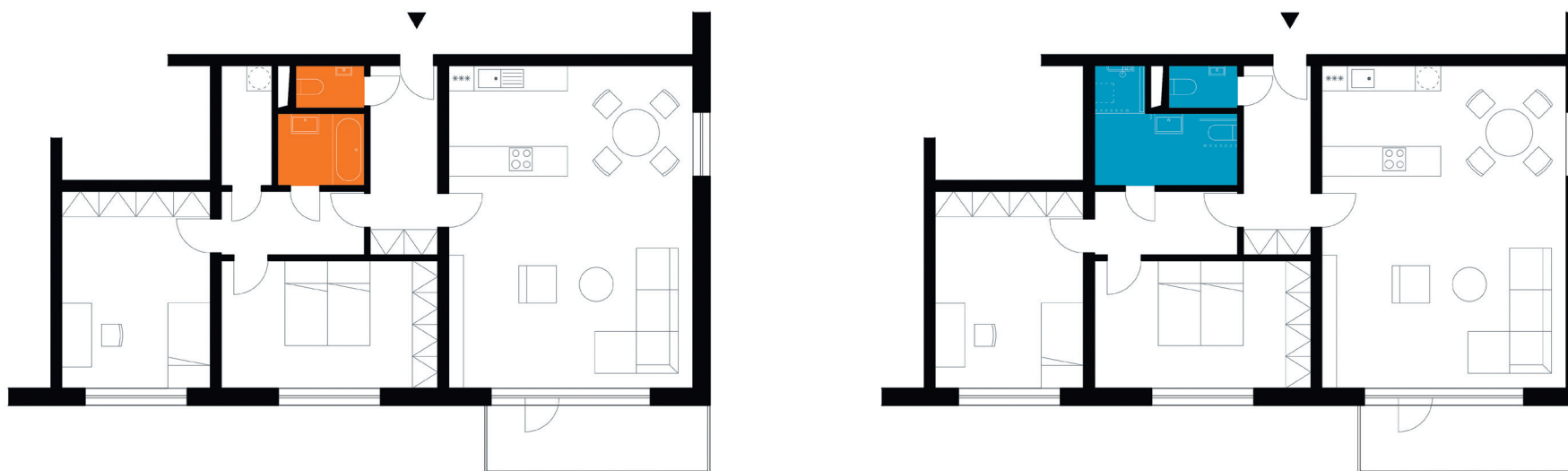
Východiskem a řešením pro lidi, kteří by chtěli žít v prostředí, které neomezuje, je tvorba adaptabilního (přizpůsobitelného) prostředí.⁴⁵ V podstatě to znamená, že uživatel nepocituje změnu kvality bydlení při změně rodinného stavu, onemocnění či ve chvíli, kdy zestárne. Stejný byt lze tak užívat navzdory různým životním situacím s minimálními stavebními úpravami, či dokonce bez nich.

Filozofie univerzality a flexibility zahrnuje například:

- bezprahový přístup
- dostatečný manipulační prostor v důležitých částech bytu (průměr 1500 mm)
- dostatečné průchody (šířka min. 800 mm)
- správné výšky a umístění

Více viz uvedené přístupy – kapitola 6, 6.2 Navrhování obytného prostoru.

V souvislosti s navrhováním bydlení pro skupinové domácnosti lze spatřovat flexibilitu prostor i v tom, že prostředí umožní změnu podpory. Zázemí zaměstnanců může být vytvořeno z místnosti s původně odlišnou funkcí tak, aby nebyl narušen chod domácnosti. Hygienické zázemí bude naddimenzované v dostatečném standardu. V předstihu lze připravit i zdravotně technické instalace. Lze rovněž ponechat dostatečný prostor pro výtahovou šachtu (pro pozdější realizaci výtahu) nebo naddimenzovat dostatečně široké schodiště pro pozdější doplnění schodišťové plošiny. V budoucnu se toto plánování jistě zúročí v nákladech na případné stavební změny.

Obrázek 5.2 – Řešení části dispozice hygienických prostor pro budoucí bezbariérové využití osobami na vozíku – stávající stav, navrhované řešení

Poznámka:

Umístění svislého instalačního rozvodu (stupačky), rozmístění zařizovacích předmětů, velikost prostor komory a koupelny a návrh stěnových konstrukcí plně respektují požadavky konceptu celoživotního bydlení, kdy s minimálními finančními prostředky docílíme bezbariérového užívání hygienických prostor.

⁴⁵ Jedná se o metodiku uplatňovanou ve sférách bydlení, ze zahraničí viz např. rakouská publikace *BarriereFrei! Handbuch für Barrierefreies Wohnen*, Wien: Bundesministerium für Arbeit, Soziales und Konsumentenschutz, 2008; nebo anglická publikace *Lifetime Homes, Lifetime Neighbourhoods: A National Strategy for Housing in an Ageing Society*, UK Department of Health Department of Work and Pensions, 2008; u nás Metodika přístupného prostředí bytového fondu – celoživotní bydlení, certifikovaná metodika, R. Zdařilová, 2011. V některých zemích jsou tyto principy a strategie součástí závazných ustanovení; patří sem i tzv. Univerzální design, Inkluzivní design či Design pro všechny.

5.10 Propojení exteriéru s interiérem

Vstup do objektu

Vstup do objektu by neměl být podceňován. Jde o část, která zapůsobí již při první návštěvě objektu a je vnímána a vyhodnocována i okolím. Řešení vstupu často umocňuje celé architektonické řešení, ať již v pozitivním či negativním smyslu. Vstup do objektu by měl být zcela běžný, podobný vstupu do okolních objektů v dané lokalitě. Jinými slovy: neměl by žádným způsobem evokovat, že se jedná o budovu jinou, speciální, ve které žijí lidé s postižením.

Základními charakteristikami vstupu by měly být:

- adekvátní architektonická forma pro bytovou výstavbu
- dostatečné osvětlení (často je vhodné automatické rozsvícení, např. pohybové čidlo se soumrakovým spínačem)
- podsvětlení a vhodná výška zvonků
- vhodné dveřní kování a otvírač (k otevření není potřeba kroutivého pohybu, madlo tam, kde je požadováno, není zapotřebí použití větší síly na tlačení či tahání dveří)
- ochrana před deštěm a větrem (nika či stříška)
- dle konkrétní situace vhodné audio/audiovizuální dorozumívací zařízení (domácí videotelefon)

- dle konkrétní situace vhodné čisticí prvky (čisticí zóna, ale i zabudovaná škrabka, ev. kartáče na očištění obuvi)
- dle konkrétní situace vhodný způsob kontroly, co se děje vně (průhled kukátkem, prosklenými dveřmi, proskleným bočním panelem aj.)
- dle konkrétní situace možnost posezení či místo k odložení tašky
- bezbariérovost je vždy výhodou
- specifické úpravy dle konkrétních potřeb uživatele či cílové skupiny

Vstup na zahradu/terasu

Pokud je z bytového či rodinného domu umožněn bezbariérový přístup na zahradu, je to vždy velkým pozitivem. Vhodná návaznost exteriéru na pobytový prostor významně zvyšuje jeho kvalitu (venkovní prostor se tak stává rozšířením bytu).

Ilustrativní fotografie č. 5.8 – Vstup do domu – dobré řešení

Poznámka: Přístup bez výškového rozdílu, vhodný materiál na povrchu přístupové cesty a u vstupu, prostor před vstupem s dostatečnou manipulační plochou pro pohyb, rovný a dobře osvětlený, zastřešený.

Ilustrativní fotografie č. 5.9 – Pohled z pokoje do zahrady

Ilustrativní fotografie č. 5.10 – Předzahrádka – řadové rodinné domy

Ilustrativní fotografie č. 5.11 – Objekt pro osoby s těžkým pohybovým postižením – záhony v odpovídající výšce pro práci vsedě na vozíku

Ilustrativní fotografie č. 5.12 – Zahrada s herními prvky pro děti s těžkým mentálním a kombinovaným postižením

5.11 Zahrada

Zahrada je u bydlení ve formě rodinného domu či bytového domu vždy přínosem. Možnost využití plochy v exteriéru, ať již k relaxačním účelům či k práci nebo zábavě, má velký vliv na kvalitu bydlení, zdravotní i psychický stav uživatelů.

Jednotlivé formy a členění zahrad

- předzahrádka před rodinným domem: důležitá z hlediska odstupňování veřejného prostoru, poskytuje pocit většího bezpečí (odstup) a intimity
- zahrada za rodinným domem: více soukromý relaxační či užitkový prostor, často i strukturovaná (travník/zpevněné plochy, záhony, sad)
- předzahrádka u bytových domů: nabízí další pobytové prostory a tím zkvalitňuje bydlení, zlidštuje a zabydluje parter (péče o zeleň, komunikace, sociální kontrola); velmi záleží na velikosti, její využití je závislé na vhodném oddělení od přiléhajících bytů v přízemí a na zamezení nahlížení z vyšších pater objektu (určitá část – posezení – by měla nabídnout intimitu, popř. i ochranu před deštěm/sluncem), záleží na podlažnosti objektu a umístění (nejlépe chodník či zklidněná komunikace)

Koncept „přívětivé zahrady“

Příjemné prostředí může nabídnout rovněž vhodné řešení zahrady. Samozřejmostí je podpora participace samotných uživatelů (představy o společném využití či individuálních aktivitách). Řešení zahrady by mělo vycházet z konkrétních požadavků uživatelů – pokud zde nejsou specifické nároky, neměla by se zahrada na první pohled příliš lišit od obvyklé zahrady běžného rodinného domu.

Jednotlivé možné funkce zahrady

- zahrada k relaxaci: posezení pod přístřeškem, se zastíněním
- zahrada, která léčí: pozitivní účinky zeleně na lidské zdraví i psychiku, vliv na mikroklima; zlidštuje obytný i urbánní prostor, zpřijemňuje, pomáhá vytvořit opravdový domov, nabízí možnost odreagovat se
- zahrada, která baví: zahradničení, lavička pro posezení s knížkou
- zahrada jako místo setkání: místo, které spojuje dům a okolní prostředí; právě na zahradu je mnohem snazší pozvat návštěvu

Vazba zahrady na interiér

- dosažitelná a samostatně přístupná toaleta poblíž vstupu do zahrady je výhodou
- vhodný je i výtokový ventil v exteriéru (napojení na vodu, možnost si umýt ruce, osvěžit se)
- přístupná terasa či jiná zpevněná plocha je vždy výhodou
- vhodná je též návaznost na společné prostory, zejména kuchyni s jídelnou (možnost stravovat se na přiléhající terase)
- vhodná je i drobná architektura (pergoly, možnost umístění drobného mobiliáře)
- další požadavky na povrchy, řešení a vybavení zahrady dle specifických nároků cílové skupiny

Vazba interiéru na zahradu

- na kvalitě vnímání interiéru obytné místnosti se významně podílí rovněž výhled z okna (odkud koukám, co mohu vidět a kolik toho vidím)
- volba možných vstupů a jejich vhodnost dle konkrétní situace (vstup z pokoje, společných prostor, komunikací či samostatný vstup do zahrady kolem objektu nebo průchod)
- vhodné stínící prvky

5.12 Legislativní vztahy

Formy bydlení pro osoby s postižením se u nás teprve vyvíjejí. Proto je možné se při projektování setkat ještě s mnohými legislativními překážkami či neporozuměním záměru stavby ze strany některých zainteresovaných osob. V první fázi bude jistě nezbytné sdílení informací a odborná osvětová činnost i pro různé relevantní profese a dotčené orgány. Poté bude zřejmě nezbytné nové typy bydlení legislativně i metodicky ošetřit. V současné době mohou vzniknout s funkcí rozporuplná omezení, vyplývající z právního či normativního ustanovení, a to zejména v oblasti územního plánování a projektování staveb, hygieny, bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, požárně bezpečnostního řešení staveb, parkování v klidu a v oblasti požadavků na parkovací stání.

Územní plánování

Ačkoliv se jedná o stavby pro bydlení, jsou nové objekty pro poskytování pobytových sociálních služeb stále klasifikovány jako občanská vybavenost. Důvodem je původní koncepce a forma těchto sužeb. Nemalou roli často hraje i registrace poskytované sociální služby⁴⁶ ve smyslu zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. V konkrétních případech výstavby bude pak záležet zejména na informovanosti konkrétního úředníka a pochopení správně uvedeného záměru a funkce stavby. V současné době není lepší možnost, než včasné tuto skutečnost konzultovat na příslušném stavebním úřadě, vše detailně vysvětlit či umožnit zainteresovaným osobám návštěvu dostupné stavby s obdobnou funkcí.

„Zda je možné začleňovat stavby s pobytovou sociální službou do území určeného pro bytovou výstavbu musí vyplynout z územně plánovací dokumentace. V územním plánu se může mimo vymezení plochy pro konkrétní způsob stanovit možnost přípustného využití, případně nepřípustného využití. Soulad navrhovaného záměru se schválenou územně plánovací dokumentací přezkoumává stavební úřad. Žadatel musí sám v žádosti uvést důvody, pro které je jeho záměr v souladu se schválenou územně plánovací dokumentací.“⁴⁷

(Klepáčková, 2011)

Projektování staveb

Forma bydlení i způsob poskytování sociálních služeb se změnily. Stavební legislativa však setrvala na původní klasifikaci pro velká zařízení. Už proto, že neexistuje jasně definované pojmosloví pro nové formy bydlení, se zpracovatelé projektové dokumentace mohou během své práce setkat s mnohými úskalími, která tato neurčitá poloha v legislativě přináší. Řešení jednotlivých profesí⁴⁸ i stanoviska dotčených orgánů by měla respektovat i možnost menšího komunitního bydlení s pobytovou sociální službou či bez ní. Tyto kroky a záahy by měly být vždy činěny tak, aby bylo dosaženo integrace a vzniku obytného prostředí s běžným domácím charakterem. Vždy bude nutné pečlivě uvážit, o jakou formu bydlení se jedná a jaké funkční opatření je potřebné a logické.

Z důvodů legislativní setrvačnosti je velmi vhodné každý projekt zvlášť a včasné konzultovat na příslušném stavebním úřadě. Pomocí může být umožnění návštěvy podobného bydlení u nás či čerpání ze zahraniční praxe. Konkrétní profese s nejednoznačným a problematickým vymezením jsou uvedeny podrobněji v následujících podkapitolách.

Požárně bezpečnostní řešení staveb

Zařazení objektu dle stupňů požární ochrany je nutné posuzovat ve vztahu k formě a funkci objektu. Stavby jsou hodnoceny dle příslušných norem, což v praxi může znamenat velké úskalí ve vhodné identifikaci, kam je možné objekt vzhledem k cílové skupině uživatelů zařadit. Mělo by se vycházet z předpokladu, že se jedná o bydlení – domácnost vždy tvoří poměrně malá skupina lidí (u skupinového bydlení).

Každou domácnost a objekt je vždy nutné řešit individuálně, ideálně již v přípravě projektu konzultovat možnosti evakuace s místním hasičským sborem a dopředu se zamyslet nad strategií evakuace dle schopností konkrétní skupiny uživatelů i personálu.

Pokud se bude jednat o uživatele s těžkým či kombinovaným postižením, závislé na pomoci druhé osoby, je nutné zajistit prostory bez přímého vstupu na terén tak, aby byla zabezpečena postupná evakuace s externí pomocí.

Požárně bezpečnostní řešení má z hlediska prostorových požadavků vliv např. na dimenzování únikových cest (šířky a délky chodeb, dělení objektu na požární úseky, požadavky na vertikální komunikace, nástupní prostory v exteriéru atd.)

⁴⁶ Výjimkou je služba Chráněné bydlení, která není posuzována Krajskou hygienickou stanicí.

⁴⁷ Stanovisko legislativně-právního střediska ČKAIT k začleňování staveb s pobytovou sociální službou do území určeného pro bytovou výstavbu. Stanovisko zasláno emailem dne 16.11.2011, zaslala Hedvika Klepáčková.

⁴⁸ Požárně bezpečnostní řešení staveb, Bezpečnost a ochrana zdraví při práci, atd.

Ilustrativní fotografie č. 5.13 – Propojení společného pobytového prostoru s kuchyňským koutem

Ilustrativní fotografie č. 5.14 – Umístění pračky v prostoru koupelny

Koncepce požární bezpečnosti a obecné bezpečnosti (dále jen BOZP) spočívá dle konkrétní situace a potřeb v následujících řešeních:

- rozdělení objektu na požární úseky
- zajištění bezpečné evakuace osob – bezpečně a vhodně dimenzované únikové cesty
- zajištění možnosti případného protipožárního zásahu – příjezdové komunikace
- vybavení objektů požárně bezpečnostními zařízeními – detekce případného požáru
- přístup lidského faktoru – odpovědnost personálu a také uživatelů, organizační a technická opatření jako školení a nácvik evakuačních situací, kontakt s místním požárním sborem

Hygiena

Proces transformace přináší nová témata, i legislativa se v této oblasti orientuje na stav, který zde existoval dříve, a v praxi nereflektuje novou situaci. Sociální služby již nejsou poskytovány pouze ve velkých zařízeních, kde předepsaná hygienická opatření měla svá opodstatnění, ale v přirozeném prostředí měst a obcí v rámci bytových jednotek nebo samostatných domů. V rámci jednotlivých krajů a zařízení dochází k diskuzím, jaké zákonné normy a vyhlášky, týkající se hygienických opatření, jsou ještě opodstatněné a jaké nikoliv. V dalších krocích bude jistě nutné legislativu v tomto smyslu ošetřit. V projektech a provozních řádech je potřeba transparentně a jasně popsat fungování v nově zřizovaných domácnostech, aby krajské hygienické stanice mohly adekvátně posoudit skutečnou situaci a dle toho vydat své závazné stanovisko.

Příprava stravy: Varianta obývacího pokoje spojeného s kuchyňským koutem je vhodná tehdy, když si uživatelé vaří sami nebo s podporou. Pokud to vyžaduje situace z hlediska bezpečnosti uživatelů, může být vstup do kuchyně a spíše adekvátně zabezpečen. Slučování či oddělování kuchyně vzhledem k obývacímu pokoji by se v domácnostech pro osoby se zdravotním postižením mělo řídit především funkčními požadavky pro běžné rezidenční bydlení. Pokud si to vyžadají specifické potřeby uživatelů, pak by tyto prostory měly být řešeny i s ohledem na tyto nároky.

Likvidace odpadů: Inkontinentní pomůcky (výjimkou jsou pomůcky od pacientů z infekčních oddělení), lze zařadit mezi odpady, na jejichž sběr a odstraňování nejsou kladeny zvláštní požadavky s ohledem na prevenci infekce.⁴⁹ Odpad je nutné řádně skladovat, odstraňovat a ve stanovených lhůtách svážet.

Praní prádla: V některých zařízeních se praní prádla může řešit dodavatelsky, jinde mohou být instalovány pračky a sušičky. Obecně má být zabráněno znečištění čistého prádla. Ve větších domácnostech je lepším standardem, pokud je pračka se sušičkou jinde než v koupelně, např. v místnosti pro domácí práce.

⁴⁹ Informace ze Sdělení odboru odpadů k zařazování inkontinentních pomůcek dle Katalogu odpadů ze dne 23. 11. 2009, Z. Bubeníková, Odbor odpadů, Ministerstvo životního prostředí ČR.

Úklidová místnost: individuální řešení; je vhodné, pokud je vyčleněna jako samostatný prostor či místnost; v zahraničí se lze setkat rovněž s trendem, kdy je tento prostor sloučován s technickou místností (pračky, sušičky, sušák prádla a výlevka/dřez, sklad čisticích prostředků aj.).

Zadavatel nebo architekt zastupující zadavatele ve věci projednávání projektové dokumentace by měl včas zjistit, jaká opatření a nároky by mohly být kladeny příslušnou hygienickou stanicí, a to s ohledem na již rozmyšlený a předpokládaný provoz domácnosti se sociální službou. V popisu stavby by mělo být důsledně definováno, o jakou cílovou skupinu uživatelů se bude jednat, včetně specifikace jejich potřeb a nároků na péči i vybavení stavby. Dále by mělo být popsáno, jakým způsobem budou zajišťovány níže uvedené oblasti:

- popsat způsob poskytování sociální, případně zdravotní služby, uvést nároky na zázemí pracovníka v přímé péči
- uvést, zda při užívání stavby bude produkován nebezpečný odpad, a pokud ano, jak s ním bude nakládáno (obecně se rozumí, že v domácnostech uživatelů se zdravotním postižením, až na výjimky, tento odpad vznikat nebude)
- popsat skladování odpadu a četnost předpokládaných svozů
- popsat způsob stravování uživatelů a předpokládané vybavení kuchyně (dovoz stravy, samostatné vaření, vaření s asistencí, jídlo v jiném stravovacím zařízení)
- popsat způsob praní prádla v domácnosti (tuto činnost vykonávají samotní uživatelé, s asistencí nebo place-nou externí službou)

V případě možných komplikací je vhodné příslušným dotčeným orgánům vysvětlit novou koncepci bydlení více a podrobněji, popřípadě pozvat konkrétní osoby k návštěvě podobné domácnosti, aby se se službou prakticky seznámily.

Bezpečnost a ochrana zdraví při práci (BOZP)

Podmínky pro bezpečnost a ochranu zdraví při práci zaměstnanců se řídí platnou legislativou. Opět je však nutné vyřešit vztah k novým formám bydlení a najít přiměřenou cestu. Vhodným řešením je včasné projednání na příslušných místech a podání komplexních informací o plánované funkci bydlení a zajištění služeb. Uvedené doporučení ve vztahu k bezpečnosti zaměstnanců i uživatelů, stejně tak jako popis zázemí zaměstnanců a jiné, jsou popsány v příslušných kapitolách této publikace.

Parkovací stání a parkování v klidu

Požadavky na parkování v klidu upravují příslušné vyhlášky a normy⁵⁰. Je rovněž nutné ověřit si požadavky vyplývající z územně plánovací dokumentace. Pro některé rozvojové oblasti mohou být stanovena ještě další opatření.

Platné vyhlášky a normy však tento druh staveb pro bydlení ve svém pojmosloví neznají. Počty parkovacích stání pro samotné obyvatele, odstavná stání i nástupní plochy vycházejí z ryze individuálních potřeb. V tomto případě je nutné postupovat podle logických úvah, vycházejících z reálných potřeb cílové skupiny uživatelů, požadavků poskytovatele sociální služby i z předvídání možného budoucího stavu. Opět je nutná včasná konzultace na příslušných místech s podrobným vysvětlením, o jaké cílové uživatele a službu se bude jednat.

Ilustrativní fotografie č. 5.15 – Místnost pro domácí práce (např. žehlení, opravy oděvů atd.)

⁵⁰ Vyhláška č. 501/2006 Sb., o obecných požadavcích na využívání území, vyhláška č. 398/2009 Sb., o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb, ČSN 73 610 Projektování místních komunikací (2006), ČSN 73 6056 Odstavné a parkovací plochy silničních vozidel (2011) a ČSN 73 6058 Jednotlivé, řadové a hromadné garáže (2011).

5.13 Postup při výstavbě

Při schvalování projektů dotovaných z evropských či národních fondů nebo státního rozpočtu je možné doporučit výběr dodavatele stavby či generálního projektanta na základě soutěže s návrhem, a usměrnit tak potencionální účastníky soutěží požadavkem na předložení konkrétního způsobu řešení zakázky včetně architektonického návrhu.

Některé náležitosti, související přímo s volbou a posouzením vhodnosti vybraného pozemku, si může zadavatel často v předstihu zajistit sám ještě před výběrem konkrétního projektanta či před určitou výkonovou fází při zpracování projektové dokumentace (součást předprojektové přípravy).

- Příprava investičního záměru: je nejdůležitější a nejodpovědnější činnost ze strany zadavatele (poskytovatele sociálních služeb); zadavatel stavby by měl mít ještě před jakýmkoliv počátkem práce na projektové dokumentaci jasno v tom, jaká bude cílová skupina uživatelů a jaké budou její nároky na prostředí a vybavení stavby; zejména u specifických potřeb je pak důležité architektovi jasně zadat, v čem bude řešení bytu či nároky na stavbu odlišné, měl by mít rovněž jasno, jaká bude koncepce z hlediska dlouhodobého využití objektu, jak má být objekt koncipován vůči pohybovým omezením uživatelů a jak budou zajišťovány jednotlivé služby a provozy (případná rozvaha nad budoucím provozním řádem). Tato příprava se rozhodně vyplatí pro následující jednání se stavebním úřadem i dotčenými orgány, které se budou k projektové dokumentaci později vyjadřovat.
- Vyhlédnutí pozemku a zjištění majetkoprávních vztahů.

- Identifikace kategorie ploch podle platného územního plánu, zjištění různých omezení a limitů (např. jaké stavby by zde měly převažovat, jaké jsou přípustné, jaké přípustné s omezujícími podmínkami a jaké jsou nepřípustné).⁵¹ Pro danou lokalitu či pozemek může být stanoveno, jak velký dům je zde možné postavit, jak smí být vysoký nebo jakou část pozemku je možné zastavět. Je - li pro území zpracován navíc regulační plán, budou určeny ještě další podrobnější požadavky na budoucí stavbu, jako je např. sklon střechy, barva fasády atd.
- Pokud budeme chtít získat písemné informace o vyhlédnutém pozemku, lze zažádat o územně plánovací informaci⁵². Tato informace sděluje, zda je možné navrhovanou stavbu v daném území umístit a za jakých podmínek. V žádosti na předepsaném formuláři s doloženými přílohami je třeba uvést účel stavby a technické zhodnocení, bez nichž se stavební úřad nemůže vyjádřit.
- Stavba, až na výjimky uvedené v zákoně, bude vyžadovat územní rozhodnutí o umístění stavby⁵³, které lze v případech stanovených stavebním zákonem nahradit územním souhlasem nebo veřejnoprávní smlouvou⁵⁴. Účastníky územního řízení jsou mj. i osoby, jejichž vlastnické nebo jiné věcné právo k sousedním stavbám anebo sousedním pozemkům nebo stavbám na nich může být územním rozhodnutím přímo dotčeno (zde je vhodné včasné informování sousedů). Stavební úřad může územní rozhodnutí vydat také ve zjednodušeném územním řízení⁵⁵.
- Na stavebním úřadě poradí, od kterých dotčených orgánů bude potřeba získat závazná stanoviska (dotčené orgány posuzují např. vliv plánované stavby na ochranu přírody a krajiny, na památkovou péči, na ochranu vod,

na lesy nebo veřejné zdraví). Pro některé dotčené orgány bude vhodné učinit konzultaci ještě před zpracováním projektu a připravit detailnější podklady (viz například podkapitola 5.12 Legislativní vztahy / Hygiena).

- Dále bude nutné projednání investičního záměru s vlastníky veřejné dopravní a technické infrastruktury.
- Domy větší než 150 m² budou vyžadovat stavební povolení; je rovněž možné využít institutu veřejnoprávní smlouvy nebo certifikátu vydaného autorizovaným inspektorem – podle toho, co bude v konkrétní situaci nejvýhodnější.
- Stavební úřad může spojit⁵⁴ územní řízení se stavebním řízením, územní souhlas s ohlášením, nebo se souhlasem žadatele uzavřít veřejnoprávní smlouvu v rozsahu nahrazujícím územní rozhodnutí a stavební povolení. Spojit uvedená řízení lze zejména tam, kde je schválen územní nebo regulační plán a jsou-li podmínky v území jednoznačné.
- K žádosti o vydání rozhodnutí o umístění stavby a žádosti o stavební povolení je nutné opatření stanovisek vlastníků veřejné dopravní a technické infrastruktury (např. rozvody plynu, vody, kanalizace, elektrické energie).
- Dokončenou stavbu, případně její část schopnou samostatného užívání, která vyžadovala stavební povolení nebo ohlášení, nebo byla provedená na podkladě veřejnoprávní smlouvy či certifikátu autorizovaného inspektora, lze užívat na podkladě oznámení stavebnímu úřadu nebo kolaudačního souhlasu⁵⁶.
- Ploty lze realizovat na základě územního souhlasu⁵⁷. Vhodné je zajištění včasné informovanosti sousedů.

⁵¹ Viz podkapitola 5.12 Legislativní vztahy / Územní plánování.

⁵² Ust. § 21 zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), obsahové náležitosti o územně plánovací informaci stanoví vyhláška č. 503/2006 Sb., o podrobnější úpravě územního řízení, veřejnoprávní smlouvy a územního opatření.

⁵³ Díl 4 zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon).

⁵⁴ Ust. § 78 zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon).

⁵⁵ Ust. § 95 zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon).

⁵⁶ Užívání staveb dle ust. § 119, zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon).

⁵⁷ Ust. § 96 a 103 zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon).

Tabulka 5.4 – Ilustrativní časový harmonogram

Měsíce	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	
Územně plánovací informace	30																					
Stanoviska DO			30	15				30	15													
Dokumentace pro ÚR		30																				
Vydání ÚR					30	-	60*															
Právní nabytí ÚR							15**	15														
Dokumentace pro SP								45														
Dokumentace pro R									45													
Stanoviska VVI	30																					
Vydání SP									30	-	60*											
Právní nabytí SP										15**	15											
Výběr zhotovitele											60***											
Realizace																				270		
Kolaudační souhlas a oznámení o užívání stavby																					30	
Legenda		Jednotlivé fáze v průběhu tvorby PD								Nabytí právní moci							Fáze realizace stavby					

Stanoviska DO: pokud je objekt památkově chráněný nebo je stavba na území, které podléhá památkové ochraně, lhůty pro obdržení závazného stanoviska se prodlužují (viz zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči; ve znění pozdějších novelizací).
 - Toto je pouze zjednodušená forma výkonů s přímou vazbou na legislativní procesy. Popis a uvedení všech výkonových fází, které se vztahují k činnosti projektanta, lze nalézt na stránkách ČKAIT či ČKA.
<http://www.ckait.cz/co-je-ckait/rady-ckait/vykonovy-honorarovy>;
<http://www.cka.cz/pravni-predpisy/standards-vykonu/vypocet-honorare-navod-2009>

* Lhůty navržené v chystané novelizaci stavebního zákona; ve zvlášť složitých případech může stavební úřad rozhodnout až do 90 dnů.

** Pokud doručení probíhá veřejnou vyhláškou, lhůty se prodlužují. Oznámení rozhodnutí je písemnost, jejíž doručování se řídí správním řádem (zák. č. 500/2004 Sb.).

*** Pokud by výběr zhotovitele stavby probíhal veřejnou soutěží, budou lhůty delší. Výběr zhotovitele může rovněž vyznačenou fázi časově předcházet.

Legenda ke zkratkám: ÚR – územní rozhodnutí, SP – stavební povolení, R – realizace/výstavba, DO – dotčené orgány, VVI – vlastník veřejné infrastruktury.

Lhůty uvedené v tabulce vycházejí z nejdelší doby vymezené předpisem, v praxi je často možné vše urychlit na základě dohody s příslušnými subjekty. Někdy však může naopak nastat situace, kdy se celý proces prodlouží, ať už z hlediska ovlivnění lidským faktorem, či vyšší mocí. Z uvedené tabulky je patrné, že výstavba i proces její projekční přípravy je poměrně dlouhodobá záležitost.

V tabulce je uveden stav bez sloučeného či zjednodušeného řízení a bez majetkových, technických a vztahových komplikací. Zároveň při přijatelném riziku lze zahajovat práce na dalším stupni projektové dokumentace před vydáním územního rozhodnutí či stavebního povolení, ale vždy po zajištění veškerých vyjádření, souhlasů a stanovisek. Jedná se o schematizovaný přehled – pro konkrétní podmínky se může situace lišit. Pro dobu realizace stavby je potřeba rovněž zohlednit roční období.

Popis postupu projektanta/zhotovitele stavby:

1. Vstupní podklady

- územní informace
- informace o inženýrských sítích
- geodetické zaměření
- geologický a radonový průzkum
- informace o existenci zátopového území
- výpisy z katastru nemovitostí, snímek katastrální mapy
- další informace dle místních podmínek

2. Dokumentace pro územní rozhodnutí.

3. Stanoviska dotčených orgánů (dle složitosti se mnohdy nepodaří sehnat všechna vyjádření do 30 dnů a někdy je nutno sehnat nejdříve jedno a teprve následně požádat o další, čímž čas narůstá. Z toho důvodu se může doba zajištění všech vyjádření protáhnout).

4. Vydání územního rozhodnutí + nabytí právní moci. Případné odvolání účastníků řízení může prodloužit potřebnou dobu na zajištění ÚR v právní moci.

5. Dokumentace pro stavební povolení.

6. Stanoviska dotčených orgánů.

7. Vydání stavebního povolení + nabytí právní moci.

Odvolání dtto bod č. 4.

8. Výběr zhotovitele. Odvolání dtto č. 4.

9. Realizace stavby a její předání investorovi.

10. Dokumentace skutečného stavu, geometrický plán, zkoušky (revize) předepsané dle zvláštního právního předpisu, smlouvy o věcných břemenech – dokládá se u kolaudace.

11. Kolaudační souhlas nebo oznámení stavebnímu úřadu o záměru započít s užíváním stavby.

12. Vklad do katastru nemovitostí.

6 | INTERIÉR

6.1 Přechod od ústavního prostředí k přirozenému

Ústavní prostředí je většinou prostředí vytvářené „pro nás bez nás“, byť s tím nejlepším úmyslem. Kdo by se ale dokázal „zabydlet“ v prostředí, ke kterému nemá žádný osobní vztah, nemůže se podílet na jeho tvorbě ani jej v průběhu času přetvářet, a vtisknout mu tak stopy své vlastní individuality?

Každý člověk potřebuje mít své vlastní místo, nad kterým má kontrolu. Naplňuje se tím potřeba soukromí (zde nebude rušen, zde mohu být sám a dle toho se chová), bezpečí (zde jsem chráněn před přírodními vlivy i lidským okolím) i identifikace (tady bydlím a rozhoduji já; podle toho, jak bydlím, poznáte, kdo jsem). Stupeň naplnění těchto potřeb má vliv i na sociální status samotných uživatelů (co všechno můžu dělat sám: v této závislosti mě vnímá a hodnotí i mé okolí).

I při tvorbě interiéru proto klademe důraz na běžné formy bydlení a na principy normality. V praxi to znamená, že interiér bytu, kde bydlí člověk s mentálním nebo jiným postižením, se pokud možno vůbec nebo jen minimálně odlišuje od běžných bytových prostor. Jednoduše řečeno, když do takového prostoru vejdete, nenapadne vás okamžitě, že zde bydlí člověk s postižením. Pocit ústavnosti naopak posiluje interiér „specifický“, který se na první pohled zřetelně odlišuje od běžného bytu. Dojem domáčího, nebo naopak institucionálního prostředí dokáží navodit i různé detaily, použité zařizovací předměty a dekorace, barvy či informační tabulky na zdech.

U lidí s lehčím postižením by tedy v interiéru neměly být patrné žádné odlišnosti od běžného prostředí pro bydlení. U lidí s těžkým, často kombinovaným postižením se odlišností nevyhneme. Nutné bývá používání různých pomůcek, instalace madel, široké dveře apod. Tyto prvky je potřeba navrhnout a zakomponovat do domácnosti tak, aby podpořily pocit domova.

Ve vztahu k obecnému prostředí bývá často užíván pojem „domácí“ či „zabydlené“ prostředí. Je důležité pochopit, že se jedná o modifikaci určité potřeby, kdy si člověk vlastní činností přetváří svůj osobní prostor či své nejbližší okolí dle vlastních potřeb a subjektivního vkusu. Výsledná podoba „zabydlení“ bývá různá zrovna tak, jako podoba všech běžných domácností, odvíjí se od osobností svých obyvatel, nikoliv zřizovatelů bydlení či poskytovatelů péče.

V minulých kapitolách bylo zmíněno, že naším cílem není vytvářet „zařízení sociálních služeb“, ale bydlení pro lidi s určitým postižením. Totéž platí i pro navrhování interiérů obecně. Návrh vytváří architekt dle skutečných potřeb a přání jednotlivých uživatelů. To v praxi znamená, že se jedná o unikátní proces. Doporučit konkrétní pravidla, jak vytvořit domácí prostředí, nelze. Každý člověk bydlí jedinečným způsobem a to, co je pro jednoho útlé a dostačující, může druhému připadat jako neúplné, nezabydlené a prázdné. Někdo si může domov nazdobit různými obrázky a dekoracemi, zaplnit každé volné místo, obklopit se květinami a vymalovat si stěny oblíbenými barvami, a naopak jiný člověk bude mít doma holé

stěny, pár kusů nábytku a na zdi jeden plakát. Přesto, že interiér bude působit pokaždé jinak, oba uvedení uživatelé budou byt považovat za domov vybavený dle svého vkusu a budou se cítit „zabydlení“.

Není tedy až tak důležité lpět na výsledném stavu, jako spíše na procesu tvorby interiéru a nastavení pravidel poskytovatele/provozovatele bydlení vůči uživateli, jak se může podílet na vlastní tvorbě a zásahu do interiéru v závislosti na jeho věku, typu postižení, fyzických i mentálních možnostech, a hlavně chuti se takto na vlastním „zabydlování“ podílet. Vzhledem k tomu, že interiér bývá vybaven zařízením a předměty s různou životností a různou dobou obměnitelnosti, lze celkem jednoduše stanovit, co je možné obměňovat častěji a co zřejmě bude tvořit součást interiéru po delší dobu.

Každý uživatel by měl mít možnost vybavit si svůj osobní prostor vlastním nábytkem a předměty dle svého vkusu a zájmu (pokud tím nebude omezena jiná osoba, sdílející obytnou jednotku či domácnost). Návrh interiéru by měl v tomto smyslu určitou flexibilitu umožnit. Jednotlivé architektonické a stavebně technické elementy by měly být řešeny tak, aby nenarušovaly využitelnost vnitřního prostoru (např. umístění oken, dveří).

Určitým projevem teritoriality je i formování a vytváření osobního obytného prostoru (personifikace). Míra potřeby personifikovat si svůj obytný prostor je u každého člověka velmi individuální, stejně tak jako množství a povaha užitečných předmětů, kterými se obklopuje.

Na míru uplatnění těchto potřeb má kromě hmotného prostředí vliv i prostředí sociální. Ve prospěch posílení soukromí jednotlivých uživatelů lze obzvláště ve skupinových formách bydlení pracovat například tímto přístupem:

- vytvořením plynulého přechodu ze společných prostor k prostorům soukromým (záleží na formě bydlení; přechod může tvořit například předsíňka)
- zřetelným odlišením soukromých prostor uživatele (pokoj, byt) od prostorů společných (chodba)
- možností uzamknout pokoj
- možností uzamknout záchod a koupelnu

- možností volby umístění a orientace lůžka a rozmístění dalšího nábytku uživatelem
- podporou uživatele podílet se na tvorbě interiéru, jeho vybavení či doplňcích dle konkrétní situace a přání

Přechodem od ústavního bydlení ve velkokapacitních areálech k bydlení v individuálních či skupinových domácnostech integrovaných do běžné bytové zástavby se zásadně mění dimenze staveb i jednotlivých obytných prostor. Zvyšuje se respektování lidské důstojnosti a naplňují se potřeby soukromí. V souvislosti s potřebou soukromí je nutné zdůraznit, že zvláště u lidí s mentálním

postižením je často mylně předpokládána nižší potřeba soukromí. To se týká hlavně otázky počtu lidí v pokoji. Zkušenost ukazuje, že naprostá většina lidí, a to i osob s těžším mentálním postižením, preferuje vlastní pokoj. Samozřejmě pro člověka, který dosud žil v šestilůžkové ložnici, se zprvu jeví jako vyhovující představa například dvoulůžkového pokoje. Ale i tento člověk po čase začne zpravidla toužit po větším soukromí. Dvoulůžkové pokoje by tedy měly být výjimkou, určenou například pro bydlení partnerských dvojic.

Tabulka 6.1 – Doporučení pro jednotlivé části interiéru

Prostor	Vhodné	Nevhodné
Chodby	Co nejkratší, dle možností s úložnými prostory či nikou na posezení, dobře osvětlené (přirozeným světlem, v rámci možností i sekundárně)	Špatně osvětlené (jak umělým, tak přirozeným světlem), příliš dlouhé a bez doplňkového využití, poddimenzované v uzlových bodech, barevně fádní
Vstupy (vně a uvnitř)	Dostatečně dimenzované, s úložnými prostory	Špatně osvětlené, stísněné
Obklady a dlažba v koupelně a na WC	Barevně řešené a přívětivé, možný princip kontrastu (podlaha, stěny/zařizovací předměty), potřebné množství odkládacích ploch a doplňků, možnost doplnění vlastní výzdobou	Barevně fádní, navíc často se špatně provedenými detaily, malými odkládacími prostory či bez nich; neodpovídající běžnému životnímu stylu
Svítlidla	Kombinované osvětlení (stropní, nástěnné, popřípadě stolní nebo stojací lampy), svítidla pro interiéry bytů, intenzita i způsob nasvětlení dle jednotlivých funkcí místností a specifických potřeb	Pouze centrální zdroj, svítidla netypická pro byt (např. kancelářská nebo průmyslová), nízká intenzita a nevhodný způsob nasvětlení
Podlahy	Strukturované (barevně rozlišování jednotlivých prostorů či předělů), známé materiály asociující domov, barevně i materiálově přívětivé, s jednoduchou údržbou	Jednotné ve všech prostorách, studené, nevzhledné
Dveře	Snadná manipulace, prosklení tam, kde je to žádoucí (např. obývací pokoj), pokud prosklení, tak bezpečné ve vztahu k situaci, vhodná volba míry průhledu/průsvitu, vhodný výběr kování/zámkových vložek (ergonomický tvar kliky, uzamykatelnost i bezpečnost)	Zastaralé křídlo i kování, bez možnosti uzamčení (u privátních zón), ztížená manipulace, někdy nevhodné prosklení (do privátních zón), klika vyžaduje náročnou manipulaci či otáčení

Tabulka 6.2 – Doporučení pro obměnitelné prvky

Prvek	Vhodné	Nevhodné
Výmalba či jiná povrchová úprava stěn a stropů	V soukromých pokojích dle dohody, skutečné potřeby a výběru uživatele; v ostatních prostorách přiměřeně dle situace	Všude jednotné, omyvatelné povrchy či neudržované a opotřebované povrchy
Závěsy a záclony	Volba dle objektivních podmínek a dle skutečné potřeby a výběru uživatele; jednoduchá manipulace a snímatelnost, adekvátní volba dle potřeby zastínění (orientace ke světovým stranám), propustnosti světla, potřeby soukromí	Obtížná manipulace a snímatelnost, opotřebované, s množstvím vysrávek, nekonzistentní s interiérem, nevhodná volba typu a materiálu
Nábytek	Vlastní nábytek obyvatele, odpovídající běžnému životnímu stylu a současným potřebám; dle charakteru postižení může být dle potřeb uživatele volen nábytek vyhovující jeho specifickým požadavkům	Často zastaralý, znehodnocený, či nový, ale unifikovaný
Materiály	Snadno udržitelné, známé, příjemné na dotek i vzhledově, asociující domácí prostředí	S náročnou údržbou, opotřebované, nepříjemné na dotek i vzhledově
Doplňková svítidla	Dle konkrétní činnosti a potřeby, snadno ovladatelné dle schopností konkrétního uživatele	Buď absence, či zastaralé nebo znehodnocené lampičky, často se špatnou nastavitelností nebo pevné
Piktogramy, cedule	Koncepční a srozumitelné řešení (symboly, barva, stejnorodá forma a materiál)	Různé nevzhledné a nesourodé výstrahy a cedule, popisky či polepy, nevhodné výškové umístění nebo uchycení
Drobné předměty	Dle skutečné potřeby a výběru uživatele	Umělé umístění předmětů, ke kterým uživatel nemá vztah
Obrazy, plakáty	Dle skutečné potřeby a výběru uživatele	Umělé umístění výzdoby, ke které uživatel nemá vztah

Tabulka 6.3 – Další doporučení

Oblast	Vhodné	Nevhodné
Preferování jednolůžkových pokojů, zajištění optimálních prostorů s optimální kapacitou	Když potřebuji být sám/sama, najdu doma vždy místo, kde mohu tuto potřebu uspokojit; doma mohu vykonávat všechny činnosti související s bydlením	Nedostatek soukromí, stálé vyrušování, když potřebuji být sám/sama, musím z bytu odejít
Možnost uzamknutí vlastního pokoje	Když nechci s nikým mluvit, mám právo být sám a odmítnout vnější kontakt	Musím tolerovat jakékoliv intervence do svého soukromého prostoru
Dveře na WC/do koupelny s uzamykatelnou západkou z vnitřní strany	Při vykonávání osobní hygieny a na toaletě nechci být rušen/a	Při vykonávání osobní hygieny a na toaletě může kdokoliv kdykoliv vpadnout do místnosti, i když to pro mne nebude vhodné a příjemné
Nastavení pravidel, podpora autonomie a sounáležitosti	Mám právo podílet se na tvorbě interiéru svého pokoje/bytu a jsem v tomto smyslu podporován/a	Nesmím do ničeho zasahovat nebo mohu zasahovat jen do pro mne nepodstatných záležitostí

Při navrhování skupinových domácností je vhodné:

- strukturování jednotlivých prostorů (dopomůže jasnému chápání a vymezení hranic); multifunkční společné prostory (obývací pokoj s kuchyní nebo pracovní) jsou strukturované, členěné na menší centra dle příslušných aktivit, např. pomocí uspořádání nábytku, použitých materiálů, formou nezávislého osvětlení (podpora osobního prostoru; snížení formality společenské koexistence)
- aby vstupy do jednotlivých pokojů uživatelů nebyly situovány přímo do společných pobytových prostor (např. obývacího pokoje)
- aby ve společně využívaných prostorách domácnosti (jako je např. šatna, kuchyň, koupelna) měl každý z uživatelů dostatečné a třeba i vyhrazené místo pro uskladňování či odkládání věcí osobní potřeby, potravin či jiných předmětů – v konkrétním případě: měl by mít svoji skříňku, poličku, botník atd. (právo na osobní prostor i v rámci polosoukromé sféry, podpora sounáležitosti ve společenství)
- poskytnout dostatečný prostor pro asistenci v domácnostech s pobytovou službou
- poskytnout dostatečně veliké pokoje ve vztahu k formě bydlení a charakteru postižení
- poskytnout dostatečné, dobře dostupné a přístupné hygienické zázemí
- poskytnout možnost uzamknutí vlastního pokoje
- poskytnout dle vlastní potřeby uzamykatelný prostor v závislosti na formě bydlení (uzamykatelná skříňka, uzamykatelný pokoj atd.)
- aby prostory hygienického zázemí byly vždy bezpečnostně uzamykatelné západkou z vnitřní strany

Dělení prostor bytu z hlediska užívání

- společné prostory: prostory sdílené všemi členy jedné domácnosti (včetně případné asistence) – obývací pokoj, kuchyně, spíž, prostor pro domácí práce, předstíň, šatna, chodby, hygienické zařízení; velikost společných pobytových místností včetně kuchyně je nutné posuzovat v závislosti na počtu uživatelů domácnosti, charakteru handicapu, velikosti a obsazenosti pokojů
- polosoukromé prostory: uzamykatelné pokoje sdílené dvěma uživateli, v rámci jednoho pokoje vznikají dvě teritoria (hájený a často jasně vymezený prostor)
- soukromé prostory: uzamykatelné pokoje, obývané výhradně jedním uživatelem
- ostatní (segregované) prostory: může se jednat o prostory pro zaměstnance; dle míry podpory je vhodné navrhnout dostatečné sociální a hygienické zázemí a respektovat několik pravidel: pokud bude zázemí využíváno společně, neměly by být nijak narušovány potřeby či soukromí uživatelů (počet uživatelů/počet WC/míra podpory); pokud je zázemí oddělené, mělo by být navrženo tak, aby se dalo případně využít i k jiným účelům (pokoj jako kancelář se zázemím)

Ilustrativní fotografie č. 6.1 – Obývací pokoj odpovídající charakteru bydlení

Poznámka: Jedna stěna barevná – podklad zvýrazňuje umístění obrázky, koberec pod sedací soupravou, plošné osvětlení a bodové osvětlení u sedacího nábytku.

Ilustrativní fotografie č. 6.2 – Využití barvy pro jasné definování osobních úložných prostor – koncepční řešení

6.2 Navrhování obytného prostoru

Jestliže architektura prostor vytváří, pak o tvorbě interiéru lze říci, že vzniklý prostor rozčleňuje, definuje a zhodnocuje, je tedy velmi důležité již v tomto bodě navrhovat obytný prostor s ohledem na potřeby a přání uživatele sociálních služeb. Zadavatelé služeb pro osoby s postižením často důležitost celkové koncepce návrhu interiéru podceňují. Často se také stává, že je projekt interiéru oddělen od projektu stavby a autorem návrhu interiéru je jiný architekt/projektant.

Při návrhu obytného prostoru je třeba předem definovat: **Kdo bude v bytě nebo ve skupinové domácnosti bydlet a jaké jsou jeho potřeby?**

Nesmírně důležitým krokem je ujasnit si již na začátku při zadání projektu následující body:

- Jaký bude počet obyvatel celkem, jaký bude počet uživatelů v jednotlivých pokojích? (většina obyvatel preferuje jednolůžkové pokoje)
- Jaké bude věkové rozmezí obyvatel?
- Jakého charakteru bude zdravotní postižení obyvatel?
- Jaké jsou a v budoucnu pravděpodobně budou pohybové schopnosti obyvatel?

Návrh domu nebo bytu ve vazbě na měnící se potřeby uživatele – flexibilita a variabilita

Kdo předem rozumně plánuje, může pak lehce reagovat na měnící se životní okolnosti a potřeby. Dům, který se řídí rozdílnými potřebami svých obyvatel, bydlení, jehož prostorové uspořádání je lehce přizpůsobitelné měnícím se potřebám uživatelů, musí nabízet hlavně dostatek manipulačního prostoru. Pro umožnění flexibility prostor pro všechny uživatele ve všech fázích života se musí jednotlivé části bytu plánovat tak, aby byly mnohostranně použitelné (změna využití prostor nebo propojení více prostor dohromady). Například umístění koupelny a WC je vzhledem k těžko měnitelnému připojení k inženýrským sítím třeba dobře rozmyslet. Koupelna by měla být přizpůsobitelná a flexibilní. Od počátku je třeba kalkulovat s rychlou a jednoduchou přestavbou. Čím všestranněji je tento prostor domu nebo bytu vytvořen, tím snadněji se dá přizpůsobit novým potřebám.

Navrhování prvků interiéru pro osoby se specifickými potřebami

Splnění požadavků konkrétních uživatelů či cílové skupiny je možné dosáhnout drobnými úpravami interiéru nebo specifickým vybavením či pomůckami.

Specifické požadavky na úpravu prostředí či vybavení mají:

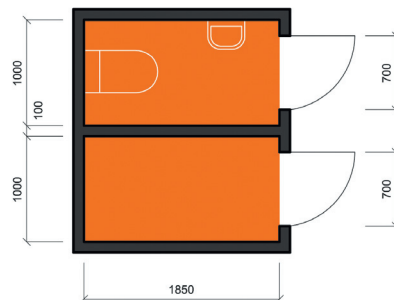
- osoby se zrakovým postižením⁵⁸
- osoby s tělesným postižením⁵⁹ (dále rozlišujeme uživatele s různým stupněm mobility a imobilní)
- osoby se sluchovým postižením⁶⁰

Kromě uživatelů s odlišnými požadavky z důvodů tělesného či smyslového postižení je však důležité respektovat i osoby s dalšími specifickými potřebami:

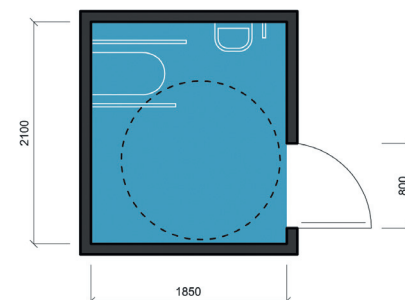
- osoby s poruchou kognitivních funkcí (dementia)⁶¹
- osoby s poruchou autistického spektra⁶²
- osoby s chronickým psychickým onemocněním aj.⁶³

Pro tyto osoby byly zpracovány mnohé metodologie navrhování prostoru i vybavení. Na některé z nich je odkázáno v doporučené literatuře v závěru publikace.

Příklad: Jednoduchá adaptace běžného WC a komory na bezbariérové WC – vybourání nenosné příčky, zachování instalací.

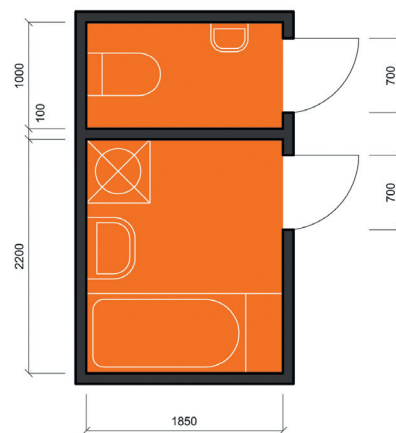

Obrázek 6.1 – Původní stav

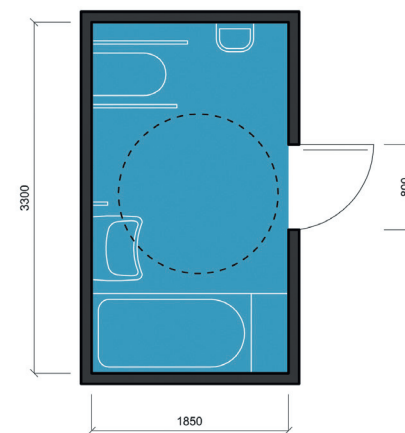

Obrázek 6.2 – Navrhované řešení

Příklad: Jednoduchá adaptace běžného WC a koupelny na bezbariérovou koupelnu – vybourání nenosné příčky, zachování instalací.

Obrázek 6.3 – Původní stav

Obrázek 6.4 – Navrhované řešení

■ Dělené prostory

■ Sloučené prostory (umožňující přístup osobám na vozíčku)

⁵⁸ www.tyfloservis.cz

⁵⁹ Vyhláška č. 398/2009 Sb., o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb.

⁶⁰ www.snnr.cz

⁶¹ www.alzheimer.cz

⁶² www.praha.apla.cz

⁶³ www.os-kolumbus.org

6.3 Dispoziční uspořádání bytu

U novostaveb lze zpravidla navrhnout optimální prostorové řešení a dispoziční vazby. Volná ruka při vymýšlení prostorového schématu však nemusí vždy představovat výhodu. Může se stát, že architekt/projektant nemá kompletní informace o budoucích uživateli nebo plně nechápe zadání a koncept služby. V takovém případě je třeba, aby zadavatel jasně definoval své představy a případně usměrnil architekta/projektanta v další práci.

Dispoziční řešení je ovlivněno nejen velikostí a počtem obytných místností, ale také stupněm potřebné podpory uživatelů. Pokud se nejedná o bydlení pro osoby s těžkým zdravotním postižením a počet uživatelů v jedné domácnosti je obdobný jako u běžné rodiny (4 osoby), pak je možné vysledovat, že dispozice bytu jsou obdobné jako v běžné výstavbě. Na druhou stranu však platí, že čím větší je postižení a vyšší míra potřebné podpory, tím více je prostředí specifické (vzhledem k běžnému modelu bydlení).

Rozměry jednotlivých prostor domácnosti jsou obvykle shodné s velikostmi jednotlivých místností bytu v běžné výstavbě, pokud je však část uživatelů domácnosti upoutána na vozík nebo je pravděpodobné, že dojde ke zhoršení mobility některého z obyvatel, pak je třeba byt od počátku koncipovat podle zásad bezbariérového projektování⁶⁴.

U větších bytů (skupinových domácností) je třeba dbát také na provozně dispoziční návaznosti jednotlivých prostor v bytě. Obecně platí, že u vstupu do bytu by měly být situovány prostory společně užívané (obývací pokoj, kuchyně, jídelna, prostor pro domácí práce) včetně jejich zázemí (šatna, komora, spíž, WC), dále od vstupu by se pak měly nacházet soukromé prostory, obytné pokoje uživatelů a koupelny náležející pouze uživatelům.

Obrázek 6.5 – Byt 1+kk – půdorys

vstup

Obrázek 6.6 – Byt 1+kk – prostorové zobrazení

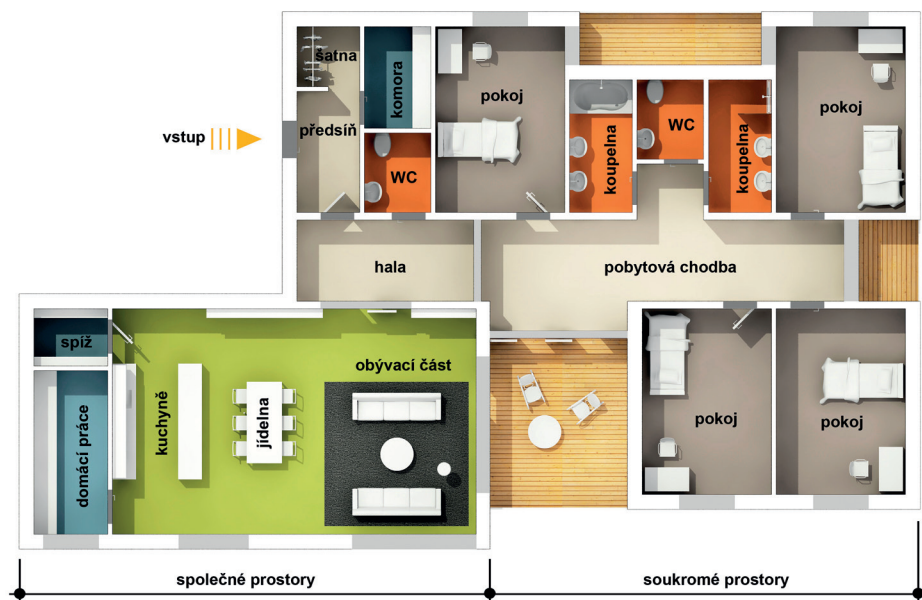
⁶⁴ Vyhláška č. 398/2009 Sb., o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb.

Obrázek 6.7 – Byt 2+kk – domácnost pro 1 až 2 osoby – půdorys

Obrázek 6.8 – Byt 2+kk – domácnost pro 1 až 2 osoby – prostorové zobrazení

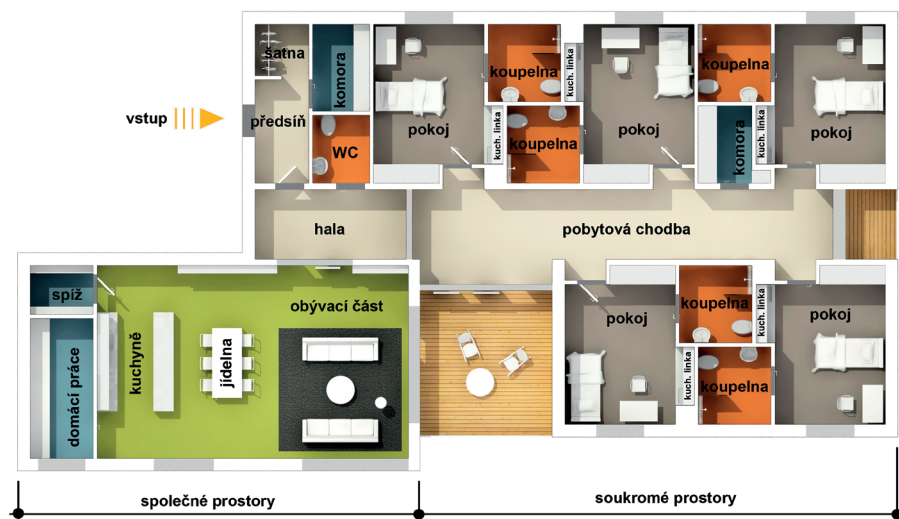

Obrázek 6.9 – Skupinová domácnost pro 4 uživatele – pokoje uživatelů, společné koupelny (jedna s vanou, jedna se sprchou), společné WC – půdorys

Poznámka: Schéma dispoziční návaznosti jednotlivých prostor – dělení na společné a soukromé prostory.

Obrázek 6.10 – Skupinová domácnost pro 4 uživatele – pokoje uživatelů, společné koupelny (jedna s vanou, jedna se sprchou), společné WC – prostorové zobrazení

Obrázek 6.11 – Skupinová domácnost pro 4 uživatele – každý pokoj má vlastní zázemí (koupelna, kuchyňská linka) – půdorys

Poznámka: Schéma dispoziční návaznosti jednotlivých prostor – dělení na společné a soukromé prostory.

Obrázek 6.12 – Skupinová domácnost pro 4 uživatele – každý pokoj má vlastní zázemí (koupelna, kuchyňská linka) – prostorové zobrazení

Ilustrativní fotografie č. 6.3 – Chodba – barevné řešení jednotlivých prvků – police, vstupy do pokojů

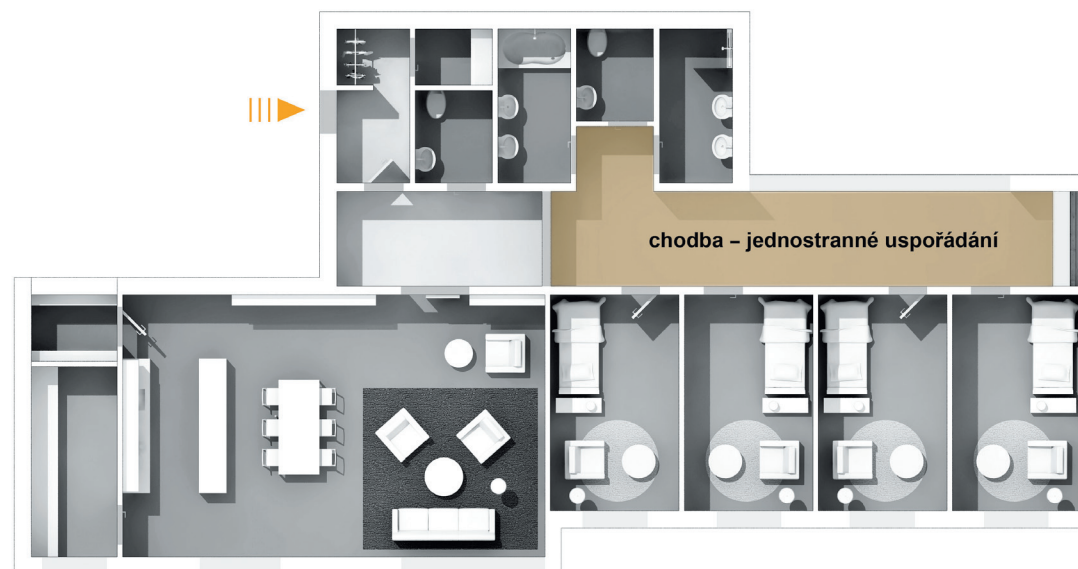
Ilustrativní fotografie č. 6.4 – Předstíne s úložnými prostory

Vstup do domu nebo bytu – předstíne

Předstíne je nevelký prostor s velkým významem. Velmi častá je tendence umísťovat do předstíne příliš mnoho nábytku, který omezuje pohyb. Přitom je právě tady třeba zajistit dostatečný manipulační prostor pro otáčení a pohyb většího počtu osob (uživatelé bytu, asistenti, návštěvy). Vybavení předstíne je třeba dobře a efektivně naplánovat, vytvořit vhodné odkládací a úložné plochy (nákup, odstavení vozíku, chodítka) a pro bezpečný pohyb nabídnout možnost uchopení např. madla nebo pevného kusu nábytku. Také je potřeba zvolit vhodné místo pro posazení při přezouvání a umístit věšáky v různých výškách tak, aby byly dosažitelné pro všechny členy domácnosti.

Chodba v bytě

- dle možností je vhodné v chodbě umístit úložné prostory, nejlépe vestavěné skříně
- pokud je to alespoň trochu možné, je vhodné chodbu prosvětlit přirozeným světlem – ať již přímo, nebo sekundárně
- v blízkosti společných prostor (obývacího pokoje) je vhodné u bytů větších rozměrů umístit samostatnou toaletu jako rezervu pro uživatele či zázemí pro případné hosty či asistenta

Obrázek 6.13 – Jednostranné uspořádání chodby ve vazbě na přilehlé prostory

Uspořádání chodeb ve vazbě na přilehlé prostory

Jednostranné uspořádání

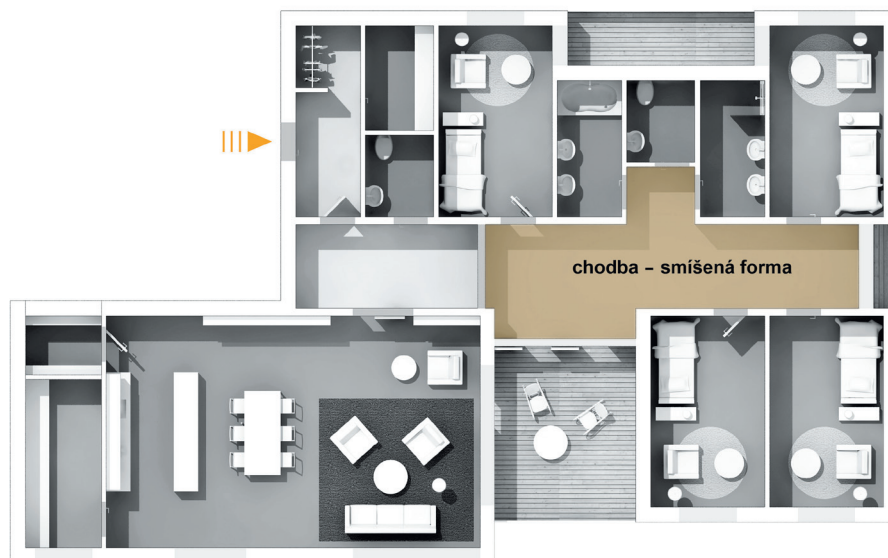
- do chodby přichází více světla, jsou umožněny bohaté zrakové vjemy venkovního prostoru
- rozdílné vnější situace podporují orientaci (ulice x zahrada, den x noc, roční období apod.)
- jako problematické se mohou jevit dlouhé cesty mezi funkčními místy objektu

Oboustranné uspořádání

- oboustranné uspořádání redukuje délku chodeb, ale vnitřní prostor je bez přirozeného světla a poskytuje jen málo podnětů z vnějšku, denní a sezónní orientace je tak omezena

Smíšená forma – kombinace jednostranného a oboustranného uspořádání

- podporuje prostorovou orientaci, nabízí vnější smyslové podněty
- chodba je opakovaně přerušována otevřenými úseky
- vzniklé pohledově otevřené prostory slouží ke vzájemné komunikaci (posezení)

Obrázek 6.14 – Smíšená forma uspořádání chodby

Obrázek 6.15 – Oboustranné uspořádání chodby ve vazbě na přilehlé prostory

Ilustrativní fotografie č. 6.5 – Vymezení prostoru pro sezení policovou stěnou

Ilustrativní fotografie č. 6.6 – Propojení kuchyně s jídelnou – jiná výška i barva stropu a lampa nad jídelním stolem jasně definují prostor jídelny

Obývací pokoj

Obývací pokoj bývá většinou středem veškerého dění a faktickým středem domácnosti. Ve větších domácnostech se v tomto pokoji setkávají nejen uživatelé bytu vzájemně, ale často zde přijímají své návštěvy, pohybují se zde asistenti. Z těchto důvodů by měl být obývací pokoj situován blízko u vstupu do domácnosti, v denní, „veřejnější“ části bytu (naopak obytné pokoje uživatelů by měly být v klidnější části bytu, kam vstupují jen ti, kteří jsou uživateli pozváni, s kterými chtějí být uživatelé v soukromí svého vlastního pokoje).

Obývací pokoj jako společný pobytový prostor může mít mnoho různých podob v závislosti na prostorovém uspořádání bytu, na typu a velikosti domácnosti a na charakteristice cílové skupiny uživatelů. Obývací pokoj by měl mít přímou dispoziční vazbu na kuchyni a jídelnu. Obývací pokoj, jídelna a kuchyně také mohou tvořit jeden vzájemně propojený obytný prostor.

Pro návrh interiéru i tvorbu vzájemně propojeného obytného prostoru platí tyto zásady:

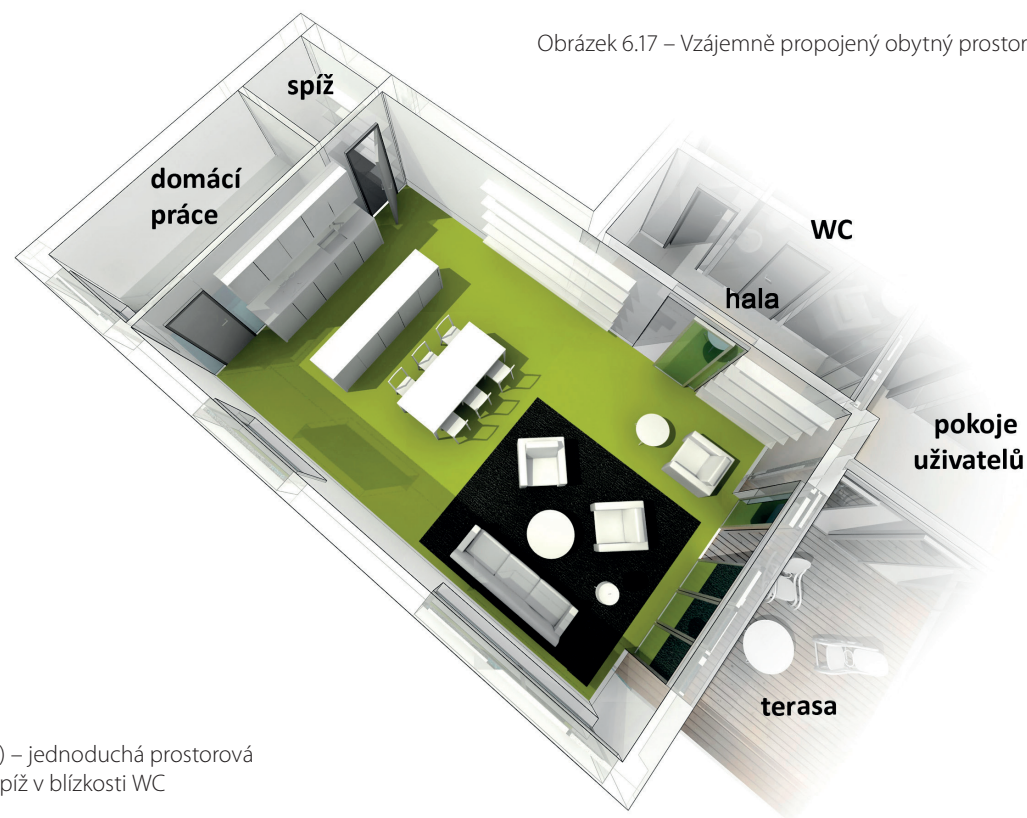
- geometrie prostorové situace musí být pochopitelná a přístup do jednotlivých částí musí být jasně definován
- hranice jednotlivých úseků pobytového prostoru (obývací pokoj, kuchyně, jídelna) musí být jasně vymezena například nábytkem nebo odlišným povrchem podlahy
- velikost a uspořádání obývacího pokoje by měly odpovídat počtu osob v domácnosti a typu jejich zdravotního postižení

Obrázek 6.16 – Příklad uspořádání bytu – obývací pokoj, jídelna, kuchyně tvoří jeden obytný prostor – půdorys

Poznámka: Vzájemně propojený obytný prostor (obývací pokoj, kuchyně, jídelna) – jednoduchá prostorová geometrie, přímá vazba na prostor pro domácí práce (praní, žehlení, šití apod.), spíž v blízkosti WC

Obrázek 6.17 – Vzájemně propojený obytný prostor

Ilustrativní fotografie č. 6.7 – Kuchyně jako jasně definovaný nábytkový prvek v obytném prostoru, část pracovní plochy má ostrovní uspořádání

Ilustrativní fotografie č. 6.8 – Jasně definovaný prostor kuchyně, oddělený částí pracovní plochy a jídelním stolem od obývacího pokoje

Kuchyně

Kuchyně v domácnosti slouží nejen pro přípravu potravy, je centrálou bytu, místem, kde se všichni rádi zdržují. Proto bývá pracovní část kuchyně doplněna o část jídelní se stolem použitelným i k jiným činnostem, než je jen stolování. Vaření se stává nejen potřebou, ale i zábavou, pokud je kuchyně správně a přehledně uspořádána, pracovní plochy a úložné prostory mají dostatečnou velikost a pracovní náčiní včetně spotřebičů má své jasně definované místo (preferovány jsou vestavěné spotřebiče). Neméně důležité je také osvětlení pracovních ploch a jejich vzájemné vzdálenosti a přístupnost. Například ostrovní uspořádání části pracovní plochy daleko lépe vyhovuje společnému vaření, kdy se na přípravě jídla podílí více osob. Příliš velké vzdálenosti mezi pracovními plochami však prodlužují cestu mezi jednotlivými pracovními úkony, málo místa naopak znesnadňuje manipulaci při vaření.

Dobře a účelně navržená kuchyně s uspořádáním na míru konkrétním uživatelům výrazně vylepší jejich schopnost soběstačnosti.

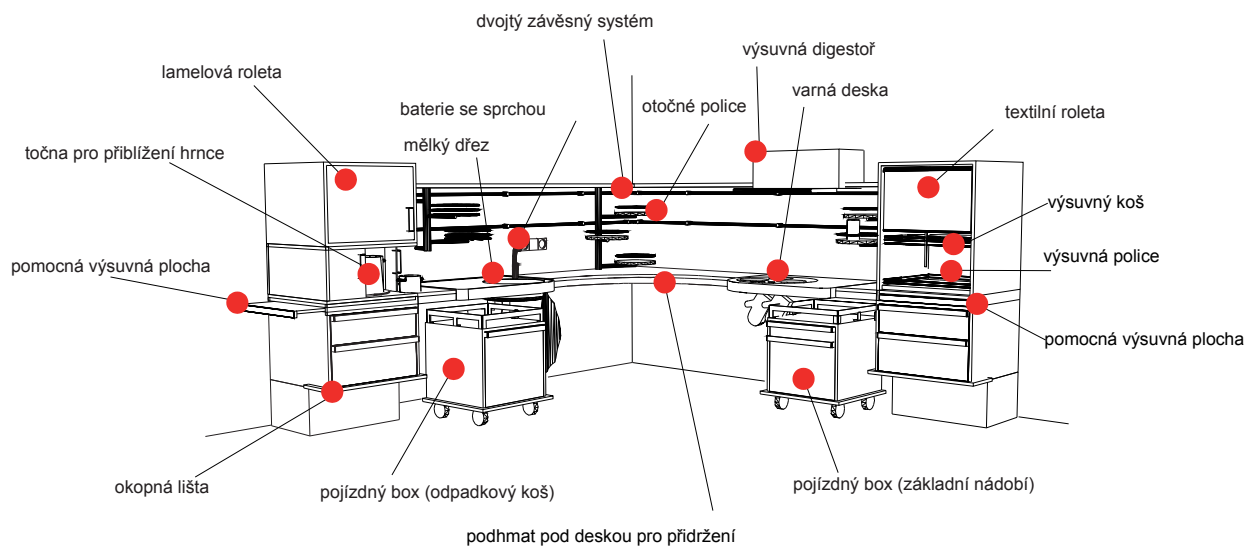
Kuchyně, by měla být navrhována podle těchto zásad a měla by obsahovat tyto prvky:

- dostatečný prostor pro pohyb a otáčení (průměr otáčení pro imobilní pohyb je min. 1500 mm)
- u obyvatel bytu pohybujících se na vozíčku – možnost podjezdu pod pracovní plochou, nebo alespoň zapuštěný sokl dolních skříněk, který umožní podjezd stupačkami vozíku
- souvislá pracovní plocha (umožňuje např. přesouvání hrnce na sporák bez přenášení)

- různé výšky pracovních ploch (možno pracovat vestoje nebo vsedě) nebo výškově nastavitelné pracovní plochy
- jednobarevné, nezrcadlící se pracovní plochy (nebudou přehlédnuty odložené předměty)
- osvětlení pracovních ploch by mělo být zvoleno tak, aby neoslňovalo a bylo možné jeho polohu individuálně přizpůsobit
- výškově nastavitelné horní police nebo police v dosahu sedícího člověka
- pojízdné kontejnery místo pevných dolních skříněk (mohou se přemístit a zároveň sloužit jako plochy pro přesun např. potravin z lednice na pracovní plochu – vozíkáři jinak musí tyto potraviny přenášet na klíně)
- vnitřní vybavení jednotlivých skříněk, kontejnerů nebo pečicí trouby napomáhá ke snadnému užívání (vyjímatelné prvky, výsuvné nebo výklopné police)
- ergonomicky správné kování, horizontální madlo pod pracovní plochou, usnadňující vstávání nebo podhmat
- neklouzavé podlahy nebo upevněná, zabudovaná prkénka, která se při používání neposouvají
- snadno dosažitelné pákové baterie s dobře uchopitelnou pákou
- integrovaná pečicí trouba s výjezdním vozíkem místo pečicího plechu, mikrovlnná trouba, lednička, myčka atd. ve vhodné obslužné výšce
- bezpečnostní prvky, jako např. varovné senzory u sporáku (ulehčí práci osobám nevidomým a slabozrakým), požární a kouřové hlásiče doplněné světelným alarmem

Při navrhování pracovní i jídelní části kuchyně platí stejně jako u ostatních prostor bytu, že velikost a uspořádání by měly odpovídat počtu osob v domácnosti, popřípadě jejich specifickým potřebám.

Kuchyně může mít běžnou podobu standardních sestav, jak je známe z kuchyňských studií, nebo může být uzpůsobena velmi specifickým potřebám uživatele. Speciální úpravou je také bezpečnostní vybavení spotřebičů nebo řešení technických instalací – např. varovné senzory u sporáku, které ulehčí práci osobám nevidomým a slabozrakým,⁶⁵ nebo požární a kouřové hlásiče doplněné světelným alarmem.

Obrázek 6.18 - Schéma k fotografii č. 6.9 - Bezbariérová kuchyně

Ilustrativní fotografie č. 6.9 – Bezbariérová kuchyně

Ilustrativní fotografie č. 6.10 – Kuchyně pro osoby se zrakovým postižením

Ilustrativní fotografie č. 6.11 – Kuchyně pro osoby se zrakovým postižením – kontrast plocha x potravina, polohovací LED světlo

⁶⁵ www.czechdesign.cz, www.tyfloservis.cz/nase-publikace.php

Ilustrativní fotografie č. 6.12 – Příklad jednolůžkového pokoje s definovanou pracovní částí

Ilustrativní fotografie č. 6.13 – Příklad jednolůžkového pokoje s definovanou částí klidovou s lůžkem

Poznámka: Jedna barevná stěna za lůžkem nechává vyniknout prvkům na stěně.

Obytné pokoje

Normové plošné požadavky na jednotlivé prostory v obytných budovách⁶⁶ je nutno chápat jako orientační vodítko a uvědomit si, že slouží jako minimum pro byty, které obývá zpravidla jedna rodina – tj. jednotlivé pokoje plní často pouze jednu primární funkci (ložnice – spaní, obývací pokoj – společný pobyt) a celý byt je pouze jedno teritorium – mnoho prostorů je využíváno společně i „intimně“. V případě individuální nebo skupinové domácnosti pro osoby s postižením se však nejedná o členy jedné rodiny, příbuzné, ale o skupinu osob, které žijí ve společné domácnosti z důvodu určité životní situace či svobodné volby. Proto je nutno jasně definovat prostory společné, užívané všemi členy domácnosti, a prostory soukromé, obytné pokoje jednotlivých uživatelů.

Tyto pokoje pro jednoho uživatele, zejména ve skupinových domácnostech, jsou pro jednotlivé obyvatele jejich výsostným územím, jsou místem, které jim musí nabízet soukromí a bezpečí. Pokoje slouží nejen pro spaní, ale i pro práci, zábavu a odpočinek. Je možné říci, že víceúčelové využití vlastního obytného pokoje závisí na charakteru a velikosti společně sdílených prostor a pak rovněž na počtu uživatelů, kteří byt ve skupinové domácnosti sdílejí. Platí, že čím rozsáhlejší je zásah do oblasti soukromí, tím vzrůstá potřeba se v prostoru vymezit, oddělit, značit si své území (zde mám na zdi svůj obrázek – zde je můj kout; zde mám na stole kytku – zde sedím já apod.). Pokud by osobní prostor zcela chyběl nebo byl soustavně narušován, může dojít až k negativním projevům chování, jako je agrese či apatie.

Dále je třeba vzít na vědomí, že jednoduchý tvar a správné proporce pokoje napomáhají přehlednosti a jasnému oddělení denní (pracovní a odpočinkové) části od klidové části s lůžkem. Naopak komplikovaný nepravidelný půdorys pokoje přináší zmatek, nepřehlednost a problematické užívání.

Nábytek a vybavení

Nábytek a vybavení domácnosti vychází přímo z konkrétních potřeb uživatelů. Ve stávajících bytech už může často být vestavěný nábytek (kuchyňská linka, šatní skříň), do jiných bytů může zadavatel pořídit buď celkové, či pouze základní vybavení s tím, že si zbývající vybere uživatel sám nebo s asistencí. Ve skupinových domácnostech je vhodné pořídit uzamykatelné skřínky, a nabídnout tak uživateli jeho vlastní a plně kontrolovatelný prostor (důležitý i z hlediska nácvičky). Umístění většího nábytku, zejména šatních skříní, je velmi vhodné řešit již v koncepci návrhu stavby. Vhodně zabudované skříně přinášejí často úsporu místa a zlepšují průchodnost pokojů.

Kromě obecných potřeb se mohou objevit i zcela specifické požadavky na nábytek, spotřebiče nebo kompenzační pomůcky. Jedná se zejména o lůžko⁶⁷ a sedací nábytek. S ohledem na zdraví uživatele a péči o něj mohou být pořízena lůžka nebo křesla, která zajistí jeho bezpečnost, mobilizaci, ale také monitoring a případně jeho další podporu.

Vhodný výběr typu osvětlení, zařizovacích předmětů a materiálů na obklady a podlahy a jejich vzájemný kontrast značně usnadní orientaci v koupelně a její užívání. Obecně platí, že přílišná barevnost a ornamentálnost prostředí znepřehledňuje, naopak vhodné užití přiměřeného počtu barev napomáhá snadné orientaci v prostoru.

⁶⁶ Parametry obytných místností stanoví vyhláška č. 268/2009 Sb., o technických požadavcích na stavby a ČSN 73 4301 Obytné budovy (2004).

⁶⁷ Vyhláška č. 398/2009 Sb., o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb.

Koupelny v bytech nebo skupinových domácnostech

Hygienické zázemí bytu (koupelna, toaleta) by mělo být z obytného pokoje nebo z pokojů jednoduše přístupné. U větších domácností je vhodné jej dostatečně zmnožit (např. druhý záchod s umývadlem pro čtyř- a více člennou domácnost).

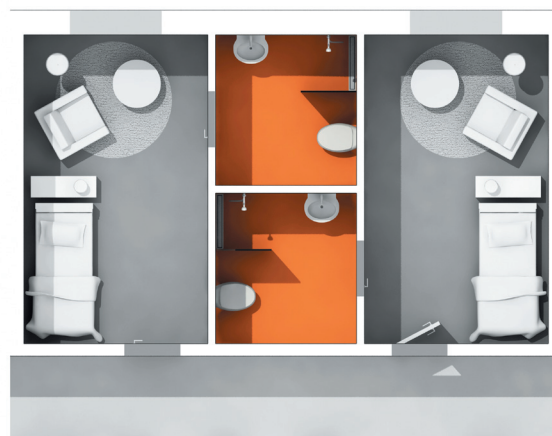
Existuje řada možností dispozičních vazeb mezi pokojem a koupelnou. Volba vhodného řešení závisí nejen na prostorových možnostech, ale také na skupině uživatelů, pro které je bydlení určeno (např. někteří uživatelé preferují sprchu, jiní vanu). Rovněž bezbariérovost koupelny z hlediska osob s pohybovým postižením nebo osob se smyslovým postižením by měla být řešena dle potřeb konkrétních uživatelů.⁶⁸

Dispoziční vazby – pokoj x koupelna

- koupelna přístupná z pokoje – přímá návaznost výrazně napomáhá vizuální orientaci
- přístup z šatny – má intimnější charakter
- koupelna pro více pokojů přístupná ze společné chodby – je prostorově úspornějším řešením, ve skupinové domácnosti se obvykle navrhuje dvě koupelny: jedna by měla být vybavena sprchou a druhá vanou, aby si uživatel mohl vybrat, který typ zařízení mu více vyhovuje

Obrázek 6.19 – Uspořádání – vazba ložnice x koupelna – přístup do koupelny ze šatny

Obrázek 6.20 – Uspořádání – vazba ložnice x koupelna – přímé propojení pokoje s koupelnou

Obrázek 6.21 – Uspořádání – koupelny určené pro více pokojů přístupné z chodby

⁶⁸ I. Šestáková, P. Lupač, Budovy bez bariér – návrhy a realizace, Grada Publishing a.s. 2010, R. Zdařilová, Bezbariérové užívání staveb, ČKAIT Praha 2011.

Ilustrativní fotografie č. 6.14 – Příklad koupelny pro asistovanou koupel

Ilustrativní fotografie č. 6.15 – Koupelna odpovídající charakteru bydlení – využití kontrastu barev pro dobrou orientaci

Koupelna pro asistovanou koupel

V některých domácnostech bude vhodné zřídit dostatečně prostorově dimenzovanou koupelnu pro asistovanou koupel, vhodnou zejména pro uživatele s pohybovým postižením. Tuto koupelnu je třeba navrhnout tak, aby byl umožněn přístup k vaně (zpravidla polohovatelné) ze tří stran a aby byl zajištěn dostatečný manipulační prostor pro pomoc asistenta i pro použití různých pomůcek, např. mobilních zvedáků. I přes velikost a potřebné pomůcky může i tato koupelna působit „domácím“ dojmem. Rovněž instalace různých závěsných dekorací mohou přispět k uklidnění a odpoutání pozornosti jiným směrem, než je úkon samotný.

Zásady pro navrhování koupelny pro asistovanou koupel:

- umístění koupelny v centru dispozice bytu
- preference denního osvětlení
- rozměrové parametry prostoru, manipulační prostory a výběr vanového systému vychází z potřeb obyvatel s nejnižší mobilitou
- vana přístupná nejméně ze tří stran, zpravidla výškově nastavitelná
- vstupní dveře je vhodné umístit proti čelu vany (snadný přístup)
- bezprahový vstup/vjezd
- základní vybavení: vana, umývadlo, ev. sprcha, toaleta, mobilní lůžko

Zázemí pro pracovníky

Prostorové nároky na zázemí pro pracovníky vycházejí z charakteru poskytované služby. U terénních služeb mají pracovníci zázemí jinde – například v místě zázemí pro management. V případě pobytových služeb může být potřeba zřídit zázemí přímo v objektu (např. uzamykatelná skříňka či jiný prostor).

Zázemí může mít různou podobu, která by vždy měla vycházet z dané situace a potřeb. Zázemí pro pracovníka může být buď vyhrazené místo bez nároku na samostatně vyčleněnou místnost, nebo samostatný pokoj – v obou případech jako součást domácnosti nebo odděleně mimo domácnost. Variantu je nutné zvolit s ohledem na provozní podmínky tak, aby bylo zajištěno potřebné soukromí uživatelů a zároveň naplněny pracovní právní předpisy. Pokud je v objektu či bytě plánována nepřetržitá služba či noční služba, je vhodné řešit prostory pro zaměstnance samostatně s vlastním zázemím (např. samostatná místnost s pracovním stolem, postelí, prostorem pro odkládání šatů a navazující hygienické zázemí). Další podrobnosti jsou uvedeny též v podkapitole Hygiena.

6.4 Výběr a úprava stávajících bytů

Využití stávajících bytů ve stávajících objektech je jednou z vhodných variant. Velmi pozitivní je skutečnost, že bydlení je plně integrováno do běžného života a prostředí. Využití bytů je často velmi vhodným řešením pro skupinu uživatelů či pro samostatně žijící osoby. Opět však záleží na mnoha okolnostech, vztahujících se jak k nárokům uživatelů, tak k charakteristikám jednotlivých bytů (viz kapitola 4 Urbanismus a kapitola 5 Architektura/Výběr vhodného bytu).

Příklady velikostních kategorií bytů a jejich možné využití

1-2 osoby	1+kk (1 obytná místnost), 1+1 (1 obytná místnost a kuchyně), 2+kk (obývací pokoj s kuchyní a jídelnou a 1 ložnice) – vhodné spíše pro partnerské soužití
2-3 osoby	2+1 (2 pokoje a kuchyně s jídelnou) – kuchyně představuje společně využívaný prostor, vhodné pouze pro partnerské soužití, pokud se do kuchyně přistupuje z jiné obytné místnosti (většinou obývacího pokoje), záchod samostatně (ne jako jediný v rámci koupelny)
3-4 osoby	3+1, 4+1 (1 pokoj / 1 osoba – 2 osoby dle velikosti pokoje a požadavku na sdílení, 1 společná kuchyně s jídelnou / 1 společná kuchyně a obývací pokoj), při tomto počtu je již vhodná duplicita toalety, eventuálně sprchy, případně i třetí WC s umývadlem pro návštěvy nebo službu
více osob	rozsáhlejší úprava dispozice – adaptace většího bytu s odpovídající velikostí nebo spojení více sousedících bytů

Počet uživatelů na pokoji: jsou doporučeny jednolůžkové pokoje. V nové výstavbě v návaznosti na trendy bydlení převažuje integrace kuchyně a jídelny do společného prostoru obývacího pokoje. Tento trend je možné podpořit rovněž ve využívání či navrhování bytů pro uživatele se zdravotním handicapem. Toto řešení představuje vhodnou alternativu k samostatně odděleným kuchyním, neobecně platný vzor. V některých domácnostech, zejména při využití stávajících bytů, může plně postačit dostatečně velká kuchyň, která převeze funkci prostoru společného a méně formálního setkávání.

Oddělení obývacího pokoje a kuchyně může být řešením pro skupinové domácnosti, kde žijí osoby s poruchami autistického spektra, aby se uživatelé vzájemně nerušili. Zde je vhodné dodržovat všeobecnou zásadu o redukci podnětů a smyslových vzruchů na minimum. Vhodné jsou též navazující prostory pro uvolnění a zklidnění (více viz kapitola 5 Architektura / Uživatelé s postižením autistického spektra). Alternativou pro osoby s poruchou autistického spektra může být rovněž individuální bydlení (1 pokoj uživatele, 1 pokoj asistenta či jiný alternativní model).

Ilustrativní fotografie č. 6.16 – Slaný - ul. Palackého, pohled na uliční fasádu domu s terasou

Ilustrativní fotografie č. 6.17 – Pohled do rekonstruovaného bytu 4+1, zvýšené podkroví ve třetím podlaží, byt plně bezbariérový

Ilustrativní fotografie č. 7.1 – Interiér – dobré řešení – přehlednost prostor, snadná orientace

Ilustrativní fotografie č. 7.2 – Interiér chodby – špatné řešení

Poznámka: Jedno patro „Domova“ – špatné dispoziční uspořádání, podlahy a madla splňují normové požadavky, ale obohacení kvality obytného prostoru nenabízejí; nevydařený pokus o barevné rozlišení pater.

7| PRINCIPY NAVRHOVÁNÍ PROSTŘEDÍ A OBJEKTU

7.1 Člověk a prostředí

Během života se člověk každý den ocitá ve více či méně urbanizovaném prostředí, ve kterém trvale žije nebo je v něm návštěvníkem. Působení tohoto prostředí na psychiku a zdraví ovlivňuje schopnost vnímání, jednání, rozhodování a orientace. Aby takové prostředí bylo přístupné, je nutné, aby se v něm každý dokázal nejen bez omezení pohybovat, ale i dobře orientovat. Vjemům, které z prostředí člověk získává, dominují ty vizuální. Neméně důležité jsou však informace získané hmatem, sluchem, čichem a vnímáním tepelných a klimatických podmínek. Snadná čitelnost prostředí vede k jeho rychlému pochopení a bezproblémovému užívání. Naopak nečitelné prostředí způsobuje dezorientaci v prostoru, což vyvolává pocit nejistoty a zmatku a má negativní dopad na psychickou pohodu i zdraví uživatele.

S přibývajícím věkem jsou nejen pohybové, ale i duševní a smyslové schopnosti každého člověka omezenější. Podobně jsou na tom i osoby s postižením. Následkem těchto změn vnímají některé podněty přicházející z okolí jinak. Proto je třeba k navrhování prostředí přistupovat s vědomím o vlivu stárnutí, nemocí a handicapů na schopnosti uživatele vnímat tvarování prostoru, intenzitu osvětlení, akustiku, působení materiálů, teplotu apod. Důležitost vlivu prostředí na člověka a na kvalitu uspokojování jeho potřeb (fyzilogické, sociální, psychické a duchovní) detailněji popisuje kapitola č. 2 Vliv architektonického řešení na začlenění osob se zdravotním postižením do běžného prostředí.

7.2 Stavba a prostředí

Vnímání stavby uživateli i veřejností zásadním způsobem ovlivňuje již citlivý výběr prostředí, do kterého má být stavba zasazena. Také výraz stavby a její kompozice ve vztahu k okolí ovlivňuje její přijetí samotnými uživateli a navazování sousedských vztahů. Pokud stavba vyvolává rozporuplné reakce veřejnosti, bývá její přijetí komplikované.

Charakteristika přístupného prostředí

Zejména u staveb pro bydlení je velmi důležitá pozitivní identifikace člověka s prostředím a samotným objektem.

Toho se dá docílit prostřednictvím:

- snadné čitelnosti prostředí a stavby (tvarová jednoduchost, měřítko a proporce, přehlednost a orientace)
- míry otevřenosti či uzavřenosti objektu vůči okolí
- pozitivního architektonického vyznění
- bezkolizního užívání (při prostorovém uspořádání je třeba brát ohled na pohybové, smyslové a mentální postižení uživatelů)
- obecně známé charakteristiky prostor (dispoziční vazby, materiály a povrchy, předměty)

7.3 Vnímání materiálů

Pokud člověk ztrácí zrak, ztrácí s ním i jeden z nejdůležitějších smyslů pro orientaci v prostoru. Do určité míry mohou zrak nahradit jiné smysly nebo mohou být zbytky zraku stimulovány vhodným architektonickým řešením. Obě možnosti lze ovlivnit promyšleným a koncepčním architektonickým návrhem, využívajícím vlastností materiálů jako prostředku pro usnadnění orientace. Vhodnou úpravou a kombinací materiálů může být vytvořeno přehledné prostředí, určující jeho účel, hierarchii prostor a důležité orientační body.

Samotné materiály se od sebe liší:

- barvou
- strukturou
- tvrdostí
- odrazivostí
- tepelnou kapacitou

Materiálem se specifickým charakterem je sklo. Problematické jsou však jeho přirozené vlastnosti – průhlednost a odrazivost. Tyto vlastnosti mohou být v určitých momentech nebezpečné.

Skleněné plochy:

- nebývají díky své průhlednosti často vůbec registrovány
- vytvářejí nejasný a falešný prostor reflexí
- hrany skleněné konstrukce bývají špatně vnímatelné

Proto by měly být přirozené vlastnosti skla do určité míry potlačeny všude tam, kde je vyžadována přehlednost a snadná orientace.

Tohoto „zviditelnění“ skla je možné dosáhnout těmito prostředky:

- potiskem skla
- probarvením nebo zmatněním skla
- kombinací skla s jiným kontrastním materiálem (např. dřevěné lamely)

Při navrhování prostorového uspořádání a řešení detailů je třeba brát ohled na postižení uživatelů a jejich omezené možnosti pohybu, rozlišování zrakových a jiných vjemů. Není vhodné užití nadměrného množství barev a materiálů. Platí zásada přiměřenosti. Celý prostor musí být koncipován v komplexní harmonii tak, aby žádná složka nebyla nadhodnocena a neznemožňovala vnímání ostatních prvků.

Citlivý návrh by měl reagovat na možné postižení budoucích obyvatelů a hledat taková řešení, která nebudou klást překážky specifickým nárokům uživatelů, ať už z architektonického nebo sociálního hlediska.

Ilustrativní fotografie č. 7.3 – Zviditelnění skla v prostoru – potisk skla

Ilustrativní fotografie č. 7.4 – Zviditelnění skla v prostoru – zabarvené sklo

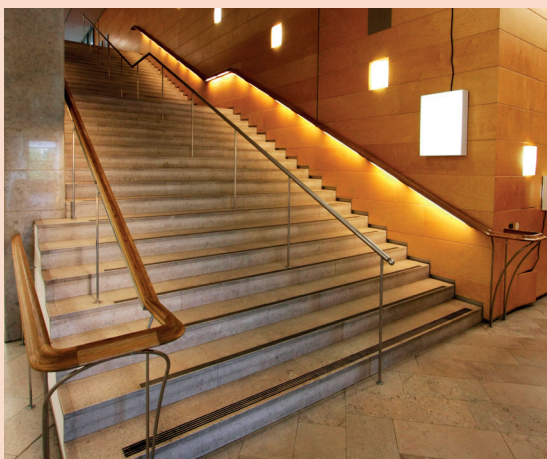

Ilustrativní fotografie č. 7.5 – Zviditelnění skla v prostoru – kombinace skla s jiným materiálem

Ilustrativní fotografie č. 7.6 – Kontrast materiálů – dobré řešení

Poznámka: Zřetelný kontrast jednotlivých prvků schodiště.

Ilustrativní fotografie č. 7.7 – Kontrast materiálů – špatné řešení

Poznámka: Materiály s podobnými vlastnostmi a barvou nedokážou vytvořit dostatečný kontrast, a odlišit tak od sebe jednotlivé prvky.

Kontrast materiálů

Vhodnou kombinací materiálů s unikátním charakterem je možno vytvářet materiálové kontrasty, usnadňující vizuální a hmatovou orientaci. Naopak užitím materiálů s podobnými vlastnostmi se vytváří nepřehledný prostor. Stejně tak jako v případě, že je prostor zahlcen velkým množstvím kontrastních materiálů bez jednotného a snadno pochopitelného konceptu. V případě použití kontrastu na příliš velkých plochách může dojít k tomu, že tyto kontrasty nebudou vnímány. Dalším důležitým faktorem, ovlivňujícím vnímání kontrastů, je úhel pohledu a intenzita nasvětlení.

Pro osoby se závažným poškozením zraku nabízejí sluchové a čichové vjemy další možnosti identifikace s prostředím. Například vodní element lze identifikovat sluchem, záhon vonících květin čichem. Tyto jasné orientační prvky prostředí jsou zároveň dostatečně vizuálně kontrastní vůči okolí a obohacují prostor o přírodní prvky.

Ilustrativní fotografie č. 7.8 – Ztráta kontrastu a ostrosti vidění ve stáří

Barva materiálů

Každý materiál má svůj barevný výraz, který může být buď přírodní, nebo modifikovaný, čímž je u jednoho základního materiálu možné dosáhnout různého barevného vyznění. Barva materiálu je vždy závislá na prostředí, ve kterém se nachází, a je ovlivněna barevností okolních objektů. Barevnou modifikací osvětlení dochází k různému podání barev materiálu, například změnou barvy světla v průběhu dne. Vhodný barevný kontrast musí být dále navrhován s ohledem na hlavní zrakové handicap, spojené se ztrátou schopnosti vnímat všechny základní barvy. Vyhovujících kombinací barev může být docíleno například použitím komplementárních barev nebo barev s výrazným rozdílem jasů. Důležitý je, stejně jako u materiálového kontrastu, jasný koncept prostoru, obsahující vhodné množství barev.

Vysoká intenzita osvětlení může znepřehlednit prostor přemírou stínů a odrazů. Při nízké intenzitě osvětlení naopak dochází ke ztrátě kontrastnosti barev a barevná jednodlost neobsahuje dostatek informací o uspořádání prostoru. Nepřehlednost prostoru mohou dále zapříčinit opakované, barevně odlišné geometrické vzory, použité ve velké ploše.

Ilustrativní fotografie č. 7.9 – Vnímání barevné odlišnosti při poruše zraku – odlišné barvy stejné intenzity.

Struktura materiálů

Haptický kontrast materiálů je ovlivněn reliéfností a strukturou povrchu. Při použití vhodného světelného zdroje mohou struktury materiálů nebo objekty vrhat stín, a tím zvýrazňovat kontrast mezi osvětlenými částmi a místy, která jsou ve stínu. V závislosti na míře reliéfnosti a struktuře materiálu může nasvícení vytvořit buď netypický charakter drobně strukturované plochy, nebo, v případě více reliéfních povrchů, může od sebe jednotlivé objekty a plochy oddělovat. Pokud je reliéf příliš velký, může dojít k nepřehlednému rozbití plochy, a tím i narušení vnímání prostoru.

Jas

Mezi nejúčinnější kontrasty patří kontrast jasů. Použitím materiálů, které jsou schopny zářit nebo které mohou být pro světlo prostupné a dále jej modifikovat, je možno efektivně odlišit zářící objekty od tmavého pozadí. Velká část aplikací kontrastu jasu je omezena na prostory s regulovatelnou měrou denního osvětlení, tj. interiéry, nebo na noční období. Intenzitou světla a jeho plochou, stejně jako jeho barvou je možno jednoduše značit a odlišovat potřebné orientační prvky a jednotlivé prostory. Materiály jako například kov a sklo jsou schopny díky vysoké odrazivosti poskytnout dostatečný jas pro kontrast s okolím i za denního světla.

Ilustrativní fotografie č. 7.10 – Vnímání barevné odlišnosti při poruše zraku – stejná barva různé intenzity.

Ilustrativní fotografie č. 7.11 – Reliéfní kontrast usnadňuje orientaci v prostoru a upozorňuje na únikový východ v budově

Ilustrativní fotografie č. 7.12 – Kontrast jasu – kontrastem intenzity a barvy nasvícení lze akcentovat důležitá místa a prostory, jako např. vstup do výtahu

Poznámka: Reliéfní kontrast úpravy podlahového materiálu formou vodících čar umožňuje orientaci pro nevidomé a slabozraké.

V zásadě je potřeba pro zvládnutí zrakových úkolů velmi mnoho světla. Přitom je důležité, aby se světelné zdroje daly individuálně nastavit, tj. tlumit či zastínit. Různé světelné situace podporují orientaci. Hodně světla a intenzivní barvy podporují vnímání prostoru, usnadňují orientaci a omezují riziko úrazů.

7.4 Akustika

Vedle zraku je sluch velmi důležitým smyslem, díky kterému člověk dokáže v omezené míře vnímat velikost a uspořádání prostoru. Akustika místností a rozličných prostor psychiku člověka ovlivňuje zásadním způsobem. Nepříjemné zvuky, nevhodná hladina hluku, nebo naopak absence jakéhokoliv zvukového vjemu může navodit pocity úzkosti a stres vedoucí k nesoustředění a ke špatným rozhodnutím. Správné akustické řešení prostoru ovlivňuje výběr vhodných materiálů a odpovídající kombinace odrazivých a pohltivých ploch.

Závěr

Publikace přináší shrnutí zásad a principů, kterými je třeba se řídit při navrhování domácností pro osoby se zdravotním postižením, které využívají sociální služby. Účelem je přitom vytvářet běžné bydlení, které podporuje sociální začlenění a individuální přístup.

Ti, kdo vytvářejí tento druh staveb (poskytovatelé a zřizovatelé sociálních služeb, architekti a projektanti), naleznou v publikaci důležité informace k celkovému pojetí stavby, jakož i jejímu začlenění do okolního prostředí nebo interiérovým dispozicím. Tyto informace jsou doplněny praktickými nákresy nebo fotografiemi.

Vytvoření této publikace bylo motivováno vědomím, jak výrazný vliv na fungování člověka má prostředí, v němž žije. To platí také pro fungování sociální služby, která je v něm poskytována.

Proto věříme, že poznatky a doporučení obsažené v této publikaci pomohou ke vzniku takových staveb, v nichž budou lidé žít běžným způsobem života. A sociální služby v nich poskytované budou přispívat ke společenskému začlenění a běžnému způsobu života jejich uživatelů.

Příloha

Příklady investičních projektů financovaných z IOP

Integrovaný operační program (IOP) je investiční program ČR zpracovaný v rámci Cílů Konvergence a Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost pro programovací období 2007–2013. Tento program je financován z Evropského fondu pro regionální rozvoj (ERDF) a státního rozpočtu ČR, řídicím orgánem programu je Ministerstvo pro místní rozvoj. Podpora IOP je zaměřena na celé území ČR s výjimkou hlavního města Prahy. IOP je koncipován jako program intervencí národního charakteru, které mají plošné a systémové zaměření. V rámci IOP je jednou z oblastí intervence také oblast podpory 3.1 Služby v oblasti sociální integrace. Gestorem za realizaci této oblasti intervence je MPSV, které stanovilo 3 prioritní aktivity, jednou z těchto tří aktivit je podpora transformace služeb sociální péče.⁶⁹

V příloze naleznete dva příklady investičních projektů, rekonstrukci a novostavbu, jejichž příprava probíhá v rámci Integrovaného operačního programu⁶⁹ – oblast intervence 3.1 Služby v oblasti sociální integrace, aktivita a) investiční podpora procesu a zavádění jednotného přístupu v transformaci pobytových zařízení sociálních služeb v jiné typy sociálních služeb.

Pro uvedené projekty byl závazný dokument Kritéria transformace, humanizace a deinstitucionalizace vybraných služeb sociální péče.⁷⁰ Cílem těchto kritérií je nastavení jasného rámce transformace vybraných zařízení služeb sociální péče na základě individuálně určených potřeb uživatelů.

Příklady projektové dokumentace objektů pro pobytové sociální služby:

- Rekonstrukce dvougeneračního rodinného domu v Kostelci nad Labem, realizace bude probíhat v rámci transformace organizace Vyšší Hrádek, p.s.s., která je poskytovatelem sociálních služeb, projektant Ing. Arch. Jan Ritter, Nymburk. Nově bude v objektu poskytována pobytová sociální služba pro osm uživatelů s nízkou mírou podpory. V objektu jsou umístěny dvě samostatné skupinové domácnosti se zázemím. Každá domácnost se skládá ze dvou jednolůžkových pokojů, jednoho dvoulůžkového pokoje a společných prostor. Společné prostory představují obývací pokoj s kuchyní, propojovací chodbu domácnosti a sociální zařízení. Celková užitná plocha činí 274,4 m², průměrná velikost jednolůžkových pokojů je 12,4 m² a dvoulůžkových 16,4 m². Přízemí (1.NP) a vstup do objektu jsou bezbariérově upraveny.
- Novostavba objektu pobytové sociální služby pro 6 uživatelů s vysokou mírou podpory v Trmicích, realizace bude probíhat v rámci transformace organizace DOZP Hlíňany, která je poskytovatelem sociálních služeb, zhotovitelem projektové dokumentace je společnost TECHNICO Opava s.r.o., Opava. Na pozemku jsou umístěny tři novostavby, z toho dva objekty jsou navrženy pro dvě samostatné skupinové domácnosti a třetí budova je určena pro zázemí sociální služby. Ve třetím objektu se nachází prostor pro terapeutickou dílnu. Domácnosti se skládají z šesti jednolůžkových pokojů, společných prostor, které představuje obývací pokoj s kuchyní a sociální zařízení, a samostatného prostoru pro personál. Celková užitná plocha domácnosti činí 191,5 m², průměrná velikost jednolůžkových pokojů je 14,2 m². Celková užitná plocha objektu se zázemím služby a terapeutickou dílnou činí 74,6 m². Všechny tři objekty jsou řešeny bezbariérově.

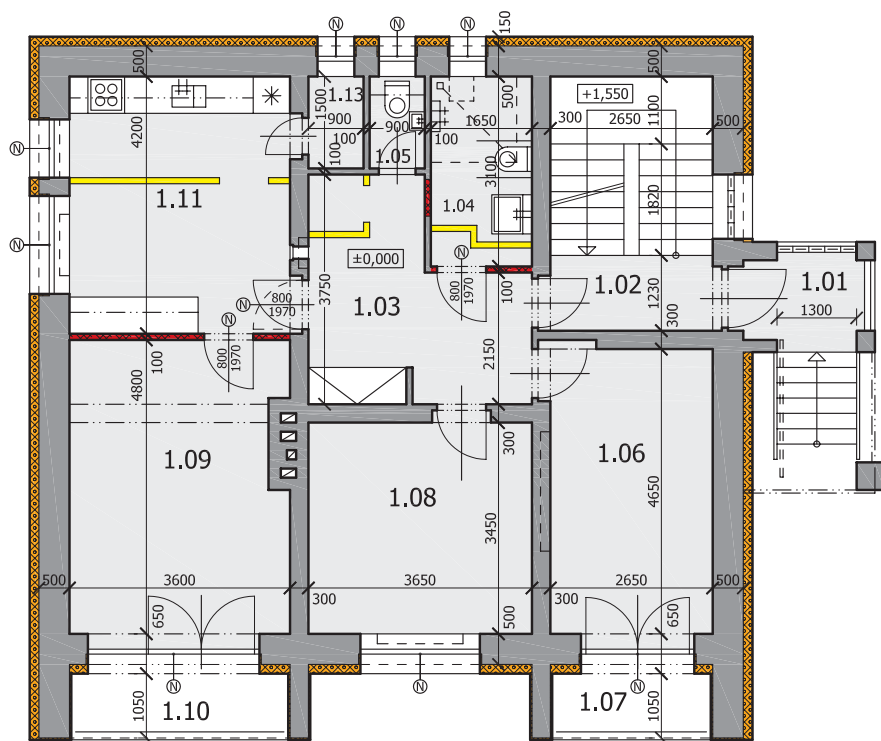
⁶⁹ Více informací na <http://www.mpsv.cz/cs/11024>.

⁷⁰ Aktuální verze dokumentu je ke stažení na webových stránkách MPSV: <http://www.mpsv.cz/cs/11027>

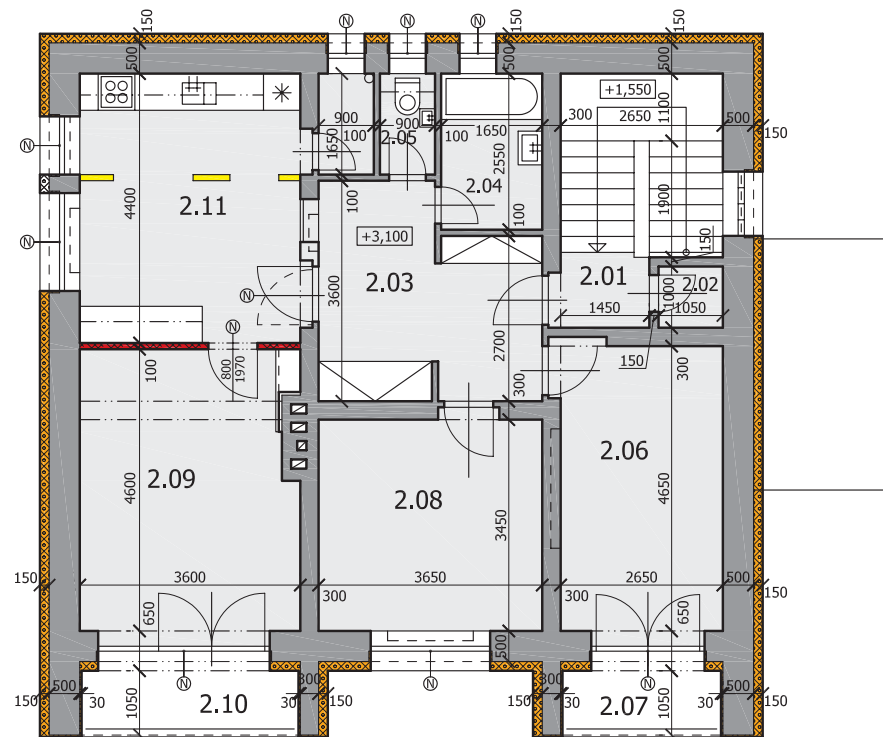
Rekonstrukce rodinného domu, Kostelec nad Labem

Legenda:

- bourané konstrukce
- dozdívané konstrukce
- zateplení objektu

Obrázek 1 – Půdorys 1.NP, Kostelec nad Labem

Obrázek 2 – Půdorys 2.NP, Kostelec nad Labem

Legenda místností:

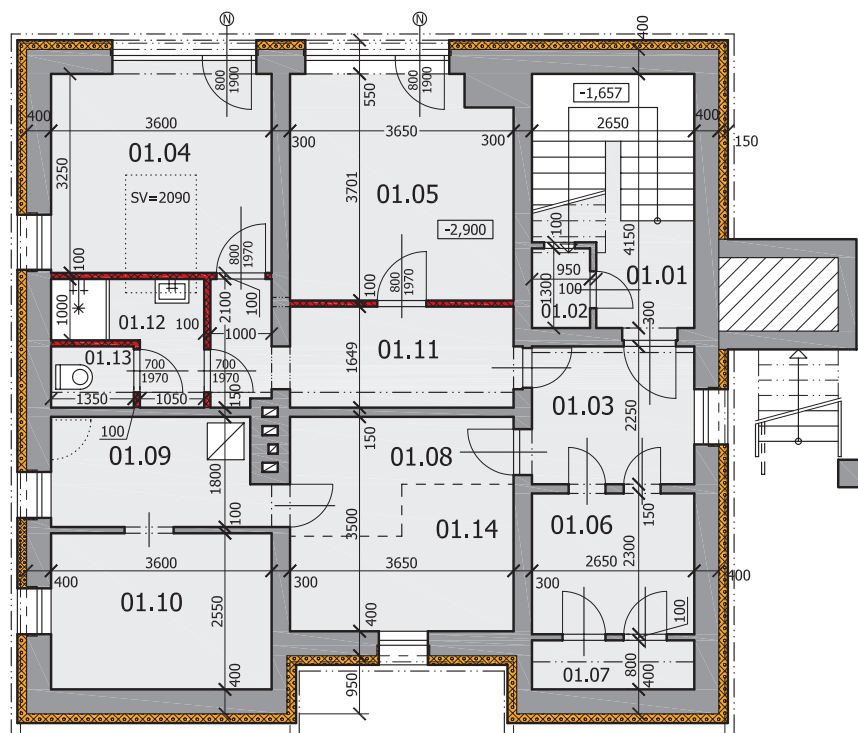
1.01 zvětrší, 1.02 schody, 1.03 chodba, 1.04 koupelna, 1.05 WC, 1.06 pokoj (1 os.), 1.07 lodžie, 1.08 pokoj (1 os.), 1.09 pokoj (2 os.), 1.10 lodžie, 1.11 kuchyň se spíží

2.01 schody, 2.02 úklid, 2.03 chodba, 2.04 koupelna, 2.05 WC, 2.06 pokoj (1 os.), 2.07 lodžie, 2.08 pokoj (1 os.), 2.09 pokoj (2 os.), 2.10 lodžie, 2.11 kuchyň se spíží

Rekonstrukce rodinného domu, Kostelec nad Labem

Legenda:

- dozdívané konstrukce
- zateplení objektu

Obrázek 3 – Půdorys 1.PP, Kostelec nad Labem

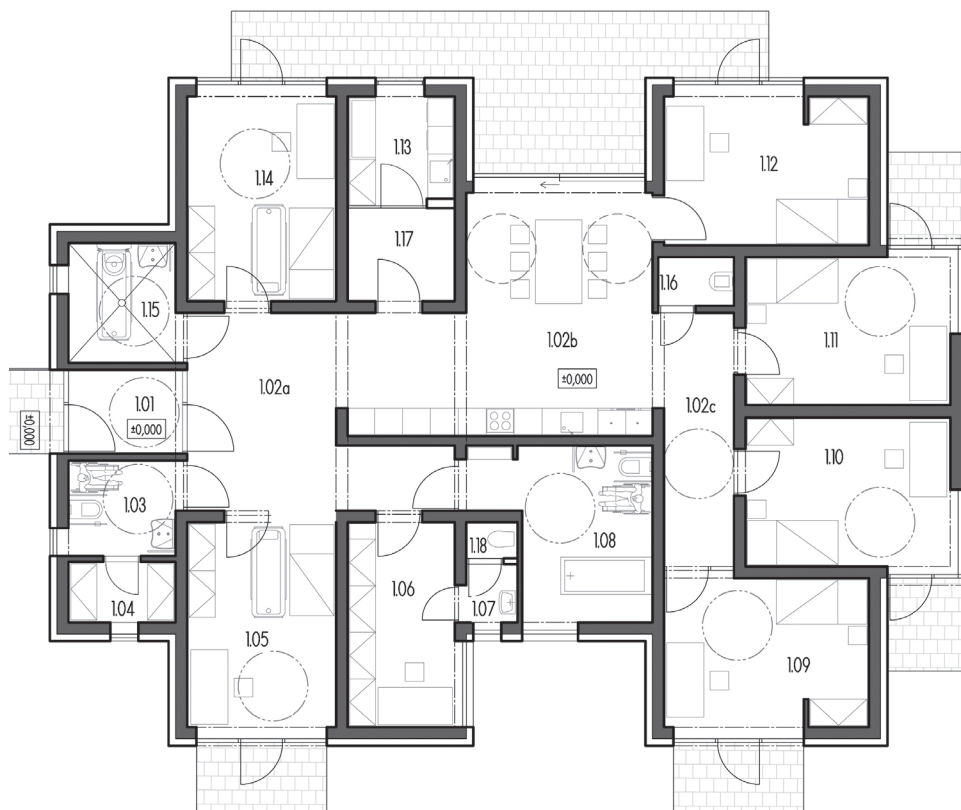

Obrázek 4 – Pohledy na jednotlivé fasády, Kostelec nad Labem

Legenda místností:

01.01 schody, 01.02 komora, 01.03 chodba, 01.04 kancelář,
01.05 kancelář, 01.06 sklad odpadu, 01.07 sklad odpadu,
01.08 chodba, 01.09 kotelna, 01.10 úklid a údržba, 01.11 chodba,
01.12 umývárna, 01.13 WC, 01.14 sklady

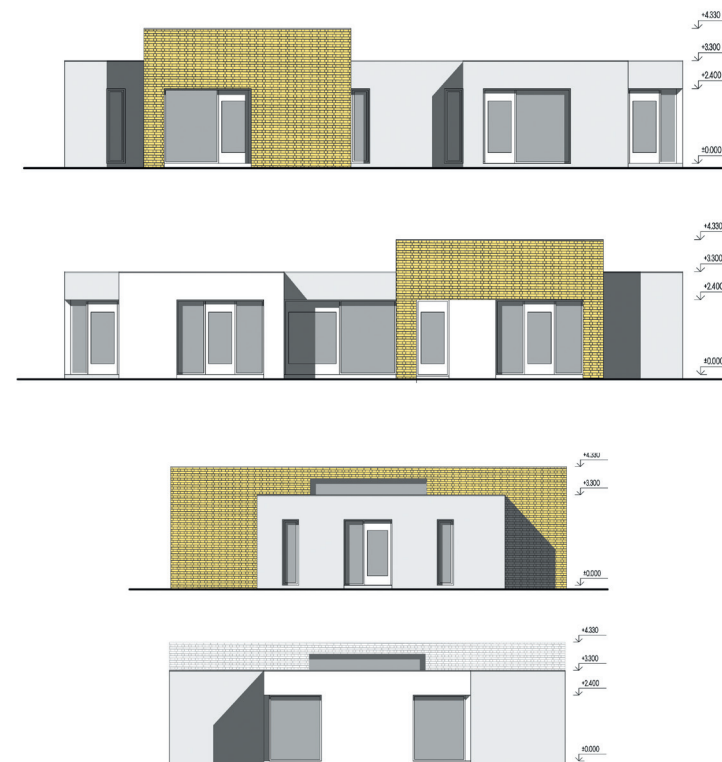
Novostavba objektů pobytové sociální služby včetně zázemí, Trmice

Obrázek 5 – Půdorys 1.NP – domácnost, Trmice

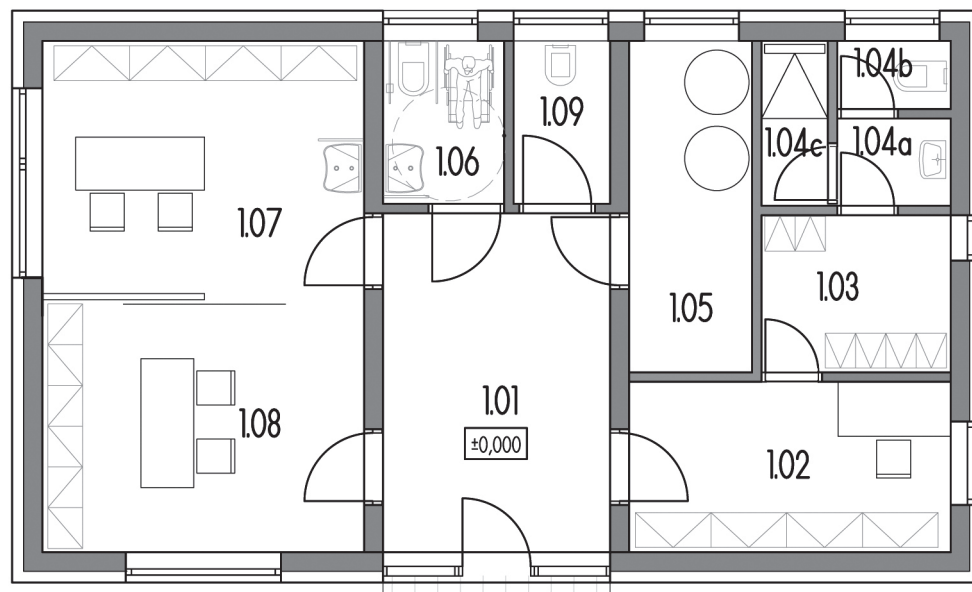
Legenda místností:

1.01 zádveří, 1.02a společný postor (s.p.) hala, 1.02b s.p. kuchyň, 1.02c s.p. chodba,
 1.03 WC, 1.04 sklad použitého prádla, 1.05 pokoj (1 os.), 1.06 zázemí personálu,
 1.07 předsíň WC, 1.08 koupelna, WC, 1.09 pokoj (1 os.), 1.10 pokoj (1 os.),
 1.11 pokoj (1 os.), 1.12 pokoj (1 os.), 1.13 praní os. prádla, 1.14 pokoj (1 os.),
 1.15 koupelna, 1.16 úklidová komora, 1.17 žehlicí kout, 1.18 WC

Obrázek 6 – Pohledy na jednotlivé fasády, Trmice

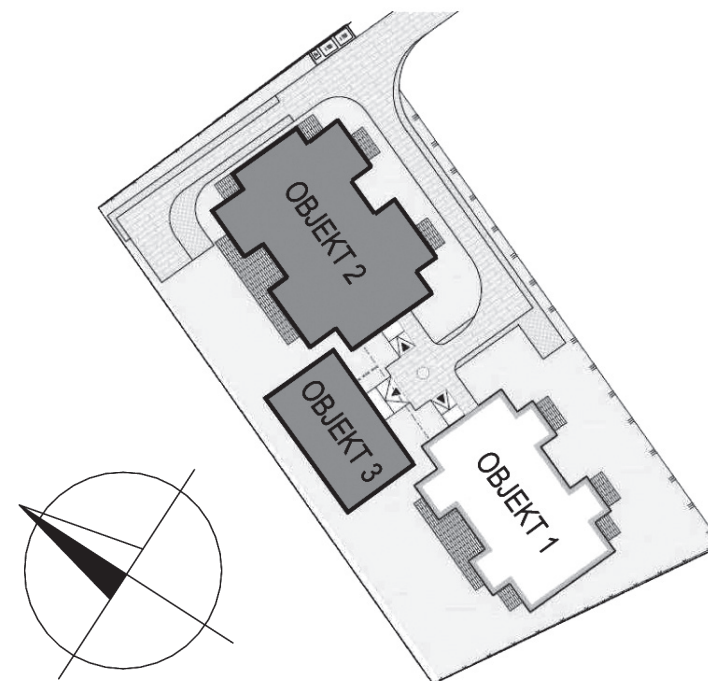
Novostavba objektů pobytové sociální služby včetně zázemí, Trmice

Obrázek 7 – Půdorys 1.NP – zázemí služby, terapeutická dílna, Trmice

Legenda místností:

1.01 chodba, 1.02 denní místnost, 1.03 šatna personál, 1.04a WC předsíň personál, 1.04b WC personál, 1.04c sprcha personál, 1.05 kotelná, 1.06 bezbariérové WC, 1.07 terapeutická dílna, 1.08 terapeutická dílna, 1.09 úklidová místnost

Obrázek 8 – Situace, Trmice

Legenda objektů:

1,2 – skupinová domácnost
3 – zázemí služby, terapeutická dílna

Rejstřík pojmů

Adaptabilní prostředí – přizpůsobitelné prostředí, šetrné k uživateli ve specifické životní situaci.

Asymetrická spádovost – spádové území či oblast se používají ve státní správě (např. pro služby, které mají pro dané účely pokrývat určitou oblast); zpravidla je kopírována hierarchie sídelních útvarů, kdy větší centra skýtají zázemí pro nejbližší okolní oblasti; vlivem administrativního členění může být toto radiálně dostředné schéma narušeno (předěly mohou tvořit např. hranice krajů či států).

Autismus a poruchy autistického spektra – jsou specifickou kategorií v rámci typů zdravotního postižení. Mezi poruchy autistického spektra se řadí např. autismus, atypický autismus, Aspergerův syndrom. Autismus je vrozenou vývojovou poruchou, která je celoživotní a zasahuje do všech oblastí vývoje osobnosti člověka. Nejvýrazněji se projevuje v oblasti komunikace, sociálních vztahů a imaginace. Velmi často provázejí tuto poruchu také další typy zdravotního postižení, např. autismus v kombinaci s mentálním postižením, zrakovým postižením nebo postižením tělesným, včetně imobility. Autismus doprovázejí specifické vzorce chování. Mezi ně patří např. potřeba stálosti a neměnnosti okolí. Lidé s autismem se brání jakékoli změně ve svém denním programu i v uspořádání prostředí. Typické je nápadné stereotypní chování. Vývoj dětí s autismem je nejen opožděný, ale v mnoha oblastech i kvalitativně porušený a nerovnoměrný.⁷¹

Bariéra – skutečnost, která fyzicky či jiným způsobem znesnadňuje či vylučuje užívání prostranství, prostředí či vybavení stavby konkrétním uživatelem nebo cílovou skupinou uživatelů.

Bezbariérové užívání staveb – obecné technické požadavky, zabezpečující užívání staveb osobami s pohybovým postižením, osobami se zrakovým postižením, osobami se sluchovým postižením, osobami s mentálním postižením, osobami pokročilého věku, těhotnými ženami, osobami doprovázejícími dítě v kočárku, dítě do tří let, popřípadě osobami s mentálním postižením nebo osobami s omezenou schopností pohybu nebo orientace stanovené prováděcím právním předpisem.

Běžné prostředí – prostředí bez specifických úprav.

Byt – soubor místností, popřípadě jednotlivá obytná místnost, splňující svým stavebně technickým uspořádáním a vybavením požadavky na trvalé bydlení a k tomuto účelu užívání určený.⁷²

Byt v domě zvláštního určení – byty v domě s pečovatelskou službou nebo v domě s komplexním zařízením pro občany se zdravotním postižením.⁷³

Byt zvláštního určení – byt zvlášť upravený pro bydlení zdravotně postižených osob a byt v domě zvláštního určení.⁷⁴

Bytový dům – stavba pro bydlení, ve které převažuje funkce bydlení; ve vztahu k termínu obytná budova zahrnuje tento termín stavby pro bydlení o čtyřech a více bytech, přístupných z domovní komunikace se společným hlavním vstupem, případně hlavními vstupy z veřejné komunikace.⁷⁵

Deinstitucionalizace – proces „odústavnění“ – změna institucionálního, ústavního poskytování služeb. Významově nadřazen pojmu transformace⁷⁶. Deinstitucionalizace je proces, ve kterém dochází k transformaci

institucionální (ústavní) péče na péči komunitní, tedy k proměně péče o osoby se zdravotním postižením tak, aby výsledná struktura a provozování sociálních služeb byly primárně orientovány na potřeby uživatelů služeb a jejich sociální začlenění a aby uživatelé služeb nebyli vystavováni institucionalizaci.

Design for all – navrhování pro všechny – jedná se o design (návrh) výrobků a prostředí, jenž by byl využitelný v co největší míře pro co největší skupinu uživatelů bez nutnosti dalších úprav či speciálního návrhu. Metoda uplatňována v severských státech Evropy.

Domov pro osoby se zdravotním postižením – je sociální pobytová služba poskytovaná nejčastěji v domech, jejichž vlastníkem je poskytovatel nebo zřizovatel služby. Tento typ pobytové služby je poskytován celoročně, především uživatelům s těžkým a kombinovaným postižením, kteří vzhledem ke svému postižení mohou potřebovat podporu a pomoc 24 hodin denně, což klade vyšší nároky na prostředí i personál.⁷⁷

Domovní vybavení – vybavení obytné budovy pro zajištění hospodářského a technického provozu (domovní schránky, prostor pro uskladňování předmětů, prostor pro ukládání dětských kočárků apod.).

Doplňkové zařízení bytu – nábytek a jiné zařízeníové předměty, doplňující základní vybavení bytu.

Duševní onemocnění – „Duševní porucha (nebo také psychická porucha) je v širším pojetí označení pro některé psychické procesy, projevující se v myšlení, prožívání a chování člověka, znesnadňující jeho fungování ve společnosti.“ (Hartl, Hartlová, 2004, s. 424)

⁷¹ <http://www.praha.apla.cz/o-autismu.html>

⁷² Vyhláška č. 268/2009 Sb., o technických požadavcích na stavby a ČSN 73 4301 Obytné budovy (2004).

⁷³ Definice podle ust. § 10 zákona č. 102/1992 Sb., kterým se upravovaly některé otázky související s vydáním občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁴ Ust. § 685, odst. 4 občanského zákoníku v platném znění (zákon č. 132/2011 Sb.)

⁷⁵ ČSN 73 4301 Obytné budovy (2004). Vyhláška č. 501/2006 Sb., o obecných požadavcích na využívání území definuje bytový dům jako stavbu pro bydlení, ve které více než polovina podlahové plochy odpovídá požadavkům na trvalé bydlení a je k tomuto účelu určena.

⁷⁶ Koncepce podpory transformace http://www.mpsv.cz/files/clanky/3858/Koncepce_podpory.pdf.

⁷⁷ Zákon o sociálních službách č. 108/2006.

Do skupiny lidí s duševním onemocněním jsou zahrnuty osoby, u nichž byla diagnostikována např. schizofrenie, bipolární afektivní porucha, depresivní epizoda, úzkostná porucha. Vlivem nemoci nemohou lidé dostatečně uspokojovat své bio-psycho-sociální potřeby, ztrácejí soběstačnost v osobní péči, sociální kontakty, pracovní návyky a praktické dovednosti.

Ergonomie – „*Ergonomie je charakterizována jako multidisciplinární obor, který komplexně řeší činnost člověka (v rámci pracovního systému), jeho vazby (člověk a stroje v pracovním procesu) s pracovním vybavením (v užším slova smyslu se strojem) a pracovním prostředím (fyzikálním, chemickým, biologickým, organizačním a sociálním).*“

(Marek, Skřehot, 2009, s. 8)

Flexibilní dispozice – takové uspořádání a zařízení bytu, které umožňuje změnu.

Chráněné bydlení – je sociální pobytová služba poskytovaná převážně v bytech a rodinných domcích, které mohou být vlastněny nebo pronajímány poskytovatelem služby. Počet lidí v jedné domácnosti není zákonem stanoven, ale ze zkušeností ze zahraničí a dobré praxe se jeví pro poskytování tohoto typu služby optimální počet uživatelů v jednom bytě 2–5 a v rodinném domě 4–8 uživatelů (např. běžný rodinný dům se dvěma bytovými jednotkami).

Cílem služby je zkvalitnit život lidí se zdravotním postižením a umožnit jim v maximální možné míře vést samostatný život v běžných domácnostech. Provoz domácnosti (hospodaření s penězi, úklidy, údržba, stravování, praní prádla atd.) je zajišťován samotnými uživateli a určeným okruhem pracovníků, kteří mohou mít v domech či bytech chráněného bydlení vyčleněn prostor pro zázemí personálu. Metody sociální práce směřují k podpoře uživatele, k dosažení vyšší míry samostatnosti, soběstačnosti, rozhodování a k rozvoji jeho potenciálu. Služba může být poskytována celo-

ročně uživatelům s lehkým, středním, těžkým a kombinovaným postižením dle jejich individuálních potřeb. Kumulace několika chráněných bytů do jednoho domu nebo několik rodinných domů v jedné lokalitě není považováno za vhodné východisko a je v rozporu s principy normality a začlenění, z kterých tato forma služby vychází.⁷⁸

Inclusive design – vytváření produktů a bezbariérových míst využitelných pro všechny uživatele. Metoda uplatňována v Anglii a Irsku.

Intelektové / mentální postižení – „*vrozené a trvalé postižení osobnosti, projevující se nízkou úrovní rozumových schopností, omezenou schopností rozumět řeči, řeč používat, nízkou kontrolou emocionality, nízkou schopností odhadovat vlastní možnosti, tendenci ke stereotypnímu chování a dalšími příznaky. Příčinami mentálního postižení jsou dědičnost a organické postižení centrální nervové soustavy, ke kterému mohlo dojít během nitroděložního vývoje, při porodu nebo v době krátce po narození (později vzniklé postižení se označuje jako demence). Mentální postižení se obvykle pojí i s poruchami hybnosti. Dle míry dosažení úrovně rozumových schopností (méně než 70 % normy) se mentální postižení rozlišuje na lehké, střední, těžké a hluboké.*“

(Matoušek, 2003, s. 106)

Lidé s mentálním postižením mají stejné základní potřeby jako lidé bez postižení – chodit do školy se svými vrstevníky, mít smysluplnou práci, bezpečný domov, rodinu a přátele, cítit svobodu v rozhodování. K naplnění svých potřeb potřebují lidé s mentálním postižením podporu a otevřenost většinové společnosti. Podpora a služby by měly být poskytovány v běžném prostředí, mezi lidmi bez postižení – nikoli v uzavřeném prostředí ústavů či speciálních škol. Otevřenost je o integraci. A integrace je o přijetí lidí s mentálním postižením do každodenního života rodinou, známými, sousedy, učiteli, zaměstnavateli, každým z nás.⁷⁹

Kuchyně s příležitostným stolováním – pracovní kuchyně s prostorem pro příležitostné stolování části členů domácnosti.

Kuchyně se stolováním – kuchyně rozšířená o prostor nutný pro současné stolování všech členů domácnosti.

Obytná budova – stavba pro trvalé bydlení, ve které alespoň dvě třetiny podlahové plochy připadají na byty, včetně plochy domovního vybavení určeného pro obyvatele jednotlivých bytů (nezapočítají se plochy společného domovního vybavení a domovních komunikací).⁸⁰

Obytná místnost – část bytu určená k trvalému bydlení o rozloze nejmenší podlahové plochy 8 m². Kuchyň, která má plochu nejméně 12 m² a má zajištěno přímé denní osvětlení, přímé větrání a vytápění s možností regulace tepla, je obytnou místností. Pokud tvoří byt jedna obytná místnost, musí mít podlahovou plochu nejméně 16 m²; u místností se šikmými stropy se do plochy obytné místnosti nezapočítává plocha se světlou výškou menší než 1,2 m.⁸⁰

Osobní asistence – je terénní služba podporující soběstačnost uživatelů služeb v jejich přirozeném prostředí, například v domácnosti ve vlastním nebo pronajatém bytě. Osobní asistence takto významně řeší problematiku sociálního vyloučení. Služba může být poskytována bez časového omezení s cílem posilování soběstačnosti (s ohledem na míru postižení a zajištění základních potřeb), ale také například za účelem kontaktu se společenským prostředím. Z praxe je známo, že také lidé s těžším postižením mohou za pomoci osobní asistence a v kombinaci jiných vhodných služeb zůstat ve svém domově, domácnosti a v prostředí, které znají a kde mají přirozené vazby na okolí.⁷⁸

⁷⁸ Zákon o sociálních službách č. 108/2006.

⁷⁹ <http://www.helpnet.cz/mentalni-postizeni/zakladni-informace>

⁸⁰ ČSN 73 4301 Obytné budovy (2004).

Osoby s omezenou schopností pohybu a orientace – osoby s pohybovým, zrakovým, sluchovým a mentálním postižením, osoby pokročilého věku a další osoby vymezené vyhláškou č. 398/2009, o obecných technických požadavcích, zabezpečujících bezbariérové užívání staveb.

Podpora – souhrn činností, k jejichž zvládnutí potřebuje uživatel spolupráci jiné osoby, míra působení jiné osoby je oproti pomoci nižší, uživatel je co nejvíce veden k samostatnosti.

Podpora samostatného bydlení – je terénní sociální služba poskytovaná v bytech nebo rodinných domech ve vlastnictví nebo nájemním vztahu nejčastěji uživatele sociální služby. Poskytovatel sociální služby poskytuje terénní služby uživateli dle potřebné míry podpory. Intenzita podpory je individuální (může se jednat o podporu např. 1 hodinu denně). Tento typ služby je vhodný především pro uživatele s nižší mírou podpory, ale jsou známy z praxe také příklady uživatelů s vyšší mírou podpory, kterým je tento typ služby poskytován. Jako častý příklad dobré praxe bývá uváděn přechod uživatelů z chráněného bydlení do podporovaného bydlení.⁸¹

Pomoc/péče – souhrn činností, které uživatel není schopen vlastními silami zvládnout a k jejich zajištění je nezbytné, aby je za uživatele vykonala ve vyšší míře či zcela jiná osoba.

Pracovní kuchyně – místnost určená pouze k vaření, pečení a k přípravě jídel, včetně doprovodných funkcí.

Princip normality – jeho podstatou je poskytnout lidem se zdravotním postižením smysluplný život v podmínkách, které jsou v dané společnosti s ohledem na kulturně-politickou historii běžné. Tzn. umožnit žít v běžném prostředí (v domech, bytech), využívat běžné zdroje spolu s ostat-

ními spoluobčany (veřejné služby – doprava, kino, bazén, kadeřník aj.), realizovat běžné denní aktivity (vzdělávání, zaměstnání, volný čas).

Příslušenství bytu – prostory, které doplňují obytné místnosti a jsou určeny pro zajištění bytové komunikace, osobní hygieny, vaření a dalších funkcí, nutných pro trvalé užívání bytu.⁸²

Rekonstrukce – stavební úpravy, kterými jsou zpravidla označovány zásahy do konstrukcí či technologií stávající stavby; výsledkem provedených úprav může být změna funkce, účelu, technických parametrů či standardu.

Rodinný dům – stavba pro bydlení, ve které více než polovina podlahové plochy odpovídá požadavkům na trvalé rodinné bydlení a je k tomuto účelu určena; rodinný dům může mít nejvýše tři samostatné byty, nejvýše dvě nadzemní a jedno podzemní podlaží a podkrovní.⁸³

Sídelní útvar – každá jednotka osídlení, která tvoří uzavřený, od jiných jednotek osídlení prostorově oddělený útvar – je seskupení sídelních jednotek, včetně hospodářských objektů a dopravních zařízení, na určitém vymezeném území, které bývá urbanisticky odděleno od okolních sídel.⁸⁴

Sluchové postižení – vrozené nebo získané postižení, projevující se ztrátou sluchových vjemů. Sluchově postižené osoby se dělí dle míry závažnosti postižení: osoby neslyšící (praktická nebo úplná hluchota), osoby nedoslýchavé a osoby ohluchlé.⁸⁵

Sociální služba – činnost nebo soubor činností, zajišťujících podle zákona pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení. Sociální služby umožňují člověku ohroženému sociálním

vyloučením participovat na každodenním životě společnosti, čímž se miní přístup ke vzdělání, zaměstnání a kulturnímu a společenskému životu.

Základní oblasti služeb:

- Služby sociální péče jako služby, jejichž cílem je zabezpečovat lidem základní životní potřeby, které nemohou být zajištěny bez péče jiného člověka.
- Služby sociální prevence, které slouží k předcházení a zabraňování sociálnímu vyloučení lidí ohrožených sociálně negativními jevy.
- Sociální poradenství jako nedílná součást všech sociálních služeb.
- Sociální služby jsou členěny také podle místa jejich poskytování:
- Ambulantní služby – služby, za kterými člověk dochází do specializovaných zařízení, jako jsou např. poradny, centra denních služeb, denní stacionáře nebo kontaktní centra.
- Pobytové služby – jsou poskytovány v zařízeních, kde člověk v určitém období svého života celodenně, respektive celoročně žije. Jedná se především o domovy pro seniory či pro lidi se zdravotním postižením, chráněné bydlení či azylové domy.
- Terénní služby – jsou poskytovány v prostředí, kde člověk žije, tj. především v domácnosti, v místě, kde pracuje, vzdělává se nebo tráví volný čas. Jde například o pečovatelskou službu, podporu samostatného bydlení, osobní asistenci či terénní programy pro ohroženou mládež. Tato publikace se zabývá především pobytovými službami sociální péče, které napomáhají osobám zajistit jejich fyzickou a psychickou soběstačnost s cílem umožnit jim zapojení do běžného života společnosti a v případech, kdy toto vylučuje jejich stav, jim zajistit důstojné prostředí a zacházení.⁸¹

Specifické prostředí – prostředí, které je přizpůsobeno specifickým (či odlišným, speciálním) požadavkům konkrétního uživatele nebo cílové skupiny uživatelů.

⁸¹ Zákon o sociálních službách č. 108/2006.

⁸² ČSN 73 4301 Obytné budovy (2004).

⁸³ Vyhláška č. 501/2006 Sb., o obecných požadavcích na využívání území a ČSN 73 4301 Obytné budovy (2004).

⁸⁴ Pojem byl dříve definován v ust. § 14 stavebního zákona (zák.č. 50/1976 Sb.) ve znění platném do 30.6.1998, přičemž sídelním útvarem byla „každá jednotka osídlení, která tvoří uzavřený, od jiných jednotek osídlení prostorově oddělený útvar“.

⁸⁵ V současné době se jedná o neurčitý právní pojem.

⁸⁶ <http://www.helpnet.cz/sluchove-postizeni>

Specifické vybavení – vybavení, které je přizpůsobeno specifickým (či odlišným, speciálním) požadavkům konkrétního uživatele.

Tělesné postižení – pojem tělesného postižení bývá obvykle redukován pouze na postižení pohybového ústrojí. Mezi nejčastější tělesná postižení patří např. absence částí končetin při narození, amputace a deformace končetiny, degenerativní onemocnění svalstva, stavy po úrazech pohybového ústrojí s trvalými následky, dětská mozková obrna, vrozené rozštěpy páteře, vadné držení těla. Tělesná postižení mohou být vrozená nebo získaná.

Transformace ústavní péče – proces změny myšlení a změny způsobu poskytování sociálních služeb. Proces směřující k návratu občanů se zdravotním postižením z původní sociální služby (služba vykazující ústavní znaky) do přirozeného prostředí (domů, bytů v obytných zónách), ve kterém budou uživatelům poskytovány sociální služby dle míry jejich zdravotního postižení a individuálních potřeb. Cílem je zkvalitnit život lidem se zdravotním postižením a umožnit jim žít běžný život, srovnatelný s životem jejich vrstevníků.⁸⁶

Typy míry podpory – výstupy posuzování míry podpory v projektu Podpora transformace sociálních služeb (viz Doporučený postup č. 1/2010: Posuzování míry nezbytné podpory uživatelů). Pro účely této publikace je používáno pojetí dle tohoto postupu, které rozlišuje míru nezbytné podpory uživatelů na nízkou, střední a vysokou.

Osoba s nízkou mírou podpory – uživatel s potřebou jen malé nezbytné podpory ze strany druhých osob, a to v rozsahu cca 1–7 hodin denně, a to zejména pomocí se složitějšími úkony péče o vlastní osobu nebo částečným dohledem.

Osoba se střední mírou podpory – uživatel s potřebou nezbytné podpory dostupné v rozsahu cca 8–16 hodin denně /přes den a obvykle i částečně přes noc/, s dopomocí nebo alespoň pravidelnou kontrolou ze strany druhé osoby.

Osoba s vysokou mírou podpory – uživatel s potřebou nezbytné podpory dostupné vždy cca 17–24 hodin denně, s většinou úkonů péče prováděných zcela nebo s velkou asistencí druhé osoby.

Typy míry závislosti – výstupy posuzování míry závislosti dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění, který posuzuje míru závislosti osoby na základě posouzení deseti základních životních potřeb (mobilita, orientace, komunikace, stravování, oblékání a obouvání, tělesná hygiena, výkon fyziologické potřeby, péče o zdraví, osobní aktivity a péče o domácnost). Zákon rozlišuje 4 stupně závislosti: lehká, středně těžká, těžká a úplná závislost.

Typy zdravotního postižení – postižení mentální; tělesné (pohybového ústrojí); smyslové (zrakové, sluchové) a duševní onemocnění. U osob se zdravotním postižením se mohou vyskytovat v různých stupních a v různých kombinacích.⁸⁷

Úložný prostor bytu – souhrn objemu úložného nábytku a komor, sloužících k uskladnění předmětů osobní potřeby a předmětů domácnosti.

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením – účelem této Úmluvy je prosazovat, chránit a zajistit plné, efektivní a rovné užívání všech lidských práv a základních svobod osobami se zdravotním postižením a prosazovat dodržování jejich přirozené důstojnosti. Úmluva se dotýká všech důležitých oblastí života lidí se zdravotním postižením – zákazu diskriminace, přístupnosti prostředí

a informací, rovnosti před zákonem, nezávislého života, vzdělávání, zdraví, rehabilitace, zaměstnávání, účasti na veřejném životě apod. Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením přijala Organizace spojených národů v prosinci 2006, Česká republika tuto mezinárodní dohodu ratifikovala v březnu 2007, v platnost vstoupila v České republice dne 28. 10. 2009. V systému právních předpisů ČR je tato mezinárodní smlouva, která byla ratifikována ČR a zařazena do Sbírky jako mezinárodní smlouva, součástí právního řádu a má vyšší právní sílu než zákon.⁸⁷

Univerzal design – univerzální navrhování pro všechny uživatele včetně osob se zdravotním omezením. Metoda uplatňována v USA.

Univerzální prostředí – prostředí navržené pro co nejširší okruh uživatelů (ne však specifické).

Upravitelný byt – byt, který splňuje požadavky na bezbariérové bydlení podle právního předpisu⁸⁸ upravujícího technické požadavky na bezbariérové užívání staveb.

Ústav / ústavní zařízení – instituce poskytující uživatelům nepřetržitou péči spojenou s ubytováním, stravováním a dalšími službami nahrazujícími běžný způsob života. Negativní znaky ústavní péče: poskytování péče ve speciálně určených budovách, izolace lidí na základě nějakého společného znaku, potlačení individuality člověka, dodržování pravidel a režimu zařízení, jasná hierarchie organizace.⁸⁹ Princip ústavní péče spočívá v tom, že se člověk podřizuje systému instituce a ne instituce člověku. Pojem ústavní zařízení v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, není ukotven. Jedná se o historicky zažitý a používaný termín s pejorativní konotací charakterizující instituci.

⁸⁶ Koncepte podpory transformace http://www.mpsv.cz/files/clanky/3858/Koncepce_podpory.pdf

⁸⁷ Úmluva o právech zdravotně postižených: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/vvzpo/dokumenty/Umluva-ve-sbirce.pdf>

⁸⁸ Vyhláška č. 398/2009 Sb., o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb.

⁸⁹ Definice ústavu dle Evropské koalice pro komunitní život (ECCL) viz Náhled na Článek 19 Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením, 2009.

Uživatel – tento pojem je nutné chápat v kontextu, protože bývá vykládán ve vztahu k užívané službě či stavbě:

- a) osoba užívající sociální služby podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů
- b) osoba užívající byt či objekt

Uživatel se specifickými potřebami – osoba se zdravotním postižením, užívající sociální služby podle zákona č. 108/2006 Sb. Specifický způsob naplňování potřeb této osoby může mít v některých případech vliv na nároky na stavbu či její vybavení.

Volné zařízení bytu – zařízení bytu volně postavené, event. zavěšené.

Zabudované zařízení bytu – zařízení bytu pevně instalované v bytě (vestavěné skříně, pevné kuchyňské spotřebiče).

Základní zařízení bytu – souhrn nezbytného nábytku a ostatních zařízovacích předmětů.

Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb. – vymezuje rozsah a formu pomoci a podpory poskytnuté prostřednictvím sociálních služeb. Pomoc musí vycházet z individuálně určených potřeb osob, musí působit na osoby aktivně, podporovat rozvoj jejich samostatnosti, motivovat je k takovým činnostem, které nevedou k dlouhodobému setrvávání nebo prohlubování nepříznivé sociální situace, a posilovat jejich sociální začleňování. Sociální služby musí být poskytovány v zájmu osob a v náležitě kvalitě takovými způsoby, aby bylo vždy důsledně zajištěno dodržování lidských práv a základních svobod osob.

Zdravotní postižení – postižení člověka, které nepříznivě ovlivňuje kvalitu jeho života, zejména schopnost navazovat a udržovat vztahy s lidmi a schopnost pracovat. Pojem „osoba se zdravotním postižením“ je používán v právním systému České republiky odlišně pro účely povinné školní docházky; pro přiznání sociálních dávek ze systému sociálního zabezpečení; vymezení dle stupně invalidity; dle zákona o zaměstnanosti nebo dle stupně závislosti na pomoci druhé osoby. Dle definice Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením⁸³ jsou za osoby se zdravotním postižením považovány ty, jež mají dlouhodobé fyzické, mentální, duševní nebo smyslové postižení, které v interakci s různými překážkami může bránit jejich plné a efektivní účasti ve společnosti rovnocenně s ostatními.

Zrakové postižení – vrozené nebo získané postižení, projevující se v různých stupních snížení zrakových schopností vnímat, rozlišovat a představovat si prostředí. Osobami se zrakovým postižením se rozumí lidé, u nichž poškození zraku do jisté míry ovlivňuje činnosti v běžném životě a u nichž běžná optická korekce nepostačuje. Zrakové postižení přináší velmi závažné komplikace života a mnohá omezení např. v přístupu k informacím, v orientaci a samostatném pohybu, v pracovním uplatnění, v sociální oblasti, apod.

Zrakové postižení je členěno do 5 kategorií:

kategorie 1: střední slabozrakost;

kategorie 2: silná slabozrakost;

kategorie 3: těžce slabý zrak;

kategorie 4: praktická nevidomost;

kategorie 5: úplná nevidomost.⁹⁰

⁹⁰ <http://www.sons.cz/kdojezp.php>

Literatura

Dvořák, Ondřej, 2010. *Komplexní péče o seniory a osoby s handicapem*. Praha. Disertační práce. České vysoké učení technické v Praze. Fakulta architektury. 95 l., 18 l. příl. Vedoucí disertační práce doc. Ing. Arch Karel Fořtl, CSc.

Egger, Veronika, Monika Klenovec a Doris Hausberger, 2008. *Barriere:frei! Handbuch für barrierefreies Wohnen*. Wien: Bundesministerium für Soziales und Konsumentenschutz.

Evropská sociální charta, 1996. Ostrava: Aries.

Filipiová, Daniela, 2002. *Projektujeme bez bariér*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky. ISBN 80-86552-18-7.

Fischer, Joachim, 2009. *Accessible Architecture: Construction and Design Manual*.

Grunewald, Karl, 2003. Zavřete ústavy pro mentálně postižené. In: *Kvalita v praxi* [online]. [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/001/000182.pdf>

Hartl, Pavel a Helena Hartlová, 2004. *Psychologický slovník: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 80-717-8303-X.

Hirsch, Anne Kerstin, 2003. *Autismus*. Dresden. Seminararbeit. Technische Universität Dresden. Fakultät Architektur. Institut für Gebäudelehre und Entwerfen. Vedoucí práce Prof. Dr. Ing. Heinzpeter Schmieg.

Holendová, Lenka, Alena Janichová a Jiřina Kyselková, 2008. *Stavět, či nestavět?: Malý průvodce územním a stavebním řízením*. Červený Kostelec: Retip Červený Kostelec.

Cháb, Milan, [b.r.]. In: Deinstitutionalizace. *QUIP* [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/000132.pdf>

Kociánová, Marcela, 2009. *Historie a současnost domova Marianum v Opavě*. Brno. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta. Katedra speciální pedagogiky. Vedoucí práce Prof. PhDr. Marie Vítková, CSc.

Kocman, David a Jan Paleček, 2011. Závěrečná zpráva z kvalitativního výzkumu. *Instand* [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: http://www.instand.cz/dokumenty/kvalitativni-analyza_201109291420130.pdf

Lábus, Ladislav, 2000. *Sociální péče u nás i nadále ve stínu ústavů*. Stavba, č. 4.

Lifetime Homes, Lifetime Neighbourhoods: A National Strategy for Housing in an Ageing Society, 2008. West Yorkshire: Communities and Local Government Publications.

Listina základních práv a svobod. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky*, 1992 [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

Malkovská, Naděžda, 2007. *Sociálně-ekonomické aspekty typologie hospicových domů*. Praha. Disertační práce. České vysoké učení technické v Praze. Fakulta stavební. Vedoucí práce PhDr. Jana Šafránková, CSc.

Marek, Jakub a Petr Skřehot, 2009. *Základy aplikované ergonomie*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav bezpečnosti práce. ISBN 978-80-86973-58-6.

Maryšková, Milena, 2006. *Rozvoj osobnosti jedinců s mentálním postižením v podmínkách ústavní péče*. Brno. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta. Katedra speciální pedagogiky. Vedoucí práce PhDr. Bazalová Barbora Ph.D.

Materiálová řešení a jejich vliv na orientaci osob se zrakovým postižením. In: Lupač, Pavel a Šestáková, Irena. *Habilab*, 22. 10. 2011 [online]. [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://www.habilab.cz/materialova-reseni-a-jejich-vliv-na-orientaci-osob-se-zrakovym-handicapem/>

Matoušek, Oldřich, 2003. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-549-0.

O'Brian, John, 1989. *What's Worth Working For? Leadership for Better Quality Human Services*. Lithonia, Georgia: Responsive Systems Associates.

Pawe The Way Mamre Association. *Place to Call Home: Thinking it through*. Mount Gravatt: 2009. Level 1.

Pfeiffer, Johan, 2000. *Ze stínu vystoupit na slunce*. Stavba, č. 4.

Samová, Mária, 2008. *Tvorba bezbariérového prostredia*. Bratislava: Eurostav.

Sedláčková, Alena, 2010. *Možnosti bydlení pro osoby s autismem*. Brno. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta. Katedra speciální pedagogiky. Vedoucí práce PhDr. Mgr. Barbora Bazalová, Ph.D.

Sněgoňová, Kristýna, 2011. *Rekonstrukce identity v ústavní péči: problematika časoprostorové disciplinace těla*. Brno. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Katedra sociologie. Vedoucí práce Mgr. Igor Nosál, Ph.D.

Šelner, Ivo, 1999. *Mentálně postižení občané – Paralely a kontrasty*. In: Sborník přednášek, III. Gerontologické dny.

Šestáková, Irena, Ondřej Dvořák a Jan Bouček, 2006. *Stavby pro sociální služby*. 1. vyd. Praha: ČVUT. ISBN 80-01-03385-6.

Šestáková, Irena a Pavel Lupač, 2010. *Budovy bez bariér*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-3225-1.

Šestáková, Irena, 2008. *Principy navrhování domovů pro seniory z hlediska snadné orientace v objektu*. Sociální péče, roč. 9, č. 6. ISSN 1213-2330.

Šnajdarová, Helena, 2007. *Bezbariérové stavby*. Era – vydavatelství.

Tučná, Gita, 2011. *Bezbariérové bydlení ve Švýcarsku*. Časopis Můžeš [online]. [cit. 2012-03-27]. Dostupné z: <http://www.muzes.cz/archiv/2011/cerven-2011-archiv/bezbarierove-bydleni-ve-svycarsku/>

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením. *Národní rada osob se zdravotním postižením ČR*, 2010 [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://www.nrzp.cz/aktualne/pozvanky-a-oznameni/414-eu-prijala-umluvu-osn-o-pravech-osob-se-zdravotnim-postizenim.html>

Veřejný ochránce práv, 2009. Zpráva z návštěv domovů pro osoby se zdravotním postižením. *QUIP* [online]. [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/013/001589.pdf>

Zdařilová, Renata, 2011. *Bezbariérové užívání staveb*. IC ČKAIT, s.r.o. ISBN 978-80-87438-17-6.

Zdařilová, Renata, 2011. *Metodika přístupného prostředí bytového fondu – celoživotní bydlení*. [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: http://www.disparity.cz/data/USR_048_DEFAULT/VSB_metodika_celozivotni_bydleni.pdf

Zich, František, 2011. *Transformace aktivit ústavu sociální péče pro tělesně postiženou mládež v Brně*. Brno, 2011. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Ekonomicko-správní fakulta. Vedoucí práce Mgr. Simona Škarabelová, Ph.D.

Doporučená literatura

Asociace pomáhající lidem s autismem, 2011 [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://www.praha.apla.cz/o-autismu.html>

Co je cohousing? *Cohousing.cz*, 2011 [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://www.cohousing.cz/co-je-cohousing/>

Czech design, 2012 [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://www.czechdesign.cz/>

Česká alzheimerovská společnost, 2012 [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://www.alzheimer.cz/>

Doporučené postupy. *Ministerstvo práce a sociálních věcí*, 2009 [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/8496>

Harker, Maurice a Nigel King, 2004. *Tomorrow's big problem: Housing options for people with autism*. Norfolk: Crowes Complete Print.

Housing for people with sight loss: A practical guide to improving existing homes. London: Thomas Packington Trust, 2009. ISBN 978-1-906464-15-8.

Integrovaný operační program, Výzva – oblast intervence 3.1, aktivita a) investiční podpora transformace pobytových zařízení sociálních služeb. *Ministerstvo práce a sociálních věcí*, 2011 [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/11024>

Kdo je zrakově postižený. *Sjednocená organizace slabozrakých a nevidomých ČR*, 2002 [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://www.sons.cz/kdojezp.php>

Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb v jiné typy sociálních služeb, poskytovaných v přirozené komunitě uživatele a podporující sociální začlenění uživatele do společnosti. *Ministerstvo práce a sociálních věcí*, 2007 [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/3858/Koncepce_podpory.pdf

Kritéria transformace, humanizace a deinstitucionalizace vybraných služeb sociální péče. *Ministerstvo práce a sociálních věcí*, 2011 [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/11027>

Marqaardt, Gesine, 2009. *Kriterienkatalog Demenzfreundliche Architektur: Möglichkeiten zur Unterstützung der räumlichen Orientierung in stationären Altenpflegeeinrichtungen*. Dresden. Disertation. Fakultät Architektur der Technischen universität Dresden. Vedoucí práce Prof. Dr.-Ing. Peter Schmieg.

Mentální postižení. *Helpnet*, 2007 [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://www.helpnet.cz/mentalni-postizeni/zakladni-informace>

Mobilní tísňová péče a asistence SeniorInspect. *Život 90*, 2008 [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://www.zivot90.cz/4-socialni-sluzby/10-tisnova-pecce-are-ion/162-mobilni-tisnova-asistence-seniorinspect>

Náhled na Článek 19 Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením. *QUIP*, 2009 [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/014/001776.pdf>

Naše publikace. *Tyfloservis*, 2005 [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://www.tyfloservis.cz/nase-publikace.php>

Občanské sdružení KOLUMBUS, 2012 [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://www.os-kolumbus.org/>

Průvodce komunikací s veřejností. In: *Národní centrum podpory transformace sociálních služeb*, 2012 [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: http://www.trass.cz/TrassDefault.aspx?rid=39915&app=Article&grp=Content&mod=ContentPortal&sta=ArticleDetail&pst=ArticleDetail&p1=OID_INT_5318&p2=ShowDocInfo_BOOL_True&p3=RoundPanel_BOOL_True&acode=64343352

Resnik, Denise a Joe Blackbourn, 2009. *Opening doors: A Discussion Of Residential Options For Adults Living With Autism and Related Disorders*. Phoenix: Denise D. Resnik, SARRC Co-founder.

Sluchové postižení. *Helpnet*, 2007 [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://www.helpnet.cz/sluchove-postizeni>

Svaz neslyšících a nedoslýchavých v ČR, 2009 [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://www.snnr.cz/>

Tělesné postižení. *Helpnet*, 2007 [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://www.helpnet.cz/telesne-postizeni>

Tyfloservis, o.p.s., 2005 [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://www.tyfloservis.cz/>

Vláda České republiky, 2009 [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/>

Výkonový a honorářový řád. *Česká komora autorizovaných inženýrů a techniků*, 2005 [online]. [cit. 2012-08-17]. Dostupné z: <http://www.ckait.cz/co-je-ckait/rady-ckait/vykonovy-honorarovy>

Krátký obecný komentář k problematice kalkulace honorářů. *Česká komora architektů*, 2009 [online]. [cit. 2012-08-17]. Dostupné z: http://www.cka.cc/pravni_predpisy/standardy_vykonu/vypocet-honorare-na-vod-2009

Vzor transformačního plánu. *Ministerstvo práce a sociálních věcí*, 2011 [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/11027>

Seznam ilustrativních fotografií a obrázků

Foto č. 4.1, Sláma P. (MK Lány),	str. 14
Foto č. 4.2, Špáňová H.,	str. 17
Foto č. 4.3, Vorel J.,	str. 17
Foto č. 4.4, Francová N.,	str. 19
Foto č. 4.5, Sláma P. (MK Lány),	str. 20
Foto č. 4.6, Šestáková I.,	str. 21
Foto č. 5.1, Špáňová H.,	str. 31
Foto č. 5.2, Špáňová H.,	str. 32
Foto č. 5.3, Baldová L.,	str. 32
Foto č. 5.4, Ritter J.,	str. 33
Foto č. 5.5, Šestáková I.,	str. 33
Foto č. 5.6, Špáňová H.,	str. 36
Foto č. 5.7, Human Care HC AB,	str. 39
Foto č. 5.8, Šestáková I.,	str. 41
Foto č. 5.9, Francová N.,	str. 41
Foto č. 5.10, Francová N.,	str. 42
Foto č. 5.11, Šestáková I.,	str. 42
Foto č. 5.12, Francová N.,	str. 42
Foto č. 5.13, Šestáková I.,	str. 44
Foto č. 5.14, Špáňová H.,	str. 44
Foto č. 5.15, Francová N.,	str. 45
Foto č. 6.1, Šestáková I.,	str. 51
Foto č. 6.2, Šestáková I.,	str. 52
Foto č. 6.3, Šestáková I.,	str. 58
Foto č. 6.4, Šestáková I.,	str. 58
Foto č. 6.5, Šestáková I.,	str. 60
Foto č. 6.6, Šestáková I.,	str. 60
Foto č. 6.7, Šestáková I.,	str. 62
Foto č. 6.8, Šestáková I.,	str. 62
Foto č. 6.9, Loušová V.,	str. 63
Foto č. 6.10, Loušová V.,	str. 63

Foto č. 6.11, Loušová V.,	str. 63
Foto č. 6.12, Šestáková I.,	str. 64
Foto č. 6.13, Šestáková I.,	str. 64
Foto č. 6.14, Šestáková I.,	str. 66
Foto č. 6.15, Šestáková I.,	str. 66
Foto č. 6.16, Špáňová H.,	str. 67
Foto č. 6.17, Špáňová H.,	str. 67
Foto č. 7.1, Šestáková I.,	str. 68
Foto č. 7.2, Šestáková I.,	str. 68
Foto č. 7.3, Šestáková I.,	str. 69
Foto č. 7.4, Šestáková I.,	str. 69
Foto č. 7.5, Šestáková I.,	str. 69
Foto č. 7.6, Šestáková I.,	str. 70
Foto č. 7.7, Šestáková I.,	str. 70
Foto č. 7.8, Šestáková I.,	str. 70
Foto č. 7.9, Šestáková I.,	str. 71
Foto č. 7.10, Šestáková I.,	str. 71
Foto č. 7.11, Šestáková I.,	str. 71
Foto č. 7.12, Šestáková I.,	str. 71

Obr. č. 2.1, Sobek J.,	str. 8
Obr. č. 2.2, Grunewald K.,	str. 9
Obr. č. 4.1, Bednář R.,	str. 23
Obr. č. 4.2, Sobek J.,	str. 25
Obr. č. 5.1, Život90,	str. 39
Obr. č. 5.2, Lupač P.,	str. 40
Obr. č. 6.1, Lupač P.,	str. 53
Obr. č. 6.2, Lupač P.,	str. 53
Obr. č. 6.3, Lupač P.,	str. 53
Obr. č. 6.4, Lupač P.,	str. 53
Obr. č. 6.5, Lupač P.,	str. 54
Obr. č. 6.6, Lupač P.,	str. 54
Obr. č. 6.7, Lupač P.,	str. 55

Obr. č. 6.8, Lupač P.,	str. 55
Obr. č. 6.9, Lupač P.,	str. 56
Obr. č. 6.10, Lupač P.,	str. 56
Obr. č. 6.11, Lupač P.,	str. 57
Obr. č. 6.12, Lupač P.,	str. 57
Obr. č. 6.13, Lupač P.,	str. 58
Obr. č. 6.14, Lupač P.,	str. 59
Obr. č. 6.15, Lupač P.,	str. 59
Obr. č. 6.16, Lupač P.,	str. 61
Obr. č. 6.17, Lupač P.,	str. 61
Obr. č. 6.18, Loušová V.,	str. 63
Obr. č. 6.19, Lupač P.,	str. 65
Obr. č. 6.20, Lupač P.,	str. 65
Obr. č. 6.21, Lupač P.,	str. 65

Příloha:

Obr. č. 1, Ritter J.,	str. 74
Obr. č. 2, Ritter J.,	str. 74
Obr. č. 3, Ritter J.,	str. 75
Obr. č. 4, Ritter J.,	str. 75
Obr. č. 5, TECHNICO Opava s.r.o.,	str. 76
Obr. č. 6, TECHNICO Opava s.r.o.,	str. 76
Obr. č. 7, TECHNICO Opava s.r.o.,	str. 77
Obr. č. 8, TECHNICO Opava s.r.o.,	str. 77

